

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Θέμα: «Ψυχοκοινωνικές αναπαραστάσεις
των παιδιών της Μαδαγασκάρης μέσα από
το παραδοσιακό παιχνίδι tantara»**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΤΡΙΛΙΒΑ ΣΟΦΙΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΠΑΧΑΝΤΖΗ ΕΙΡΗΝΗ

ΑΜ: 2011

**Ρέθυμνο
2013**

Στη Μαργαρίτα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Περίληψη	4
A' ΜΕΡΟΣ	5
I. Το παιχνίδι και η σημασία του για τα παιδιά	5
II. Το φανταστικό ή συμβολικό παιχνίδι	6
III. Το παιχνίδι στην εθνογραφική έρευνα	8
IV. Περιγραφή του tantara	9
V. Οι συνθήκες ζωής των παιδιών στη Μαδαγασκάρη	11
VI. Το ερευνητικό ερώτημα	12
B' ΜΕΡΟΣ	
VII. Μέθοδοι	12
α) μεθοδολογία	13
β) συλλογή δεδομένων	13
γ) ανάλυση δεδομένων	13
δ) περιγραφή δεδομένων	14
VIII. Αποτελέσματα και Συζήτηση	17
IX. Συμπεράσματα	34
X. Περιορισμοί	35
XI. Βιβλιογραφία	37
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I	41
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I	56

Πρόλογος

Μία από τις μεγαλύτερες επιθυμίες μου ήταν το να βρεθώ στην Αφρική και ιδιαίτερα στη Μαδαγασκάρη. Νιώθω πολύ τυχερή που μπόρεσα να πραγματοποιήσω την επιθυμία μου αυτή και μάλιστα μέσα από δραστηριότητες που έχουν ως επίκεντρο τα παιδιά. Τα παιδιά της Μαδαγασκάρης εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη με το 'εύκολο' χαμόγελό τους, τον ενθουσιασμό για το καθετί, την πειθαρχία τους, την υπομονή τους, την ανάληψη ευθυνών από μικρή ηλικία, την αλληλεγγύη μεταξύ τους, την αφοσίωσή τους σε αυτό που κάνουν, το σεβασμό στους μεγαλύτερους, την αγάπη τους για μάθηση και άλλα χαρακτηριστικά που όλο και πιο δύσκολα συναντούμε στα παιδιά που μεγαλώνουν στο δυτικό κόσμο. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των παιδιών της Μαδαγασκάρης είναι ο τρόπος που παίζουν. Παίζουν ομαδικά παιχνίδια, χωρίς ποτέ να έρχονται σε σύγκρουση, αλλά και ατομικά παιχνίδια, όπως είναι το tantara –μακροσκελείς αφηγήσεις οικογενειακών ιστοριών με το παράλληλο χτύπημα μιας πέτρας-προσώπου πάνω σε άλλη πέτρα-πρόσωπο, που είναι και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Το παιχνίδι αυτό θεωρώ πως συνδυάζει αρμονικά τις σπουδές μου στα παιδαγωγικά, την ψυχολογία και την κοινωνιολογία.

Έχω μεγάλη ευγνωμοσύνη προς την καθηγήτρια του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, κυρία Σοφία Τριλίβα, που μου προσέφερε απλόχερα και υπομονετικά την καθοδήγησή της για μια απόπειρα επιστημονικής προσέγγισης ενός θέματος που απουσιάζει παντελώς από τη βιβλιογραφία. Ευχαριστώ ακόμη τη Ν. που αφιέρωσε πολύ από το χρόνο της για να απομαγνητοφωνήσει και να μεταφράσει στα ελληνικά τις ιστορίες που αφηγούνται τα παιδιά που παίζουν. Τέλος, ευχαριστώ όλους τους αγαπημένους μου συνεργάτες στη Μαδαγασκάρη, που με κάθε τρόπο με βοηθούν να πλησιάσω και να γνωρίσω κάποιες εκφάνσεις της εκεί κουλτούρας, που θέτουν υπό αμφισβήτηση πολλές από τις παραδοχές και τις πρακτικές του δυτικού πολιτισμού.

Περίληψη

Το αντικείμενο αυτής της ερευνητικής εργασίας είναι το παραδοσιακό φανταστικό παιχνίδι των παιδιών της Μαδαγασκάρης που λέγεται tantara. Εντάσσεται στο φανταστικό παιχνίδι καθώς τα παιδιά από νηπιακή μέχρι εφηβική ηλικία προσποιούνται πως οι πέτρες που χτυπούν η μία την άλλη αντιπροσωπεύουν τα πρόσωπα οικογενειακών ιστοριών. Σε τέσσερις βιντεοσκοπημένες αφηγήσεις των ιστοριών αυτών διακρίνουμε τις εσωτερικοποιημένες αναπαραστάσεις των παιδιών για τους σημαντικούς άλλους, το εύθραυστο των οικογενειακών δομών, τους κοινωνικούς κανόνες και την απόπειρα παραβίασής τους, τη σχέση με τους θεσμούς και γενικότερα ότι συναπαρτίζει τον κόσμο των παιδιών. Η μέθοδος που επιλέξαμε για την επεξεργασία των δεδομένων μας είναι η θεματική ανάλυση μέσα από την οποία αναδείχθηκαν επτά θεματικές που συνθέτουν μια εικόνα για το πώς κατασκευάζεται η παιδικότητα στη Μαδαγασκάρη.

Λέξεις κλειδιά: φανταστικό /συμβολικό παιχνίδι, tantara, κοινωνικές αναπαραστάσεις, σημαντικοί άλλοι, κατασκευή παιδικότητας, Μαδαγασκάρη.

A΄ ΜΕΡΟΣ

i. Το παιχνίδι και η σημασία του για τα παιδιά

Το αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι ένα παραδοσιακό παιχνίδι που λέγεται tantara και το παίζουν τα παιδιά όλων των ηλικιών σε ολόκληρη τη Μαδαγασκάρη. Ενώ στις δυτικές χώρες καταγράφονται όλο και λιγότερες ευκαιρίες για παιχνίδι σε εξωτερικούς χώρους και η αντίστοιχη αύξηση της επίβλεψης από τους ενήλικες, τα παιδιά των μη δυτικών κοινωνιών –όπως της Μαδαγασκάρης– παίζουν με κάθε ευκαιρία, ανεξαρτήτως των δύσκολων συνθηκών που ζουν (Witten, Kearns, Carroll, Asiasiga & Tava'e, N. 2013) Το αναπόδραστο και καθολικό της ανάγκης για παιχνίδι –ακόμα και σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας ή πολέμου – παραμένει ένα μυστήριο για τον επιστημονικό κόσμο που μελετά τις διαφορετικές του εκφάνσεις. Το παιχνίδι είναι κοινός τόπος, όχι μόνο σε όλους τους πολιτισμούς, αλλά και σε όλα τα θηλαστικά. Γι' αυτό λοιπόν η σημασία του συνιστά ένα αίνιγμα για τους επιστήμονες πολλών διαφορετικών πεδίων. Υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι πρόκειται για τον καλύτερο τρόπο προετοιμασίας των μικρών θηλαστικών για την κοινωνικοποίηση και γενικότερα την επιβίωση στον κόσμο των 'μεγάλων', αλλά η σύνθετη φύση του παιχνιδιού καθιστά δύσκολη την πειραματική απόδειξη των παραπάνω σε εργαστηριακές βραχυπρόθεσμες συνθήκες (Pellis, Peopllis & Bell, 2010).

Ενδεικτικό της δυσκολίας που εμπεριέχει η μελέτη του παιχνιδιού είναι η μεγάλη δυστοκία στη διατύπωση ενός ευρέως αποδεκτού ορισμού για το τι είναι 'παιχνίδι' (Unesco, 1980). Μία από τις πρώτες προσπάθειες ορισμού των χαρακτηριστικών του παιχνιδιού έγινε από τον Caillois (1991) ο οποίος προσέδωσε έξι διαφορετικούς προσδιορισμούς που μας επιτρέπουν να χαρακτηρίσουμε μια δραστηριότητα ως παιχνίδι. Συγκεκριμένα, για να πούμε ότι κάποιος παίζει θα πρέπει να το κάνει με τη θέλησή του, σε συγκεκριμένα χωροχρονικά πλαίσια, χωρίς στόχευση ή παραγωγικότητα, με από κοινού συμφωνημένους κανόνες και κυρίως αποδεχόμενος τη φανταστική συνθήκη που ναι μεν μιμείται την πραγματικότητα –αλλά συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται έξω από αυτήν.

Άλλωστε, σε όλες τις γνωστές γλώσσες οι παράγωγες λέξεις του ρήματος 'παίζω' χρησιμοποιούνται σε πολλά διαφορετικά σημασιολογικά πλαίσια με

κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, πράγμα που δείχνει την πολυσημία αλλά και τη σπουδαιότητα του παιχνιδιού (Smith, 2009). Τα παιδιά παίζουν για να καταστήσουν τον κόσμο τους λιγότερο τρομαχτικό ή βαρετό. Η συνθήκη του παιχνιδιού με τους συγκεκριμένους κανόνες προσφέρει ένα ασφαλές πλαίσιο βίωσης διαφορετικών συναισθημάτων, χωρίς τις συνέπειες που θα μπορούσε να υποστεί στον 'πραγματικό' κόσμο (Lester & Russell, 2010). Όπως αναφέρει η Wolfberg (1999) «το παιχνίδι είναι μια αναπαραγωγή, προβολή, αναμόρφωση εικόνων, γνώσεων, συναισθημάτων και εντυπώσεων. Είναι ένας πειραματισμός με γνωστά υλικά σε άγνωστες συνθήκες και γι' αυτό έχει, κατά κάποιο τρόπο, τη σύνθεση του ονείρου.» Αυτή η γλαφυρή διατύπωση μας παραπέμπει συνειρμικά στο φανταστικό ή συμβολικό παιχνίδι το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, αφού το tantara εντάσσεται σε αυτήν την κατηγορία.

ii. Το φανταστικό ή συμβολικό παιχνίδι

Απαραίτητο στοιχείο του tantara είναι οι πέτρες που προεπιλέγονται και τοποθετούνται σε συγκεκριμένες θέσεις στο σχεδιάγραμμα που χαράσσουν τα παιδιά στο έδαφος, αφού κάθε πέτρα συμβολίζει ένα συγκεκριμένο πρόσωπο που θα λάβει το λόγο κατά την εξέλιξη της ιστορίας που πρόκειται να αφηγηθεί. Καθώς λοιπόν το συμβολικό παιχνίδι έχει οριστεί ως η συμπεριφορά κατά την οποία ένα αντικείμενο χρησιμοποιείται με έναν παιγνιώδη τρόπο –σαν να ήταν κάτι άλλο, κατατάσσουμε και το tantara σε αυτή την κατηγορία (Lindsey & Colwell, 2013). Η διεθνής βιβλιογραφία είναι ιδιαίτερα πλούσια σε σχέση με αυτό το ζήτημα, αν και σχεδόν πάντα το φανταστικό ή συμβολικό παιχνίδι συνδέεται με τα πρώιμα αναπτυξιακά στάδια της βρεφικής και της νηπιακής ηλικίας, ενώ τα παιδιά της Μαδαγασκάρης παίζουν tantara μέχρι την ηλικία των δεκαπέντε - δεκαέξι.

Εδώ και αρκετές δεκαετίες έχει επισημανθεί το γεγονός ότι το φανταστικό παιχνίδι κατέχει έναν εξέχοντα ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού, καθώς συμβάλει στην καλλιέργεια πολλαπλών γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (Connolly & Doyle, 1984). Φαίνεται πως το φανταστικό παιχνίδι δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να πειραματιστούν με καταστάσεις και αντικείμενα που δεν μπορούν να έχουν άμεση εμπειρία. (Sutherland & Friedman, 2013) Η υποθετική πραγματικότητα που

κατασκευάζουν τα παιδιά στο φανταστικό παιχνίδι προϋποθέτει μια σειρά από αναπτυξιακές δεξιότητες, όπως η διαχείριση πολλαπλών ρόλων, καθώς και ο σαφής διαχωρισμός του πραγματικού και του φανταστικού στοιχείου στη παιγνιώδη συνθήκη που δημιουργεί το ίδιο το παιδί (Bretherton, 1989). Στο φανταστικό παιχνίδι τα παιδιά εφευρίσκουν τρόπους για να υποδηλώσουν ότι βρίσκονται στη σφαίρα του φανταστικού –ιδιαίτερα όταν το μοιράζονται με συνομήλικούς του (Janes, 2002).

Τα παιδιά ‘φιλτράρουν’ την πραγματικότητά τους και επιλέγουν να μιμηθούν τα γεγονότα που είναι σημαντικά για τα ίδια, καταφεύγοντας σε ένα είδος υπερ-μίμησης των ρόλων των σημαντικών άλλων (Lyons & Young, & Keil, 2007). Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του Vygotsky, (1997) τα παιδιά δε συμβολίζουν κάτι στο παιχνίδι, αλλά εκφράζουν τις ευχές τους και τις πραγματοποιούν μέσα από την επιλεκτική διείσδυση πτυχών της πραγματικότητας στο συμβολικό παιχνίδι. Χάρης στο Vygotsky δόθηκε έμφαση στις δεξιότητες που σχετίζονται με τη συναισθηματική πλευρά της προσωπικότητας και συγκεκριμένα στο ότι τα χαρίσματα ή ταλέντα δεν αναφέρονται μόνο σε λογικομαθηματικές διεργασίες. Ανέδειξε τη φαντασία και την καθοριστική επίδραση του συγκεκριμένου πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο ανήκει το παιδί. (Gajdamaschko, 2005).

Ακόμη, ο Vygotsky παρουσίασε το παιχνίδι ως μια διαδικασία κατά την οποία τα παιδιά επεξεργάζονται τις δεξιότητες, τις αξίες και τις γνώσεις που σχετίζονται με τον πολιτισμό τους, όπως αυτό καταδεικνύεται από τα θέματα που διαπραγματεύονται στις ιστορίες που πλάθουν κατά τη διάρκεια του tantara. Παρόλο που πρόκειται για μοναχικό παιχνίδι, συνιστά κοινωνική δραστηριότητα, αφού συνοδεύεται από μια αφήγηση που περιλαμβάνει θέματα, ρόλους και σενάρια που αντιπροσωπεύουν την κατανόηση και την οικειοποίηση των κοινωνικο-πολιτιστικών δεδομένων της κοινωνίας (Λουκρέζη, 2013). Η εθνογραφική έρευνα αναδεικνύει αυτήν την άμεση σύνδεση του παιχνιδιού με το κοινωνικοπολιτισμικό συγκείμενο του παιδιού.

iii. Το παιχνίδι στην εθνογραφική έρευνα

Όπως διαπιστώνει στις επιτόπιες έρευνές του στη Β. Αφρική ο Βέλγος ανθρωπολόγος Jean-Pierre Rossie (2013) όσο αυξάνεται η ηλικία του παιδιού, τόσο πιο πολύπλοκο γίνεται το σενάριο του φανταστικού παιχνιδιού, αλλά και ο υλικός τρόπος που αυτό αναπαριστάται μέσα από την οριοθέτηση του χώρου. Πρώτος όμως ο Goldman (1998) ανέδειξε το φανταστικό παιχνίδι –ένα παραγνωρισμένο από τους ανθρωπολόγους ζήτημα– ανοίγοντας έτσι ένα παράθυρο στο φανταστικό κόσμο των παιδιών της φυλής Huli στην Παπούα-Νέα Γουινέα. Πρόκειται για τη λεκτικοποιημένη αναπαράσταση της πραγματικότητας μέσα από γνωστικά φίλτρα – παρόμοια με αυτά που οδηγούν στη δημιουργία των μύθων. Χαρακτηριστικά αναφέρει: *«Το φανταστικό παιχνίδι αναδεικνύει ένα φανταστικό και γλωσσικό μονοπάτι ανάμεσα στη μίμηση και τη μυθοπλασία»*.

Το παιχνίδι στα πλαίσια της εθνογραφικής έρευνας έρχεται να αμφισβητήσει την καθολικότητα ‘αυταπόδεικτων’ παραδοχών της δυτικής επιστήμης και κυρίως της ψυχολογίας. Για παράδειγμα θεωρείται απαραίτητο για την ομαλή ανάπτυξη των παιδιών το παιχνίδι μητέρας-παιδιού, πράγμα που δεν παρατηρείται στις μη δυτικές κοινωνίες (Lancy, 2007). Αντιστοίχως, όπως ήδη επισημάναμε το φανταστικό παιχνίδι περιγράφεται στο σύνολο της βιβλιογραφίας ως μια δραστηριότητα που αφορά στην προσχολική ηλικία, ενώ στη Μαδαγασκάρη παρατηρείται μέχρι και την εφηβική ηλικία.

Η Helen Schwartzman (1976) κάνοντας μια επισκόπηση του τρόπου που παρουσιάζεται το παιχνίδι στα πλαίσια της εθνογραφικής έρευνας, διακρίνει τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις: Πρώτον, η πιο συνηθισμένη είναι αυτή που βλέπει το παιχνίδι ως μίμηση ή και προετοιμασία για την ενήλικη ζωή, δηλαδή ως κοινωνικοποιητικό μηχανισμό. Η δεύτερη αφορά σε μια απλή καταγραφή των παιχνιδιών –ως μία έκφανση της καθημερινότητας των παιδιών –κυρίως από τους πρώτους εθνογράφους. Μια τρίτη προσεγγίζει το παιχνίδι σαν ένα προβολικό τεστ που δύναται να αποκαλύψει όλα όσα το παιδί θεωρεί αγχογόνα ή εχθρικά στο συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο που ζει. Τέλος, η τέταρτη προσέγγιση θεωρεί το παιχνίδι ως μια δραστηριότητα άνευ σημασίας –άξιας λόγου στην εθνογραφική έρευνα. Η Schwartzman (1976) υιοθετεί την τρίτη άποψη επισημαίνοντας το γεγονός ότι η όποια ανθρωπολογική προσέγγιση του παιχνιδιού επηρεάζεται από το

θεωρητικό οικοδόμημα που έχει υιοθετήσει εκ των προτέρων ο ερευνητής. Για παράδειγμα, η θεωρία του Piaget (1951) με τα διακριτά στάδια ανάπτυξης και τη μετάβαση από την εγωκεντρική στην κοινωνιοκεντρική σκέψη θα μπορούσε να αποπροσανατολίσει τον ερευνητή στην περίπτωση του συμβολικού παιχνιδιού tantara της Μαδαγασκάρης.

iv. Περιγραφή του tantara

Ένας από τους λόγους που μας οδήγησε στην ενασχόληση με το συγκεκριμένο παιχνίδι είναι το γεγονός ότι απουσιάζει παντελώς από τη βιβλιογραφία. Η μόνη παρόμοια αναφορά που συναντήσαμε είναι μια έρευνα των Nerine & Mokgadi (2011) από το πανεπιστήμιο Western Cape της Νοτίου Αφρικής. Οι ερευνητές, ασκώντας μια έντονη κριτική στις δυτικοκεντρικές έρευνες της αφρικανικής κουλτούρας εξετάζουν το τοπικό παιχνίδι “Masakitlana” ως εργαλείο ψυχολογικής αξιολόγησης. Το “Masakitlana” είναι και αυτό ένα παραδοσιακό παιχνίδι της Νοτίου Αφρικής που δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να εκφράζονται λεκτικά καθώς παίζουν με τις πέτρες. Σύμφωνα με τους συγγραφείς το παιχνίδι αυτό έχει θεραπευτικό χαρακτήρα, αφού δίνει το ασφαλές πλαίσιο σε όλα τα παιδιά να εκφράσουν ότι τα απασχολεί, μέσα από την παράλληλη αφήγηση των ιστοριών τους. Το ερευνητικό ερώτημα είναι το κατά πόσο τα θέματα γύρω από τα οποία περιστρέφονται οι φανταστικές ιστορίες του “Masakitlana” μπορούν να ερμηνευθούν ως προβολικά δεδομένα της ψυχολογίας του παιδιού και στο οποίο απαντούν θετικά.

Ως προς το ίδιο το tantara η μόνη βιβλιογραφική αναφορά που διαθέτουμε για αυτό είναι η σεμιναριακή εργασία του Jean Bertin I. Ramamonjisoa (2010) και ο σχολιασμός αυτής από τον Noël J. Gueunier στο πανεπιστήμιο του Τουλιάρ, στη νότια Μαδαγασκάρη. Ο τελευταίος επισημαίνει: *«Η παρουσίαση της έρευνας του J. B. R. γίνεται χωρίς παραπομπές, αφού δε γνωρίζουμε να έχει εκπονηθεί κάποια αντίστοιχη εργασία για το tantara. Κι όμως, θεωρούμε πως οι ιστορίες που φτιάχνουν τα παιδιά παίζοντας, έχουν μεγάλο κοινωνιολογικό ενδιαφέρον, αφού μιλούν για τα προβλήματα και τις αλλαγές της κοινωνίας, τις γονεϊκές σχέσεις, τους γάμους και τις παράλληλες*

σχέσεις, την καλή ή κακή μεταχείριση των παιδιών, τα οικονομικά προβλήματα, την εγκληματικότητα, την πολιτική ή τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών φυλών».

Σύμφωνα με τη μοναδική μας πηγή, αλλά και τα δεδομένα της παρατήρησής μας, το tantara (ή kitantara στην τοπική διάλεκτο) είναι ένα παιχνίδι που παίζεται παντού στη Μαδαγασκάρη. Πρόκειται για την αφήγηση μια ιστορίας που το παιδί δημιουργεί επί τόπου με τη βοήθεια του σχεδιασμού στο έδαφος ενός σπιτιού, όπου τοποθετούνται οι πέτρες που αντιπροσωπεύουν τα πρόσωπα της ιστορίας. Η ιστορία εξελίσσεται μέσα από διαλόγους που σηματοδοτούνται από το χτύπημα της μίας πέτρας-προσώπου προς την άλλη πέτρα που με τη σειρά της χτυπά την άλλη για να απαντήσει και ούτω καθ' εξής. Κάθε φορά που ένα πρόσωπο 'αποσύρεται από τη σκηνή' τότε η συγκεκριμένη πέτρα τοποθετείται παράμερα και αντικαθίσταται από το επόμενο πρόσωπο που παίρνει το λόγο.

Καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης, ο χτύπος της μίας πέτρας πάνω στην άλλη γίνεται με έναν τρόπο στερεοτυπικό –συχνά με κάποια χορταράκια ανάμεσα στις πέτρες για να μην κάνουν πολύ θόρυβο. Πρόκειται για ένα ατομικό παιχνίδι αφού οι ιστορίες είναι πάντα ιδιωτικές και αφηγούνται μόνο από ένα παιδί. Παρόλα αυτά υπάρχει ένα στοιχείο συλλογικότητας, αφού πολύ συχνά, όταν παίζει το ένα παιδί το παρακολουθούν σιωπηλά τα άλλα σε ημικύκλιο ή το ένα παίζει κοντά στο άλλο και παίρνει στοιχεία του διπλανού του και τα ενσωματώνει στη δική του ιστορία (παράλληλο παιχνίδι). Ο Ramamonjisoa (2010) υποστηρίζει ότι «στις περιοχές της Νότιας Μαδαγασκάρης το kitantara παίζεται εξίσου από αγόρια και κορίτσια στις μικρότερες ηλικίες, ενώ στην υπόλοιπη Μαδαγασκάρη αφορά αποκλειστικά τα κορίτσια. Αρχίζουν να παίζουν αυτό το παιχνίδι γύρω στα τρία και φτάνουν μέχρι 16 χρονών ή και περισσότερο. Πρόκειται για το πιο δημοφιλέσ παιχνίδι που παίζεται σε κάθε ευκαιρία, οποιαδήποτε στιγμή της ημέρας και σε οποιοδήποτε μέρος».

Καθώς διαθέτουμε τόσο φτωχά βιβλιογραφικά δεδομένα, αν θέλουμε να κατανοήσουμε το φανταστικό παιχνίδι, θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν μας το κοινωνικό πλαίσιο που το διαμορφώνει. Άλλωστε, οι κοινωνικοί παράγοντες παίζουν ένα αποφασιστικό ρόλο στην επιλογή των συμβολικών αντικειμένων –όπως οι πέτρες στην περίπτωση του tantara. Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των παιδιών της Μαδαγασκάρης δεν επιτρέπει την πρόσβαση σε πιο σύνθετα μέσα –όπως οι κούκλες – και έτσι καταφεύγουν στο πιο πρόσφορο και ανέξοδο που είναι οι πέτρες. Η 'μύηση' στο tantara και τους κανόνες του γίνεται μέσα από την αλληλεπίδραση με

τα μεγαλύτερα παιδιά, τα οποία παρακολουθούν επί μακρόν χωρίς να παρεμβαίνουν (Peralta, Salsa, Maita, & Mareovich, 2013).

v. Οι συνθήκες ζωής των παιδιών στη Μαδαγασκάρη

Ας δούμε λοιπόν ποιες είναι αυτές οι ιδιαίτερες συνθήκες που διαμορφώνεται η παιδικότητα στη χώρα αυτή. Σύμφωνα με μία από τις εκθέσεις της Unicef (2011) για τη Μαδαγασκάρη, περίπου το 76% ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, εκ των οποίων το 56,5% θεωρείται εξαιρετικά φτωχό. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά των οικογενειών που ανήκουν σε αυτά τα ποσοστά δεν μπορούν να ικανοποιήσουν ούτε τις πιο βασικές ανάγκες των παιδιών σε φαγητό, περίθαλψη και εκπαίδευση. Το 70% του πληθυσμού ζει στην επαρχία –συντά σε εξαιρετικά απομονωμένες περιοχές με κακό οδικό δίκτυο. Οι θάνατοι κατά τη γέννηση και η παιδική θνησιμότητα είναι ιδιαίτερος αυξημένη. Η Μαδαγασκάρη πλήττεται συχνά από φυσικές καταστροφές, όπως πλημμύρες ή κυκλώνες με αποτέλεσμα χιλιάδες παιδιά να υποσιτίζονται, να μένουν άστεγα και να διακόπτουν τη φοίτησή τους. Η χώρα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις έξι φτωχότερες με τα υψηλότερα ποσοστά υποσιτισμού, ο οποίος συνδέεται με πλήθος ασθενειών και την παιδική θνησιμότητα που προαναφέραμε.

Ως προς την εκπαίδευση, μόνο το 66% ολοκληρώνει το Δημοτικό και ο μέσος όρος φοίτησης είναι τα 4,4 χρόνια. Σύμφωνα πάντα με τα δεδομένα της Unicef αλλά και τις προσωπικές μας εμπειρίες, οι Μαλγκάσιοι μαθητές κάνουν μάθημα σε ερειπωμένες υπερπληθείς αίθουσες χωρίς τη στοιχειώδη υλικοτεχνική υποδομή, ενώ το επίπεδο εκπαίδευσης των δασκάλων είναι συχνά ιδιαίτερα φτωχό. Πολλές κοινότητες δεν έχουν πρόσβαση σε κάποιο σχολείο σε ακτίνα πολλών χιλιομέτρων. Όπως επισημάνεται και σε άλλες εκθέσεις της Unicef οι μητέρες αναφέρουν την ανέχεια ως το μεγαλύτερο πρόβλημα που δεν επιτρέπει την πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών –τόσο σωματική όσο και πνευματική – με αποτέλεσμα να μένουν εκτός εκπαιδευτικής διαδικασίας για να μπορούν να εργαστούν (Mingat & Seurat, 2010).

Πολύ έντονο είναι και το φαινόμενο των εγκαταλειμμένων παιδιών, τα οποία ή βρίσκονται στο δρόμο ή αναλαμβάνουν τη φροντίδα τους διάφορα ιδρύματα, όπως τα ορφανοτροφεία. Στα ιδρύματα αυτά δε βρίσκονται μόνο παιδιά που έχουν πεθάνει οι γονείς τους, αλλά και παιδιά από προηγούμενους γάμους που δεν τα επιθυμούν οι θετοί γονείς και κυρίως η θετή μητέρα (Delaunay & Germain, 2012).

vi. Το ερευνητικό ερώτημα

Έχοντας κατά νου την παραπάνω αδρομερή περιγραφή του κοινωνικού γίνεσθαι της Μαδαγασκάρης σε συνδυασμό με την επιτόπια παρατήρησή μας, υποθέτουμε πως μέσα από τις αφηγήσεις του tantara τα παιδιά αφενός αναδεικνύουν και αφετέρου διαπραγματεύονται τον εξωτερικό και τον εσωτερικό τους κόσμο. Μέσα από το διάλογο που κάνουν οι πέτρες, τα παιδιά μας υποδεικνύουν μια ‘βασιλική οδό’ προς τον τρόπο που εσωτερικοποιούν την πραγματικότητα, κατ’ αντιστοιχία με το υλικό των ονείρων για έναν ψυχαναλυτή. Το ερώτημα λοιπόν στο οποίο καλούμαστε να απαντήσουμε είναι το ‘τι’ διαπραγματεύονται τα παιδιά μέσα από αυτό το παιγνίδι σε ένα περιγραφικό επίπεδο και το πώς βιώνεται η παιδικότητα της Μαδαγασκάρης μέσα από αυτές τις αφηγήσεις.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

vii. Μέθοδοι

α) μεθοδολογία

Η έρευνα εντάσσεται στα πλαίσια του ερμηνευτικού παραδείγματος και για το λόγο αυτό χρησιμοποιήσαμε μια σειρά από πρακτικές της ποιοτικής μεθοδολογίας για να συγκροτήσουμε το σώμα των δεδομένων μας (data corpus). Συγκεκριμένα χρησιμοποιήσαμε την επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση, συνεντεύξεις, συλλογή παιδικών ιχνογραφημάτων και τη βιντεοσκόπηση παιδιών την ώρα που έπαιζαν tantara. Από το σύνολο των δεδομένων επιλέχθηκαν μόνο τα τελευταία για τις ανάγκες της συγκεκριμένης ανάλυσης καθώς είναι αυτά που διαφωτίζουν περισσότερο το θέμα μας.

β) συλλογή δεδομένων

Πρόκειται για τέσσερα ολιγόλεπτα βίντεο που τραβήχτηκαν κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών κατασκηνώσεων της Ορθόδοξης ιεραποστολής στη Μαδαγασκάρη, έχοντας την ενήμερη συγκατάθεση των υπευθύνων (data set). Επιλέξαμε να βιντεοσκοπήσουμε και τα τέσσερα παιδιά όταν αυτά έπαιζαν ήδη αυθόρμητα tantara για να διατηρηθεί κατά το δυνατόν η ‘οικολογικότητα’ των δεδομένων. Η μετάφραση και μεταγραφή των αφηγήσεων των παιδιών έγινε με τη βοήθεια μιας γυναίκας που γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Μαδαγασκάρη και τώρα ζει στην Ελλάδα.

γ) ανάλυση δεδομένων

Λόγω της παντελούς έλλειψης βιβλιογραφικών αναφορών στο συγκεκριμένο ζήτημα, επιλέξαμε να επεξεργαστούμε τα δεδομένα μας σύμφωνα με τη μέθοδο της “θεματικής ανάλυσης”, όπως αυτή παρουσιάζεται από τις Braun και Clarke (2006). Με τη βοήθεια αυτής της μεθόδου επιδιώξαμε να διακρίνουμε και να αναλύσουμε κάποιες κεντρικές θεματικές που προκύπτουν μέσα από τα δεδομένα μας. Ένας

ακόμη λόγος που μας οδήγησε στη μεθοδολογική αυτή επιλογή είναι το γεγονός ότι δε θελήσαμε να υιοθετήσουμε a priori ένα θεωρητικό πλαίσιο, αλλά να αφήσουμε τα ίδια τα δεδομένα να μας οδηγήσουν στην απάντηση του ερευνητικού μας ερωτήματος που συνοψίζεται στην περιγραφή των όσων διαπραγματεύονται τα παιδιά και τις θεματικές γύρω από τις οποίες κατασκευάζεται η παιδικότητα στη Μαδαγασκάρη.

Τα απομαγνητοφωνημένα δεδομένα μας αποτέλεσαν το αντικείμενο πολλαπλών συναντήσεων με την υπεύθυνη καθηγήτρια. Μετά από ενδελεχείς συζητήσεις (βλ. Παράρτημα I) περάσαμε στο πρώτο στάδιο της εκτενούς/ανοιχτής κωδικοποίησης των δεδομένων μας (βλ. τρίτη στήλη, παράρτημα I) και εν συνεχεία στην περιληπτική/κλειστή απόδοση των παραπάνω με τη μορφή πλαγιότιτλων (βλ. πρώτη στήλη, παράρτημα I). Μέσα από το διάλογο και το διασταυρούμενο έλεγχο των δεδομένων, προσπαθήσαμε να ανιχνεύσουμε τα επαναλαμβανόμενα εκείνα μοτίβα στο λόγο των παιδιών που θα μπορούσαν να συστήσουν ένα 'θέμα' που διαφωτίζει το ερευνητικό μας ερώτημα. Εκμεταλλευόμενοι την ευελιξία που μας προσφέρει αυτή η μέθοδος, διακρίναμε αρκετές διαφορετικές θεματικές, τις οποίες τις περιορίσαμε εν τέλει στις εξής επτά: (1) Κοινωνικές συμβάσεις και κανόνες συμπεριφοράς, (2) Καταμερισμός εργασίας (εντός και εκτός σπιτιού), (3) Κοινωνικοί ρόλοι εντός και εκτός οικογένειας (ιεραρχίες/αξιολογικές κατατάξεις, εξουσίες), (4) Σχέσεις γονέων -παιδιών (διαπαιδαγώγηση, συμβουλές, συναισθήματα), (5) Σχέσεις μεταξύ παιδιών (φροντίδα, ενσυναίσθηση, εξουσιαστική διάθεση, οίκτος), (6) Η ζωή εκτός οικογένειας (ορφάνια, εκδίωξη ή αποχώρηση από την οικογένεια), (7) Σχέσεις με ευρύτερους θεσμούς (εκκλησία) (βλ. παράρτημα II). Επιδιώξαμε στο μέτρο του δυνατού να αποφύγουμε τις αλληλοεπικαλύψεις, ακολουθώντας πάντα τις κατευθυντήριες γραμμές των Braun και Clarke (2006). Οι πίνακες στα παραρτήματα I και II δείχνουν τα αποτελέσματα των αναλύσεων και παρακάτω συζητούνται τα αποτελέσματα αυτά.

δ) Περιγραφή των δεδομένων

Πριν όμως περάσουμε στην ανάλυση των δεδομένων μας, θα θέλαμε να παρουσιάσουμε περιληπτικά κάθε ένα από αυτά τα βιντεοσκοπημένα αποσπάσματα καθώς και το πλαίσιο στο οποίο παίζει κάθε φορά το παιδί. Το πρώτο tantara πραγματοποιήθηκε στην πόλη Mahajenga μια παραθαλάσσια πόλη στη βόρεια Μαδαγασκάρη. Στην πόλη αυτή, η κατασκήνωση πραγματοποιήθηκε σε ένα ορφανοτροφείο της Ορθόδοξης Ιεραποστολής, όπου πέρα από τα ορφανά παιδιά που

διέμεναν εκεί, φιλοξενήθηκαν και άλλα εξήντα από τα γύρω χωριά. Το κορίτσι που παίζει το πρώτο tantara το είχε φέρει μαζί με έναν μεγαλύτερο αδερφό της στο ορφανοτροφείο η κοινωνική λειτουργός κατά τη διάρκεια της κατασκήνωσης. Τις πρώτες δύο μέρες έκλαιγε ασταμάτητα και ήταν κυριολεκτικά γαντζωμένο πάνω σε εμάς τους ευρωπαίους εθελοντές. Η υπεύθυνη του ορφανοτροφείου μας είπε ότι η μητέρα τους είχε πεθάνει και ο αλκοολικός πατέρας τους ζούσε με άλλη γυναίκα η οποία δεν ήθελε αυτά τα παιδιά. Ένα μεσημέρι που τα υπόλοιπα παιδιά χαλάρωναν βλέποντας κινούμενα σχέδια το κορίτσι αυτό βγήκε έξω, μάζεψε καμιά δεκαριά πέτρες (τα πρόσωπα της ιστορίας της) και σχεδίασε στο τσιμεντένιο πάτωμα ένα είδος ‘γεωγραφίας του χώρου’ που θύμιζε τμήμα από ιστό αράχνης. Στην πραγματικότητα πρόκειται για το σχέδιο του σπιτιού στο οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία.

Η πρώτη ιστορία ξεκινά με ένα αγόρι της οικογένειας που αποφασίζει να αποχωρήσει από το σπίτι γιατί δεν το αγαπούν. Αμέσως μετά ακούμε το ζευγάρι να συζητά για το αν θα πάει ο άντρας στην εργασία του, αλλά τελικά παραμένει στο σπίτι για να ετοιμάσει το φαγητό. Σε αυτό το σημείο, το κορίτσι που παίζει, αφήνει στην άκρη τις πέτρες ‘πατέρας-μητέρα’ για να συνεχίσει με άλλα πρόσωπα – προφανώς δύο ετεροθαλείς αδερφές. Παρατηρούμε ότι οι πέτρες εκπροσωπούν συγκεκριμένα πρόσωπα, αφού και αυτές με τη σειρά τους τοποθετούνται στην άκρη και μάλιστα σχηματίζοντας σιγά σιγά έναν τέλειο κύκλο μαζί με τις πέτρες που είχαν πρωταγωνιστήσει πριν αρχίσουμε τη βιντεοσκόπηση. Οι καινούριες πέτρες που αρχίζει να χτυπά σηματοδοτούν τα δύο νέα πρόσωπα. Χαρακτηριστικό είναι ότι δε μιλά όταν δε χτυπά τις πέτρες μεταξύ τους –σαν αυτά τα δύο (χτύπημα και ομιλία) να είναι αδιαχώριστα μεταξύ τους. Επίσης, αφιερώνει χρόνο για να ταχτοποιήσει τις πέτρες που πρόκειται να χρησιμοποιήσει στα δεξιά της, σε τοξοειδή μορφή. Όλος ο υπόλοιπος διάλογος περιστρέφεται γύρω από το γεγονός ότι η μία αδερφή (κόρη της μητέρας) προσπαθεί να υποβιβάσει την άλλη αδερφή (κόρη του πατέρα) στο ρόλο της υπηρέτριας, χρησιμοποιώντας διάφορα επιχειρήματα. Η στιχομυθία τελειώνει με την παρέμβαση της μητέρας, η οποία δεν της αφήνει κάποιο περιθώριο αξίωσης ισότιμης μεταχείρισης, αφού ήταν απόφαση του πατέρα να τη φέρει στη νέα του οικογένεια.

Το δεύτερο tantara έλαβε χώρα και πάλι στα πλαίσια κατασκήνωσης, αυτή τη φορά στην πρωτεύουσα της Μαδαγασκάρης, το Ανταναναρίβο. Ένα κορίτσι γύρω στα 10, παίζει tantara καθισμένο στο χορτάρι, ενώ το παρακολουθούν άλλα 4-5 παιδιά χωρίς να μιλούν. Πρόκειται για το πιο σύντομο περιστατικό που

βιντεοσκοπίσαμε. Στο μικρό αυτό απόσπασμα πρωταγωνιστούν τρία πρόσωπα πέτρες. Στην αρχή μια κάπως μεγαλύτερη πέτρα συνομιλεί με μια μικρότερη. Πρόκειται για μια μητέρα που συμβουλεύει το παιδί της να μην κάνει παρέα με ένα άλλο, το οποίο πιθανότατα μένει μαζί τους, αλλά δεν είναι παιδί της μητέρας. Η πέτρα-μητέρα απομακρύνεται από το κορίτσι για να έρθει η άλλη πέτρα-παιδί που προτείνει στο πρώτο να παίξουν. Πριν προλάβει εκείνο να απαντήσει αρνητικά, το δεύτερο το ρωτά αν το έχει κατηγορήσει η μητέρα-μητριά. Μας κάνει εντύπωση η δραματουργική δεινότητα του κοριτσιού που παίζει. Ενώ η ίδια είναι ο 'παντογνώστης αφηγητής', βάζει το δεύτερο παιδί να μη γνωρίζει το διάλογο που μόλις προηγήθηκε, αλλά γνωρίζοντας ενδεχομένως τη δυσμενή του θέση στα μάτια της μητέρας, 'υποψιάζεται' ότι εκείνη απαγόρευσε στο παιδί της να κάνει παρέα μαζί του. Το σκηνοθετικό αυτό τέχνασμα μας δείχνει μια ευαισθησία στην προσέγγιση της ψυχολογικής κατάστασης του 'ανεπιθύμητου' παιδιού.

Το τρίτο tantara λαμβάνει χώρα στην ίδια κατασκήνωση με το δεύτερο κατά τη διάρκεια των απογευματινών δράσεων. Γενικότερα παρατηρούμε κάθε χρόνο πως τα κορίτσια ψάχνουν να βρουν συνεχώς ευκαιρίες για να παίξουν με τις πέτρες, οπότε στις 'χαλαρές' στιγμές της ημέρας στην κατασκήνωση, ακούει κανείς από παντού πέτρες να χτυπούν ρυθμικά η μία πάνω στην άλλη. Η ιστορία αυτή αφορά σε μια οικογενειακή πραγματικότητα που συναντάμε αρκετά συχνά στη Μαδαγασκάρη. Είτε λόγω της χαλαρής δομής της οικογένειας, είτε λόγω της μεγάλης θνησιμότητας πολλά παιδιά καθίστανται 'ανεπιθύμητα' αφού μεγαλώνουν με την καινούρια σύντροφο του πατέρα τους που δεν είναι η πραγματική τους μητέρα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα υπάρχουν κάποια αδέρφια που έχει πεθάνει η μητέρα τους και η καινούρια γυναίκα του σπιτιού θέλει να τα απομακρύνει. Υποθέτουμε πως αυτή η θεματική θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα αγχογόνα για τα παιδιά, αφού γνωρίζουν πως αν χάσουν τη μητέρα τους, οι προοπτικές τους είναι ιδιαίτερα δυσοίωνες. Στους διαλόγους αυτού του tantara, διακρίνεται μια αμφιθυμία για το αν θέλουν να πάνε στο ορφανοτροφείο ή όχι.

Παρών στη βιντεοσκόπηση του αποσπάσματος αυτού του tantara ήταν ένας ενήλικας που γνωρίζει γαλλικά και παράλληλα μας μετέφραζε. Εξηγεί με λίγα λόγια την 'υπόθεση' της ιστορίας και μετά μεταφράζει στα μαλαγκάσι κάποιες διευκρινιστικές ερωτήσεις μας προς το κορίτσι. (βλ. παράρτημα I, πίνακα 3) Από τις απαντήσεις του κοριτσιού καταλαβαίνουμε ότι τα tantara δεν είναι άσχετα με την καθημερινότητα του παιδιού. Έχει τέτοιου είδους βιώματα, αν και όχι στο άμεσο

περιβάλλον της, όπως ισχυρίζεται η ίδια. Για εκείνη είναι πολύ ξεκάθαρη η ιστορία από την οποία αφορμάται για να πλέξει όλη την πλοκή: το αντρόγυνο τσακώνεται γιατί η γυναίκα δεν έχει δικά της παιδιά, οπότε αξιώνει την απομάκρυνση των παιδιών του άντρα της από το σπίτι. Στην πραγματικότητα, ο άντρας διώχνει τα παιδιά του για να αποδείξει την αγάπη του στη γυναίκα του. Στο tantara όμως βλέπουμε ένα διαφορετικό ενδεχόμενο τέλος, καθώς ο άντρας φεύγει από το σπίτι διαπιστώνοντας, σαν να ήταν ο ίδιος παιδί, ότι η γυναίκα του δεν τον αγαπά.

Το τέταρτο και τελευταίο tantara διαδραματίστηκε και πάλι σε πλαίσια κατασκήνωσης στο νότο της Μαδαγασκάρης, στην πόλη Τουλιάρ. Το εννιάχρονο κορίτσι που παίζει είναι ένα από τα παιδιά ενός ντόπιου ορθόδοξου ιερέα. Επηρεασμένη προφανώς και από το όλο κλίμα της κατασκήνωσης, η ιστορία που φτιάχνει ξεκινά με την παρότρυνση ενός παιδιού προς τη μητέρα για να πάνε στην εκκλησία. Η συνέχεια του διαλόγου περιστρέφεται γύρω από θέματα συμπεριφοράς που σχετίζονται με το φαγητό. Τα παιδιά γευματίζουν χωρίς να περιμένουν του μεγαλύτερους –τους παππούδες τους, πράγμα που στη συνείδηση του κοριτσιού πρέπει να στηλιτευτεί ξανά και ξανά.

viii. Αποτελέσματα και Συζήτηση

Μέσα από αυτές τις τέσσερις ιστορίες προέκυψαν οι επτά θεματικές που προαναφέραμε. Μέσα από αυτές θεματικές διαφωτίζεται το πώς βιώνουν την παιδικότητα τα παιδιά της Μαδαγασκάρης. Οι θεματικές αυτές μας βοηθούν να περιγράψουμε τις κοινές ιστορίες που διαπραγματεύονται τα παιδιά μέσω του παιχνιδιού. Οι διαφορετικές σχέσεις, όπως αυτές αναδεικνύονται μέσα από τις διαφορετικές θεματικές, υποθέτουμε πως συνθέτουν μια δυναμική αναπαράσταση του ψυχισμού του παιδιού. Η σχετικά μακροχρόνια επαφή μας με τα παιδιά της Αφρικής, μας έχει δείξει μια δυστοκία στην έκφραση των συναισθημάτων τους. Εντούτοις, μέσα από το ‘μη λογοκριμένο’ λόγο του tantara διακρίνουμε κάποια συναισθήματα –ακόμη και ασαφώς εκπεφρασμένα.

A) Ας δούμε όμως αναλυτικότερα την κάθε μία θεματική ξεχωριστά. Η πρώτη αφορά στις «κοινωνικές συμβάσεις και κανόνες συμπεριφοράς» –ένα θέμα που το συναντούμε και στα τέσσερα tantara. (βλ. παράρτημα II, πίνακας Α') Συγκεκριμένα, στο πρώτο όπου κυριαρχεί η σύγκρουση μεταξύ των δύο ετεροθαλών αδερφών, βλέπουμε ότι το πρώτο κορίτσι προσπαθεί τώρα να αιτιολογήσει το ότι η δεύτερη πρέπει να δουλεύει σύμφωνα με τα κριτήρια συμπεριφοράς. Υποβιβάζεται στο ρόλο της υπηρέτριας λόγω του ότι δε δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον κοινό πατέρα και τη θετή μητέρα. Για λόγους έμφασης επαναλαμβάνει τρεις φορές το ότι δεν είναι φρόνιμη, γι' αυτό θα πρέπει να τιμωρηθεί με το να τους υπηρετεί: **«1ο κορίτσι:** *Επειδή δεν είσαι φρόνιμη γι' αυτό καλύτερα να δουλεύεις. Επίσης, δεν ακούς τον μπαμπά και τη μαμά μου. Δεν είσαι φρόνιμη, φρόνιμη».*

Το δεύτερο κορίτσι υπερασπίζεται και πάλι τον εαυτό του αντιτείνοντας μάλιστα την κατηγορία της 'μη φρόνιμης' στην πρώτη αδερφή. Τεκμηριώνει αυτή την κατηγορία μέσα από το γεγονός ότι η πρώτη κάλεσε να μπουν και να επισκεφτούν το σπίτι κάποιοι, χωρίς προηγουμένως να πάρει την άδεια των γονιών. Άρα, η αξία της υπακοής και του σεβασμού προς τους γονείς είναι εμπεδωμένη και από τα δύο παιδιά και γίνεται το διακύβευμα για το κατά πόσο μπορεί ή όχι να είναι ισότιμο ανάμεσα στα άλλα αδέρφια ή όχι. Επίσης, παρά τη φαινομενική ρευστότητα των οικογενειακών δεσμών διαβλέπουμε κανόνες ρύθμισης της συμπεριφοράς, όπως το ότι δεν μπορεί κάποιο παιδί να καλέσει φίλους στο σπίτι χωρίς την άδεια των γονιών: **«2ο κορίτσι:** *Εγώ δεν είμαι άτακτη. Εσύ είσαι άτακτη, γιατί είπες σε ανθρώπους να μπουνε στο σπίτι και έχεις πολύ θάρρος. Δεν είσαι καθόλου ευγενική».* Το πρώτο κορίτσι δεν απαντά στις κατηγορίες αυτές (ίσως λόγω της σιγουριάς που της δίνει η θέση εξουσίας ως κόρη της μητέρας-νοικοκυράς του σπιτιού) αλλά το θέμα της πρέπουσας συμπεριφοράς συνεχίζεται και μάλιστα ως προς τους φιλοξενούμενους. Κατηγορεί το δεύτερο κορίτσι ότι σπάει τα ποτήρια, άρα δε σέβεται την οικογενειακή περιουσία που μοιάζει να οικειοποιείται και να υπερασπίζεται η ίδια. Επίσης βάζει το θέμα ότι αυτή η ανάρμοστη συμπεριφορά λαμβάνει χώρα μπροστά σε τρίτους, επιβαρύνοντας προφανώς έτσι τη θέση της: **«1ο κορίτσι:** *Εγώ δεν είμαι για σένα ευγενική ή εσύ δεν είσαι ευγενική; Γιατί όταν έχουμε ζένους, σπας συνέχεια τα ποτήρια εδώ στο σπίτι. Και σε βλέπουν οι άνθρωποι. Ε, γιατί τα σπας; Δεν τα αγοράσαμε;»*

Το θέμα τις 'πρέπουσας συμπεριφοράς' ως ρυθμιστικού παράγοντα ανάμεσα στην ισότιμη ή όχι σχέση μεταξύ ετεροθαλών αδερφών, εμφανίζεται και στο δεύτερο

tantara (βλ. παράρτημα II, πίνακας Α'). Εδώ η μητέρα του πρώτου παιδιού του απαγορεύει να κάνει παρέα με τον ετεροθαλή αδερφό του, με τη δικαιολογία ότι δεν έχει την αρμόζουσα συμπεριφορά, δεν είναι 'καλό': «**2^ο παιδί:** Πάμε να παίζουμε; Μήπως σου είπε κάτι η μάνα σου; **1^ο παιδί:** Ναι, μου είπε η μάνα μου να μην κάνω παρέα μαζί σου γιατί δεν είσαι καλό παιδί.» Άρα, βλέπουμε ένα είδος δυισμού στις αντιλήψεις του παιδιού που παίζει tantara ανάμεσα στο 'καλό' και το 'κακό' παιδί με την ανάλογη συμπεριφορά, και τα ανάλογα προνόμια. Στην πράξη όμως, φαίνεται πως η κατηγοριοποίηση σε 'καλό' ή 'κακό' δε στηρίζεται σε έμπρακτα στοιχεία, παρά μόνο στην εγγύτητα της σχέσης του με το πρόσωπο της μητέρας. Τα φυσικά τέκνα της μητέρας είναι τα 'καλά' ενώ τα υπόλοιπα 'κακά'.

Οι κοινωνικές συμβάσεις, όμως, επεκτείνονται και εκτός της οικογένειας, όταν βλέπουμε, για παράδειγμα, τα ορφανά του τρίτου tantara να ζητούν από κάποιον τα χρήματα που είθισται να δίνονται στην εκκλησία. Δηλαδή, το κορίτσι που αφηγείται γνωρίζει τους κανόνες των ενηλίκων στην εκκλησιαστική κοινότητα, ότι δηλαδή πρέπει όλοι να συνεισφέρουν οικονομικά, ακόμη και αν βρίσκονται σε αυτήν τη δυσμενή θέση: «**1^ο παιδί:** Μήπως έχετε λίγο raktsa (χρήματα για την εκκλησία); **ενήλικας:** Δεν έχω raktsa για σας.» Ο ενήλικας αρνείται να δώσει στα παιδιά χρήματα για την εκκλησία, ενδεχομένως για να μη διευκολύνει την αυτονόμησή τους. Όπως φαίνεται και στη συνδιαλλαγή και με ακόμη ένα τρίτο πρόσωπο –τον Άντζι – στη συνείδηση του κοριτσιού που παίζει, η απομάκρυνση από το αφιλόξενο σπίτι δεν είναι αποδεκτή ως κοινωνική συμπεριφορά από τον κοινωνικό περίγυρο: «**Άντζι:** Πότε θα πάτε στους γονείς σας; **1^ο παιδί:** Δε θα πάμε γιατί μας έδιωξε ο πατέρας.» Στην απάντηση αυτή έχουμε μια ανατροπή του άγραφου νόμου που αξιώνει σεβασμό προς τους μεγαλύτερους όταν αυτοί δεν ανταποκρίνονται στο ρόλο τους. Άρα, συμπεραίνουμε πως οι κοινωνικές συμβάσεις και κανόνες –όσο αυστηρά και αν τίθενται ως ένα αυστηρό εσωτερικοποιημένο υπερεγώ στη συνείδηση του κοριτσιού, επιτρέπεται η παραβίασή τους σε ειδικές συνθήκες.

Αντιστοίχως έντονα μπαίνει το ζήτημα των κανόνων συμπεριφοράς και στο τέταρτο tantara, άμεσα συνδεδεμένο με τη διαδικασία του φαγητού. Εδώ παρατηρούμε ότι η διαδικασία του φαγητού δεν καλύπτει μόνο μια βιοποριστική ανάγκη, αλλά διέπεται και από συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς. Πράγματι, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις μας, είναι αδύνατον στη Μαδαγασκάρη να αρχίσει κάποιος να τρώει αν δεν έχουν έρθει όλοι και αντιστοίχως δε σηκώνεται κάποιος από το τραπέζι αν δεν έχουν τελειώσει όλοι το φαγητό. Το παιδί που γνωρίζει προφανώς

τον κανόνα αυτό προτείνει την παραβίασή του και στα υπόλοιπα αδέρφια του που αρχίζουν να τρώνε: **«Παιδί: Γιατί δεν αρχίζουμε να τρώμε και να μην τους περιμένουμε;»** Για άλλη μια φορά διαπιστώνουμε ότι το tantara προσφέρει ένα πολύ ασφαλές πλαίσιο στα παιδιά να ‘φλερτάρουν’ με την παραβίαση των κανόνων και τις συνέπειες αυτών. Το κορίτσι που αφηγείται, γνωρίζει ότι οι ενήλικες, και συγκεκριμένα η μητέρα είναι επιφορτισμένη με τη μέριμνα για την τήρηση των άγραφων κανόνων σεβασμού προς τους μεγαλύτερους γι’ αυτό και η τελευταία χαρακτηρίζει τα παιδιά ως αγενή που δεν περιμένουν τους μεγαλύτερους. Ακόμη, παρατηρούμε μια διαφορετική αντίληψη από την αντίστοιχη των ‘δυτικών’ κοινωνιών, ό που κατά κανόνα το παιδί προηγείται σε θέματα φαγητού, αλλά και γενικότερα: **«Μητέρα: Εσείς δεν είστε ευγενικά παιδιά, γιατί τρώτε πριν που αυτούς που είναι μεγαλύτεροι.»** Αμέσως μετά αναλαμβάνει άλλη μια γυναικεία ενήλικη φιγούρα –η γιαγιά – να τα επιπλήξει για το ίδιο γεγονός, χαρακτηρίζοντάς τα ‘πιο αγενή παιδιά’. Και τα παιδιά θα δείξουν μετανιωμένα για την ‘απρεπή’ συμπεριφορά τους: **«Γιαγιά: Εσείς είστε τα πιο αγενή παιδιά, γιατί οι γονείς σας (δηλαδή οι μεγαλύτεροι) δεν έχουν φάει, αλλά εσείς που είστε παιδιά τρώτε πριν από αυτούς. Παιδιά: Εμείς φταίμε παππού και γιαγιά. Αλλά δε θα ξανακάνουμε αυτό.»** Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ναι μεν έχουν εσωτερικευθεί οι αυστηροί, άγραφοι κανόνες συμπεριφοράς ως προς τη διαδικασία του φαγητού, αλλά το tantara προσφέρει την ευκαιρία για δοκιμή των ορίων και των κοινωνικών κανόνων.

B) Το δεύτερο θέμα αφορά στον καταμερισμό εργασίας -εντός και εκτός σπιτιού, που συναντούμε ήδη στην αρχή του πρώτου tantara. (βλ. παράρτημα II, πίνακας Β’) Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε αυτό το διάλογο ανάμεσα στο αντρόγυνο, αρκετά ‘μητριαρχικό’ αφού φαίνεται πως η γυναίκα αποφασίζει για το πώς θα χειριστεί το χρόνο του ο άντρας. Του δίνει αρχικά την εντολή να πάει να δουλέψει -γεγονός που ίσως δηλώνει την αγωνία για εκπλήρωση του στερεοτυπικού ρόλου του άνδρα ως αυτός που θα εξασφαλίσει τα προς το ζειν. Αμέσως όμως αναθεωρεί και δίνει μια αντιφατική οδηγία: του λέει να μη βιαστεί να πάει να εργαστεί, αλλά αντί για αυτό να μαγειρέψει. Μας κάνει εντύπωση το πώς είναι επιτρεπτό στο φαντασιακού του κοριτσιού το να αναλάβει ο άντρας ένα στερεοτυπικά γυναικείο ρόλο. Ο άντρας δέχεται το ‘γυναικείο’ ρόλο αντί του ‘ανδρικού’ χωρίς να το συζητήσει περεταίρω: **«Γυναίκα: Πηγαίνετε τώρα κύριε, μην καθυστερείτε εδώ. Πηγαίνετε στη δουλειά. Η καλύτερα, ελάτε κύριε να μαγειρέψετε το φαγητό, αλλά μη βιάζεστε να πάτε στη δουλειά. Άντρας: Ναι, θα το κάνω.»** Και ενώ στην αρχή γίνεται

με ομαλό τρόπο ο καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στο ανδρόγυνο, –παρά την αμφιθυμία μητέρας για την αποχώρηση ή μη του πατέρα προς αναζήτηση εργασίας και την ανάθεση στον άνδρα και αποδοχή εκείνου ενός ‘γυναικείου’ καθήκοντος, του να μαγειρέψει – στη συνέχεια βλέπουμε τις οικιακές εργασίες και δη το μαγείρεμα ως το διακύβευμα της αναζήτησης ισότιμου ρόλου των δύο αδερφών στην οικογένεια: *«1^ο κορίτσι: Πήγαινε να φτιάξεις το φαγητό. Μην κάθεις! 2^ο κορίτσι: Μήπως είμαι υπηρέτριά σας για να πάω να φτιάξω το φαγητό; (Πιο θυμωμένα) Είμαι υπηρέτρια για να φτιάχνω φαγητό;»* Το γεγονός ότι η πρώτη αδερφή δίνει εντολή προσπαθώντας να ασκήσει εξουσία στην άλλη αδερφή, επιβεβαιώνεται από τη θυμωμένη αντίδραση της δεύτερης. Εμφατικά επαναλαμβάνει το ρητορικό ερώτημα αν είναι υπηρέτρια, αρνούμενη προφανώς να υποταχτεί στην εξουσία της πρώτης. Εδώ οι οικιακές δουλειές ταυτίζονται με το ρόλο της υπηρέτριας, ενώ θα μπορούσαν να αφορούν απλά τα συνήθη καθήκοντα των νεαρών κοριτσιών.

Όμως και στη συνέχεια του διαλόγου μεταξύ των δύο ετεροθαλών αδερφών παρατηρούμε ότι η κατανομή της εργασίας εντός της οικογένειας είναι ένα ζήτημα υπό συνεχή διαπραγματεύση καθώς το θέμα επανέρχεται ξανά και ξανά ως τον καθοριστικό παράγοντα για το status του κάθε μέλους της οικογένειας: *«2ο κορίτσι: Να προσέχεις! Δε μου αρέσει καθόλου αυτό που κάνετε. Μόνο εγώ είμαι για να δουλεύω; Αλλά εσείς δε δουλεύετε καθόλου.»* Βλέπουμε λοιπόν ότι με συνέπεια και σθένος το δεύτερο κορίτσι εκδηλώνει την αντίθεση του σε όλη αυτή την προσπάθεια να το εξουσιάσουν και να το μεταχειριστούν ως κατώτερο ον. Θέτει το λογικό ερώτημα, γιατί να εργάζεται μόνο εκείνη και οι άλλοι να κάθονται. Δεδομένου του γεγονότος ότι το κορίτσι που παίζει το συγκεκριμένο tantara, προέρχεται από ένα περιβάλλον όπου ήταν ανεπιθύμητη από τη νέα σύζυγο του πατέρα –σύμφωνα με τα λεγόμενα της κοινωνικής λειτουργού που την έφερε στο Ορφανοτροφείο, είναι πιθανό να βίωσε και η ίδια μια παρόμοια προσπάθεια υποτίμησης της μέσα από την επιβολή των οικιακών εργασιών.

Όπως και στο πρώτο tantara, έτσι και στο δεύτερο, παρακολουθούμε τη μητέρα να δίνει εντολή στο σύζυγο να πάει για δουλειά. Αυτή η εντολή δίνεται για να λήξει όσο το δυνατόν πιο ανώδυνα ο τσακωμός που έχει προηγηθεί μεταξύ των συζύγων και αφορά στον ανταγωνισμό της μητριάς με τα παιδιά του πατέρα που έχει πεθάνει η μητέρα τους. Με αυτό τον τρόπο είναι σα να αποκαθίσταται η ‘κοινωνική ισορροπία’ αφού η γυναίκα παραμένει στο σπίτι για να αποφασίσει τα του οίκου, όπως την παρουσία ή όχι των παιδιών και ο πατέρας να πάει να εξασφαλίσει τα της

επιβίωσης: «**Μητέρα:** Πήγαινε στη δουλειά να δουλέψεις, να μην ταράξεις το σπίτι.» Έτσι λοιπόν παρατηρούμε ότι το κορίτσι που παίζει την ιστορία μιας οικογένειας από το χωριό της, αντιλαμβάνεται τον καταμερισμό εργασίας και την προσφυγή στους παραδοσιακούς ρόλους ως έναν ασφαλή τρόπο για την αποφυγή ενδοοικογενειακών συγκρούσεων.

Στο τέταρτο tantara ο καταμερισμός εργασίας εντός σπιτιού από τη μητέρα προς ένα από τα παιδιά γίνεται αδιαμαρτύρητα αποδεκτός ίσως επειδή η μητέρα ανήκει στην προηγούμενη γενιά. Άλλωστε, ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της καθημερινότητας είναι το φαγητό και η όλη προετοιμασία του, η οποία συνήθως ανατίθεται στα μεγαλύτερα κορίτσια της οικογένειας. Είναι μια συνήθης πρακτική, τόσο για λόγους εκπαίδευσης των νέων κοριτσιών που πολύ νωρίς κάνουν δική τους οικογένεια, αλλά και για να μπορεί η μητέρα να αναζητήσει εργασία εκτός σπιτιού, αφού συχνά μεγαλώνει μόνη της τα παιδιά της. Έτσι το κορίτσι δέχεται χωρίς αντίρρηση να προετοιμάσει το φαγητό: «**Μητέρα:** Τώρα φτάσαμε στο σπίτι. Πήγαινε να φτιάξεις το φαΐ. **Παιδί 2^ο:** Μάλιστα, Πάω να φτιάξω το φαγητό». Άρα μέσα από αυτό το απόσπασμα αντιλαμβανόμαστε πως το κορίτσι που παίζει τοποθετεί τις οικιακές εργασίες ως μέρος των υποχρεώσεων των παιδιών, αλλά ίσως και ως μέθοδο εκπαίδευσής τους για το μέλλον.

Γ) Το τρίτο θέμα αφορά στους *κοινωνικούς ρόλους* που διακρίνουμε εντός και εκτός οικογένειας, δηλαδή τις ιεραρχικές -αξιολογικές κατατάξεις, τις εξουσιαστικές τάσεις κ.τ.λ. (βλ. παράρτημα II, πίνακα Γ'). Στο πρώτο tantara, κυριαρχεί η προσπάθεια της μίας αδερφής να επιβληθεί στην άλλη, με την οποία δε μοιράζονται την ίδια μητέρα, μέσα από την ανάθεση σε αυτή του ρόλου της 'υπηρέτριας'. Σε αυτή της την προσπάθεια παρουσιάζει τη μητέρα/μητριά ως το πρόσωπο που αποφασίζει για το στάτους της θετής κόρης, δηλαδή αυτό της υπηρέτριας: «**1ο κορίτσι:** Δεν ξέρεις ότι είπε η μάνα ότι είσαι υπηρέτριά μας εδώ; Αυτή είναι η δουλειά σου. **2ο κορίτσι:** Εγώ δε συμφωνώ με αυτό γιατί δε μένω μόνη μου εδώ. **1ο κορίτσι:** Δεν ξέρεις ότι είσαι υπηρέτρια εδώ;» Το γεγονός ότι η πρώτη αδερφή δίνει εντολή προσπαθώντας να ασκήσει εξουσία στην άλλη αδερφή, επιβεβαιώνεται από τη θυμωμένη αντίδραση της δεύτερης. Εμφατικά επαναλαμβάνει το ρητορικό ερώτημα αν είναι υπηρέτρια, αρνούμενη προφανώς να υποταχτεί στην εξουσία της πρώτης. Εδώ οι οικιακές δουλειές ταυτίζονται με το ρόλο της υπηρέτριας, ενώ θα μπορούσε να αφορά απλά τα συνήθη καθήκοντα των νεαρών κοριτσιών, όπως είδαμε να συμβαίνει στο τέταρτο tantara της προηγούμενης ενότητας που αφορούσε στον

καταμερισμό της εργασίας. Το δεύτερο κορίτσι εξακολουθεί να αρνείται να αποδεχτεί αυτό το υποτακτικό ρόλο που συνεπάγεται το γεγονός ότι δεν είναι φυσικό παιδί και των δύο γονιών. Η πρώτη επιμένει να τη ρωτά για το αν γνωρίζει την (κοινωνική και ιεραρχική) της θέση μέσα στην οικογένεια, που τη θέλει να υπηρετεί όλους τους υπόλοιπους, σα να πρόκειται για μια δεδομένη ειλημμένη απόφαση που καθορίζει το status της –καθώς όφειλε να γνωρίζει ήδη.

Στη συνέχεια του διαλόγου, το δεύτερο κορίτσι επαναφέρει το κεντρικό θέμα της συνομιλίας, όπου είναι ο άδικος καταμερισμός εργασίας και η απαίτηση που υπάρχει να κάνει εκείνη όλες τις οικιακές εργασίες, γιατί μέσα από αυτό το ζήτημα διακυβεύεται ο κοινωνικός της ρόλος και η ιεραρχική της τοποθέτηση μέσα στην οικογένεια. Όταν όμως απευθύνεται στη μηριά της ελπίζοντας στην αποκατάσταση του ρόλου της ως ένα από τα παιδιά της οικογένειας, βλέπουμε ότι εκείνη όχι μόνο δεν είναι υποστηρικτική, αλλά αποποιείται και της ευθύνης λέγοντας ότι η παρουσία της δεύτερης κόρης είναι απόφαση του πατέρα. Ως τέτοια δεν μπορεί μάλλον να αγνοηθεί από τη μητέρα, αλλά από την άλλη δε θα πρέπει να ελπίζει να έχει μια ισότιμη θέση με τη φυσική κόρη της μητέρας, σε αυτό το προφανές μητριαρχικό περιβάλλον: *«2ο κορίτσι: Μαμά, μπαμπά, μόνη μου εγώ θα κάνω τις δουλειές στο σπίτι; Μητέρα: Εγώ σου είπα να έρθεις εδώ; Ο πατέρας σου το ζήτησε.»* Αυτή η αφοπλιστική απάντηση της μητέρας/μηριάς δηλώνει απερίφραστα ότι η παρουσία του δεύτερου κοριτσιού ως επιθυμία του πατέρα, οπότε αυτομάτως χάνει το δικαίωμα σε μια πιο ισότιμη μεταχείριση. Γνωρίζοντας το βεβαρυμμένο ιστορικού του συγκεκριμένου κοριτσιού που παίζει tantara, μπορούμε να υποθέσουμε πως, πριν καταλήξει με τον αδερφό της στο ορφανοτροφείο, να είχε υποστεί μια τέτοια μεταχείριση από τη μηριά της και τα ετεροθαλή αδέρφια της. Το γεγονός ότι λίγες μέρες μετά την άφιξή της στο ορφανοτροφείο ξαναζωντανεύει μια τέτοια ιστορία, ίσως δείχνει μια a posteriori προσπάθεια να αποκαταστήσει τον ίδιο της τον εαυτό σε μια καλύτερη θέση από αυτό που η πραγματικότητα της επιφύλαξε. Μας εντυπωσιάζει πραγματικά το πώς ένα τόσο μικρό κορίτσι έχει κατανοήσει και αναπαριστά με ακρίβεια τις ιεραρχικές δομές εντός της οικογένειας και τους αντίστοιχους ρόλους που αυτές συνεπάγονται.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και το κορίτσι που αφηγείται παίζοντας το δεύτερο tantara. Παρόλο που είναι πολύ σύντομο, διακρίνουμε και πάλι την προσπάθεια μιας μητέρας/μηριάς να αποδώσει σε ένα από τα δύο παιδιά ένα ρόλο κατωτερότητας. Και πάλι εδώ το παιδί που υποτιμάται προσπαθεί να υπερασπιστεί

τον εαυτό του απέναντι στις κατηγορίες της μητέρας/μητριάς, λέγοντας ότι δεν είναι ‘κακό’ και με θάρρος αντιστρέφει τις κατηγορίες για ‘κακία’ στη ίδια τη μητέρα. Μάλιστα υποδεικνύει στο πρώτο παιδί να πάει και να μεταφέρει αυτήν του την άποψη στην ίδια: «**2^ο παιδί:** *Εγώ δεν είμαι κακό, αλλά κακιά είναι αυτή η κυρία. Πήγαινε τώρα να τα πεις στη μάνα σου αυτά που λέω.*» Δε γνωρίζουμε περισσότερα για το παιδί που αφηγείται αυτό το tantara, αλλά γενικότερα στη Μαδαγασκάρη ο κώδικας συμπεριφοράς προς τους μεγαλύτερους είναι πολύ αυστηρός. Το tantara όμως εδώ, φαίνεται πως προσφέρει ένα ασφαλές πλαίσιο να εκφραστεί μια –κατά τ’ άλλα – απαγορευμένη αρνητική άποψη για κάποιον μεγαλύτερο. Αλλά και σε αυτήν ακόμη την περίπτωση, το δεύτερο παιδί δεν πηγαίνει το ίδιο να ‘επιτεθεί’ στη μητέρα που το κατηγορεί, αλλά με παρρησία στέλνει το πρώτο να της πει την άποψή του. Για άλλη μια φορά λοιπόν βλέπουμε την ιδιαίτερη θέση που έχει τοποθετηθεί η μητέρα/μητριά στη συνείδηση του κοριτσιού που αφηγείται την ιστορία. Είναι εκείνη που καθορίζει τους ρόλους και την ιεραρχική τοποθέτηση του κάθε παιδιού μέσα στο σύστημα της οικογένειας. Δεν έχουμε τη δυνατότητα να γνωρίζουμε το κατά πόσο αυτή η τοποθέτηση αυτή ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα του παιδιού που παίζει. Σημασία πάντως έχει η υποκειμενική βίωση της ανάληψης συγκεκριμένων ρόλων στην οικογένεια, κατά αντιστοιχία με τη θεωρία του Άντλερ (1974) και το πώς αντιλαμβάνεται κάθε παιδί τη θέση του μέσα στην οικογένεια. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μας κάνει εντύπωση το πόσο ρητά έχει εγγραφεί στον ψυχισμό των παιδιών το γεγονός ότι η μητέρα είναι αυτή που συμβάλει καθοριστικά στον καθορισμό του ιδιαίτερου ρόλου που θα ‘αναλάβει’ το κάθε παιδί.

Στο τρίτο tantara δεν έχουμε άμεσους διαλόγους μεταξύ των μελών μιας οικογένειας όπως στα υπόλοιπα, αλλά μέσα από τα όσα λένε και ‘πράττουν’ μπορούμε να αντιληφθούμε τους κοινωνικούς ρόλους –όχι τόσο μέσα στην οικογένεια, αλλά κυρίως έξω από αυτή. Κατ’ αρχάς τα μεγαλύτερα από τα αδέρφια που έχουν ορφανέψει από μητέρα, αναλαμβάνουν να υποκαταστήσουν το γονεϊκό ρόλο, αφού καλούνται να αποφασίσουν για την τύχη των μικρότερων –αν θα πάνε στο ορφανοτροφείο ή την εκκλησία. Αυτό που κυριαρχεί ως ζήτημα όμως στο συγκεκριμένο tantara είναι η διαπραγμάτευση με τον κοινωνικό περίγυρο για το κατά πόσο έχουν δικαίωμα τα παιδιά να αγνοήσουν τους γονείς –που τα έχουν άλλωστε διώξει – και να αυτονομηθούν ως προς τις αποφάσεις που αφορούν τα ίδια και τα μικρότερα αδέρφια: «**3^ο πρόσωπο:** Αν έρθουν οι γονείς σας τι να κάνω; **2^ο παιδί:** Ας τους! Φεύγουμε εμείς στη εκκλησία.» Αντιστοίχως, μη υποστηρικτικό παρουσιάζεται

και το αγόρι που λέγεται Άντζι και εκπροσωπεί προφανώς και εκείνος τον κόσμο των ενηλίκων στη συνείδηση της αφηγήτριας, αφού τα ρωτά πότε θα πάνε στους γονείς τους: *«Άντζι: Πότε θα πάτε στους γονείς σας; 1^ο παιδί: Δε θα πάμε γιατί μας έδωξε ο πατέρας.»* Οπότε, το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία γνωρίζει ότι η διαδικασία αυτονόμησης των παιδιών ακόμη και από άθλιες οικογενειακές συνθήκες δε βρίσκει σύμφωνη την κοινή γνώμη. Ο κοινωνικός ρόλος των ‘τρίτων’ εδώ είναι να ελέγξουν τα παιδιά ως προς την απόφασή τους να ανεξαρτητοποιηθούν από την οικογένεια – παρόλο που η ίδια η οικογένεια τα έχει απομακρύνει.

Στο τέλος της ίδιας ιστορίας βλέπουμε το πώς διαμορφώνονται ρόλοι ανάμεσα στο ζευγάρι και το πώς για άλλη μια φορά η μητέρα/μητριά προσπαθεί να υποβιβάσει τη θέση των παιδιών του άντρα της μέσα στην οικογένεια. Κατηγορεί τον άντρα της ότι δίνει προτεραιότητα στα παιδιά του έναντι εκείνης και αφήνει παράλληλα μομφή εναντίον τους λέγοντας ότι δεν τη βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού ως οφείλουν κατά τη γνώμη της: *«Πατέρας: Πού είναι τα παιδιά; Μητέρα: Άστα αυτά. Εσύ, μόνο αυτά έχεις στο μυαλό σου. Εγώ δεν είμαι τίποτα εδώ; Και δεν έχουμε και κανένα να μας βοηθάει.»* Η ανταγωνιστική σχέση μητριάς και παιδιών είναι αυτή που τοποθετεί και στις προηγούμενες ιστορίες τα θετά παιδιά σε ένα κατώτερο ρόλο μέσα στην οικογένεια ή και τα εξοβελίζει εντελώς από αυτή.

Στο τέταρτο tantara οι κοινωνικοί ρόλοι διαφαίνονται μέσα από τους καθορισμένους κανόνες συμπεριφοράς που είδαμε στην προηγούμενη θεματική. Τα παιδιά οφείλουν να γνωρίζουν ότι μεγαλύτερη θέση στην ιεραρχία της οικογένειας έχουν οι προηγούμενες γενιές. Πρώτα οι παππούδες, μετά οι γονείς και τέλος τα παιδιά. Κατά την παραμονή μας στη Μαδαγασκάρη, μας εντυπωσιάζει πάντοτε ο σεβασμός που αποδίδεται στους γεροντότερους, λόγω της σοφίας που αυτοί φέρουν, όπως μας εξηγούν οι ντόπιοι. Έτσι, στην ιστορία αυτή, το γεγονός ότι ο παππούς και η γιαγιά αρνούνται την πρόσκληση να φάνε –ενώ ήδη είχαν φάει τα εγγόνια – γίνεται αφορμή για μια σειρά από επιπλήξεις που έχουν ως στόχο να επαναφέρουν τα παιδιά στη θέση που οφείλουν να έχουν μέσα στο σύστημα της οικογένειας: *«Μαμά: Τι είναι αυτό που κάνατε και δεν είστε ευγενικοί; Οι μεγαλύτεροί σας δεν έχουν φάει, αλλά εσείς φάγατε πριν από αυτούς.»* Γενικά, το tantara αυτό, όπως και τα προηγούμενα, μας δίνει την αίσθηση ότι αποτελεί ένα ‘εργαστήριο με ελεγχόμενες συνθήκες’ όπου τα παιδιά πειραματίζονται συνεχώς γύρω από τους κοινωνικούς ρόλους και την παραβίαση αυτών.

Δ) Η τέταρτη θεματική αφορά στις σχέσεις των γονιών με τα παιδιά τους, όπως αυτή παρουσιάζεται και στις τέσσερις αφηγήσεις των παιδιών (βλ. παράρτημα II, πίνακας Δ'). Ξεκινώντας από το πρώτο tantara, βλέπουμε πως ένα από τα επιχειρήματα της μίας αδερφής που προσπαθεί να υποβάλλει τη κατωτερότητα της άλλης, αφορά στο ότι δε δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον κοινό πατέρα και τη θετή μητέρα: «**κορίτσι:** *Επειδή δεν είσαι φρόνιμη γι' αυτό καλύτερα να δουλεύεις. Επίσης, δεν ακούς τον μπαμπά και τη μαμά μου. Δεν είσαι φρόνιμη, φρόνιμη*». Σε αυτή την απολυτότητα της δεύτερης, η πρώτη ανταπαντά λέγοντας ότι δεν μπορεί να ανεχτεί αυτή τη συμπεριφορά γιατί δεν είναι 'μπαμπάς ή μαμά', υπονοώντας ίσως ότι οι φυσικοί γονείς έχουν άλλα περιθώρια ανοχής μια ανάρμοστης συμπεριφοράς απ' ό,τι μια ετεροθαλής αδερφή. Από την άλλη μας κάνει εντύπωση αυτό γιατί φαίνεται ο σεβασμός να απαιτείται περισσότερο προς την προηγούμενη γενιά, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα. Ενδεχομένως έχει να κάνει με το βαθμό εγγύτητας που είναι μεγαλύτερος ανάμεσα στους 'φυσικούς' γονείς και τα παιδιά τους, απ' ό,τι ανάμεσα στα ετεροθαλή αδέρφια: «**1ο κορίτσι:** Πρόσεχε! Εγώ δεν είμαι σαν μπαμπάς και μαμά σου για να μου αντιμιλάς.»

Αφού η συζήτηση των δύο αδερφών φτάνει σε αδιέξοδο, έχουμε την παρουσία της μητέρας, ως τελικό ρυθμιστή της ιεραρχικής τοποθέτησης: «**Μητέρα:** Γιατί τσακώνεστε; [...] **2ο κορίτσι:** Μαμά, μπαμπά, μόνη μου εγώ θα κάνω τις δουλειές στο σπίτι; **Μητέρα:** Εγώ σου είπα να έρθεις εδώ; Ο πατέρας σου το ζήτησε.» Όπως είδαμε και στην προηγούμενη θεματική, ο διάλογος αυτός ματαιώνει κάθε προσδοκία για ισότιμη μεταχείριση του θετού παιδιού. Αφού η παρουσία του παιδιού είναι επιθυμία του πατέρα, δεν μπορεί να ελπίζει σε μια ισότιμη θέση με τη φυσική κόρη της μητέρας. Σε αυτή την ιστορία 'δεν ακούμε' το λόγο του πατέρα, παρά μόνο στην αρχή που δέχεται να ετοιμάσει το φαγητό, κατ' εντολή της γυναίκας του. Διαπιστώνουμε λοιπόν και πάλι, πως στο φαντασιακό του κοριτσιού, η μητέρα/μητριά είναι αυτή που καθορίζει τις σχέσεις γονέων και παιδιών –με βασικό κριτήριο το αν τα παιδιά αυτά προέρχονται από προηγούμενο γάμο του πατέρα. Άρα η σχέση με τους θετούς γονείς είναι ιδιαίτερα επισφαλής, πράγμα που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το ίδιο το κορίτσι που παίζει, οδηγήθηκε στο ορφανοτροφείο γιατί η μητέρα του πέθανε και η μητριά θεωρεί ανεπιθύμητη την ίδια και τον αδερφό της.

Στο δεύτερο tantara η μητέρα αναλαμβάνει το ρόλο του να συμβουλευσει και να καθοδηγήσει το παιδί της στο να μην κάνει παρέα με παιδιά που εκείνη δεν εγκρίνει: «**Μάνα:** *Αν κάνεις παρέα με παιδιά που δεν είναι καλά, θα δεις τι θα σου*

κάνω. Έτσι όπως σου είπα τώρα κάνε.» Από την υπόλοιπη αφήγηση, που όμως δε διακρίνεται καθαρά ώστε να τη βιντεοσκοπήσουμε και να την απομαγνητοφωνήσουμε, φαίνεται πως το ‘κακό’ παιδί είναι παιδί του πατέρα της οικογένειας από διαφορετική μητέρα. Δηλαδή για άλλη μια φορά συναντούμε το μοτίβο της περιθωριοποίησης του παιδιού που τυχαίνει να μην είναι φυσικό τέκνο της μητέρας. Η μητέρα το απειλεί με μια αόριστη τιμωρία σε περίπτωση που παρακούσει και βλέπουμε ότι όντως το παιδί θα μεταφέρει στον ετεροθαλή αδερφό του ότι με εντολή της μητέρας/μητριάς δε θα παίζει μαζί του. Άρα, ο ρόλος της μητέρας/μητριάς –στερεοτυπικά θα λέγαμε – είναι να διαπαιδαγωγήσει μέσα από το διαχωρισμό των παιδιών σε δύο διαφορετικές κατηγορίες με τόσο προφανή τρόπο, που αναδεικνύεται ξεκάθαρα μέσα από το tantara.

Στην τρίτη αφήγηση, η πρώτη αναφορά στη θεματική για τις σχέσεις γονέων και παιδιών γίνεται με τη μνεία στη νεκρή μητέρα, στις οποίας τον τάφο το δεύτερο παιδί προτείνει να πάνε λουλούδια: «*2^ο παιδί: Πότε θα πάμε λουλούδια στον τάφο της μητέρας μας που έχει πεθάνει;*» Κατά κάποιο τρόπο λοιπόν η νεκρή μητέρα είναι παρούσα στη συνείδηση των παιδιών που παίρνουν την πρωτοβουλία να την επισκεφτούν. Ίσως έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι Μαλγάσιοι τιμούν ιδιαίτερω τους νεκρούς τους με μεγαλόπρεπους τάφους και εκταφές κάθε κάποια χρόνια παρουσία μεγάλου πλήθους φίλων και συγγενών. Έτσι παρατηρούμε ότι ο θάνατος δεν αποτελεί ένα θέμα ταμπού στη συνείδηση του παιδιού, αλλά η σχέση με τη νεκρή μητέρα είναι σημείο αναφοράς για τα ορφανά παιδιά. Τα συναισθήματα των ίδιων παιδιών προς των πατέρα τους είναι πολύ διαφορετικά. Διακρίνουμε έναν έντονο θυμό για το γεγονός ότι υποκύπτει στη θέληση της μητριά και απομάκρυνε τα παιδιά του από το σπίτι. Για αποκατάσταση της δικαιοσύνης ο πατέρας οφείλει να ζητήσει συγγνώμη για το ότι τα έδιωξε: «*Αντζι: Πότε θα πάτε στους γονείς σας; 1^ο παιδί: Δε θα πάμε γιατί μας έδιωξε ο πατέρας. 2^ο παιδί: Εμείς θα ζητήσουμε συγγνώμη, ενώ αυτοί μας διώξαν; Άσε αυτούς να μας ζητήσουν συγχώρεση. Αλλά εμείς δε θα ζητήσουμε συγχώρηση.*» Παρόλα αυτά, το κορίτσι που αφηγείται, νιώθει μάλλον ότι έτσι παραβιάζεται ο άγραφος νόμος του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους και για αυτό θα όφειλαν να ζητήσουν συγγνώμη. Ίσως για αυτό βάζει το δεύτερο παιδί να απολογείται για το ότι δεν ζητούν συγγνώμη στους γονείς –παρόλο που ο Αντζι δε ρώτησε κάτι σχετικό. Το δεύτερο παιδί μάλιστα προσπαθεί κατά κάποιο τρόπο να υποδείξει το δίκαιο, δηλαδή το να ζητήσουν οι γονείς συγγνώμη για το ότι τους έδιωξαν. Έτσι φαίνεται πως το κορίτσι που παίζει γνωρίζει αφενός ότι έχει

παραβιαστεί ο κανόνας του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους, αλλά αφετέρου εκείνοι δεν έχουν ανταποκριθεί στο ρόλο τους. Αφού λοιπόν οι γονείς δεν έχουν εκπληρώσει την ελάχιστη υποχρέωσή τους που είναι η παροχή στέγης και ασφάλειας στα παιδιά, τότε το δίκαιο θα αποκατασταθεί κατά κάποιο τρόπο μόνο αν ζητήσουν (έμπρακτα) εκείνοι συγγνώμη. Όπως έχουμε ήδη δει, η ιστορία αυτή τελειώνει με τη μητριά να εκδηλώνει ανταγωνιστική συμπεριφορά προς τα παιδιά του άνδρα της και εκείνον να αποχωρεί ως ένδειξη διαμαρτυρίας.

Στο τέταρτο tantara ο ρόλος της μητέρα είναι περισσότερο ‘παιδαγωγικός’ θα λέγαμε. Συνοδεύει τα παιδιά στην εκκλησία και μετά δίνει εντολή σε ένα από τα παιδιά να φτιάξει το φαγητό. Αυτός ο καταμερισμός των οικιακών εργασιών, όπως είδαμε στην αντίστοιχη θεματική (βλ. θεματική Β’), είναι κάτι το σύνηθες στο ρεπερτόριο συμπεριφοράς των παιδιών για λόγους εκπαίδευσης αλλά και ουσιαστικής συνεισφοράς στην καθημερινότητα της οικογένειας. Παρόλα αυτά, βλέπουμε ότι η μητέρα δεν παρεμβαίνει ούτε στο σεββίρισμα του φαγητού ούτε στην κατανομή της ποσότητας στα πιάτα. Έρχεται όμως να επιπλήξει και να καθοδηγήσει τα παιδιά γύρω από το θέμα του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους. Τους λέει ευθέως ότι: *«Μητέρα: Εσείς δεν είστε ευγενικά παιδιά, γιατί τρώτε πριν που αυτούς που είναι μεγαλύτεροι. [...]Μητέρα: «Τι είναι αυτό που κάνατε και δεν είστε ευγενικοί; Οι μεγαλύτεροί σας δεν έχουν φάει, αλλά εσείς φάγατε πριν από αυτούς.»* Παρατηρούμε ότι επαναλαμβάνει την ίδια επίπληξη με παρόμοια λόγια στην αρχή και το τέλος της ιστορίας. Άρα, στη συνείδηση του παιδιού που παίζει η μητέρα κατέχει σταθερά το ρόλο του ρυθμιστή της συμπεριφοράς. Στην οικογένεια αυτή δεν τίθεται ζήτημα διαχωρισμού των παιδιών σε ‘φυσικά’ και ‘θετά’, οπότε η μητέρα φαίνεται πως έχει εσωτερικοποιηθεί ως μία μορφή του ‘υπερεγώ’ που μυεί τα παιδιά στις αξίες της συγκεκριμένης κουλτούρας.

Γενικά θα λέγαμε πως και στα τέσσερα αποσπάσματα οι σχέσεις γονέων και παιδιών δε διακρίνονται από τρυφερότητα ή την εκδήλωση κάποιου άλλου είδους θετικού συναισθήματος. Το tantara δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να αμφισβητήσουν το κατά πόσο ανταποκρίνονται οι γονείς στο ρόλο τους ή όχι. Ακόμη, κυριαρχεί το συναίσθημα της αδικίας που βιώνουν τα παιδιά που δεν είναι παιδιά της μητέρας/μητριάς της οικογένειας. Με αυτόν τον τρόπο δίνουν μια ιδιαίτερη βαρύτητα στο ρόλο της μητέρας, ως ρυθμιστή των σχέσεων μεταξύ αδερφών, αλλά και ως ρυθμιστή της αυτοεικόνας του κάθε παιδιού σύμφωνα με τη ‘θεωρία προσκόλλησης’ του Bowlby (1988). Είναι προφανές ότι η σχέση με τη μητέρα –και όχι με τον

πατέρα— είναι αυτή που τοποθετεί το κάθε παιδί στο αντίστοιχο κοινωνικό και συναισθηματικό status στο στερέωμα της οικογένειας. Εντύπωση πάντως μας κάνει ότι στις τρεις πρώτες ιστορίες που υπάρχει η προσπάθεια της μητέρας/μητριάς να διαχωρίσει τα παιδιά, τα ‘υποτιμημένα’ δικαιούνται στη συνείδηση των αφηγητριών του tantara να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους. Αντίθετα, στην τέταρτη ιστορία τα παιδιά δεν αναπτύσσουν αντίλογο, ίσως γιατί θεωρείται δικαίωμα και η υποχρέωση της μητέρας να διαπαιδαγωγήσει τα παιδιά της, εφόσον μάλιστα επιφυλάσσει για αυτά μια ισότιμη μεταχείριση.

Ε) Η πέμπτη θεματική αφορά στις σχέσεις μεταξύ των παιδιών (βλ. παράρτημα II, πίνακας Ε'). Πρόκειται για ένα θέμα που το διακρίνουμε επίσης σε όλα τα tantara καθώς τα παιδιά είναι πάντα οι σκηνοθέτες-σεναριογράφοι, αλλά και πρωταγωνιστές των ιστοριών. Τα συναισθήματα και οι διαθέσεις κάθε παιδιού προς το άλλο ποικίλουν, ανάλογα με τη θέση που κατέχει το κάθε παιδί στη δομή της οικογένειας. Στην πρώτη ιστορία η διάθεση του πρώτου παιδιού είναι καθαρά εξουσιαστική, αφού ταυτίζεται συναισθηματικά με τη μητέρα του. Μέσα από την εντολή: *«1ο κορίτσι: Πήγαινε να φτιάξεις το φαγητό. Μην κάθεις!»*, αναδεικνύονται οι σχέσεις εξουσίας και ιεραρχίας ανάμεσα στα ετεροθαλή αδέρφια. Σε ολόκληρη τη στιχομυθία, η ετεροθαλής αδερφή αρνείται να αποδεχτεί την κατωτερότητα που της υποβάλουν, γεγονός που μας δείχνει ότι το ζήτημα αυτό είναι υπό συνεχή διαπραγμάτευση στον ψυχισμό του κοριτσιού που παίζει, προσπαθώντας ενδεχομένως να αναδείξει και να διαχειριστεί την αδικία που είχε υποστεί και η ίδια.

Στη δεύτερη ιστορία, παρόλο που η στάση της μητέρας/μητριάς είναι ίδια, το παιδί της όχι μόνο δε συμμαχεί μαζί της, αλλά υπερασπίζεται τον ετεροθαλή αδερφό του, δείχνοντας ενσυναίσθηση για αυτόν, όταν η μητέρα του απαγορεύει να κάνει παρέα μαζί του: *«1ο παιδί: Και ποιος θα κάνει παρέα μαζί του;»* Το γεγονός ότι δεν ταυτίζεται με τη θέση της μητέρας του φαίνεται από το γεγονός ότι μεταφέρει την εντολή της αυτούσια, εκθέτοντάς την κατά κάποιο τρόπο: *«2ο παιδί: Πάμε να παίξουμε; (διστάζει) Μήπως σου είπε κάτι η μάνα σου; 1ο παιδί: Ναι, μου είπε η μάνα μου να μην κάνω παρέα μαζί σου γιατί δεν είσαι καλό παιδί.»* Έτσι, ναι μεν γίνεται φανερός ο διαχωρισμός ανάμεσα στα δύο παιδιά, αλλά διακρίνουμε ένα φάσμα επιλογών ως προς τη στάση που θα τηρήσει το ένα παιδί προς το άλλο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στη συνείδηση του κοριτσιού που παίζει, η στάση του ενός παιδιού προς το άλλο λειτουργεί διορθωτικά εν σχέση με τη σκληρή στάση της μητέρας/μητριάς.

Αντίστοιχα ‘διορθωτικός’ φαίνεται να είναι ο ρόλος και των παιδιών και στο τρίτο tantara, αφού βλέπουμε ότι τα μεγαλύτερα αδέρφια αναλαμβάνουν πρόωρα ρόλους που προσιδιάζουν σε ενήλικες: *«2^ο παιδί: Έτσι; Πάμε λοιπόν στην εκκλησία και να πάρουμε τα μωρά γιατί είναι καημένα, άμα δεν τα πάρουμε.»* Το δεύτερο παιδί μοιάζει να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, αφού πέρα από την ανάγκη του να ‘επικοινωνήσει’ με τη νεκρή μητέρα, έχει την έννοια των μικρών αδερφών για τα οποία τρέφει αισθήματα συμπάθειας και συμπόνιας. Τα μικρότερα ορφανά αδέρφια βρίσκονται προφανώς στην ίδια δυσμενή θέση, αλλά επιπλέον δεν έχουν δυνατότητες επιλογών, λόγω ηλικίας. Όπως και στην αρχή του αποσπάσματος, βλέπουμε πως αυτά τα δύο αδέρφια που συνδιαλέγονται, παίρνουν και τις αποφάσεις για τη ζωή των μικρότερων. Γενικά, έχουμε παρατηρήσει ότι τα παιδιά της Μαδαγασκάρης αναλαμβάνουν πολύ νωρίς ρόλους και υπευθυνότητες ενηλίκων, πόσο μάλλον εδώ που καλούνται να αυτοπροστατευτούν από τους εχθρικούς ενήλικες.

Στην ίδια ιστορία μας κάνει εντύπωση το γεγονός ότι παρόλο που και τα δύο μεγαλύτερα είναι ορφανά, λυπούνται και χαρακτηρίζουν ως ‘καημένα’ τα μικρότερα, προφανώς λόγω της αβοηθησίας που αυτά βιώνουν. Η μεγάλη αδερφή έχει ‘εμπεδώσει’ την ευθύνη που έχουν προς τα μικρότερα αφού θεωρεί ότι είναι ‘αδύνατον’ να τα αφήσουν, δείχνοντας έναν ιδιαίτερο αλτρουισμό: *«1^ο παιδί: Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά. Γιατί αυτά τα δύο αδέρφια είναι καημένα και εμείς λίγο λυπόμαστε για αυτά γιατί δεν έχουν γονείς για να παρηγορηθούν. Είναι αδύνατον να τα αφήσουμε έτσι.»* Ενδεχομένως τα μεγαλύτερα αδέρφια να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για να αντιμετωπίσουν το εχθρικό οικογενειακό κλίμα που τους επιφυλάσσει η καινούρια σύντροφος του πατέρα.

Σε ένα πιο ‘ανώδυνο’ πλαίσιο εκδραματίζονται οι σχέσεις των μικρότερων αδερφών στην τέταρτη ιστορία, που αφορά στη διαδικασία του φαγητού. Ο διάλογος που ακολουθεί δείχνει από τη μια το πόσο νοιάζεται το ένα παιδί για το αν έχει φάει αρκετά, αλλά από την άλλη έναν ανταγωνισμό στο θέμα του φαγητού –μια μάχη επιβίωσης θα λέγαμε. Στην καθημερινότητα των περισσότερων παιδιών, η ύπαρξη φαγητού δεν είναι καθόλου δεδομένη και για το λόγο αυτό το θέμα επανέρχεται συνεχώς στις αφηγήσεις των παιδιών. Τα παιδιά συζητούν με επιχειρήματα για το ποιος δικαιούται επιπλέον ρύζι και ποιος όχι. Το παιδί που τρώει γρήγορα το χαρακτηρίζουν ως ‘λαίμαργο’ –ένα χαρακτηρισμό που τον ακούει κανείς συχνά στη Μαδαγασκάρη: *«Παιδί 1: Βάλε ρύζι ξανά σ’ αυτό το παιδί γιατί αυτό είναι λαιμαργο. Παιδί 2: Ναι σε αυτόν θα βάλω, αλλά σε εσένα δε θα ξαναβάλω γιατί πριν είχες*

ξαναπάρει. **Παιδί 1:** *Το δικό μου ήταν λίγο, λίγο.*» Παρακολουθούμε λοιπόν δηλώσεις αλληλεγγύης μεταξύ των παιδιών, αλλά ταυτόχρονα και ένα συνεχή αγώνα επιβίωσης.

ΣΤ) Το έκτο θέμα είναι κάπως πιο εξειδικευμένο και αφορά στο γεγονός της αποχώρησης κάποιων μελών από την οικογένεια. (βλ. παράρτημα ΙΙ, πίνακα ΣΤ΄) Το συναντούμε μόνο στο πρώτο και το τρίτο tantara, αλλά σχετίζεται άμεσα με τις σχέσεις της οικογένειας που περιγράψαμε παραπάνω. Στην αρχή της πρώτης ιστορίας ακούμε ένα αγόρι που αποφασίζει και ανακοινώνει στους δικούς του ότι σκοπεύει να εγκαταλείψει το σπίτι, λόγω της έλλειψης αγάπης από εκείνους. Εντύπωση μας προκαλεί το γεγονός ότι το κορίτσι που παίζει δείχνει το πόσο εύκολα μπορεί ένα παιδί να αποχωρήσει από την οικογένεια αν δε νιώθει επιθυμητό: *«Αγόρι: Καλύτερα να φύγω αφού δε μ' αγαπάτε, να μη μείνω μαζί σας»*. Μέσα από αυτήν την πρόταση αντιλαμβανόμαστε αφενός μία ρευστότητα στην οικογενειακή δομή των οικογενειών της Μαδαγασκάρης, αλλά μια έντονη διατύπωση από το αγόρι του αιτήματος του για αγάπη και στοργή. Στην απόφασή του αυτή δε φαίνεται να υπάρχει κάποιος που να προσπαθεί να τον αποτρέψει. Ίσως αυτή η ρήση του αγοριού να μην είναι παρά η πιστή αναπαράσταση της αντίδρασης του μεγαλύτερου αδερφού του κοριτσιού που παίζει, με τον οποίο ήρθε στο ορφανοτροφείο λίγες ημέρες πριν από αυτήν την καταγραφή.

Η αντίδραση του αγοριού μας παραπέμπει στο τέλος του τρίτου tantara, όπου ο πατέρας των ορφανών από μητέρα παιδιών έχει μια παρόμοια αντίδραση προς την καινούρια του σύντροφο που δεν αποδέχεται τα παιδιά του: *«Μητέρα: Πήγαινε στη δουλειά να δουλέψεις, να μην ταραξίζεις το σπίτι. Πατέρας: Ωστε έτσι; Φεύγω λοιπόν αφού δε μ' αγαπάς.»* Ο πατέρας εκλαμβάνει λοιπόν την εντολή της γυναίκας του ως έλλειψη αγάπης και εν τέλει αποφασίζει να φύγει. Δε γνωρίζουμε βέβαια αν η αποχώρησή του είναι προσωρινή ή οριστική, αλλά είναι χαρακτηριστική η ευκολία με την οποία 'επιτρέπεται' στη συνείδηση των παιδιών η αποχώρηση από την οικογενειακή εστία.

Το ζήτημα αυτό είναι το κύριο αντικείμενο του τρίτου tantara, αφού το κορίτσι που παίζει αναπαριστά την ιστορία μιας πραγματικής οικογένειας από το ευρύτερο περιβάλλον του χωριού της. Άλλωστε, όπως έχουμε ήδη επισημάνει στις προηγούμενες θεματικές, πρόκειται για μια οικογενειακή ιστορία που συναντάμε αρκετά συχνά στη Μαδαγασκάρη. Είτε λόγω της χαλαρής δομής της οικογένειας, είτε λόγω της μεγάλης θνησιμότητας, πολλά παιδιά καθίστανται 'ανεπιθύμητα' αφού

μεγαλώνουν με την καινούρια σύντροφο του πατέρα τους που δεν είναι η πραγματική τους μητέρα, όπως έχουμε ήδη δει. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα υπάρχουν κάποια αδέρφια που έχει πεθάνει η μητέρα τους και η καινούρια γυναίκα του σπιτιού θέλει να τα απομακρύνει. Υποθέτουμε πως αυτή η θεματική θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα αγγογόνα για τα παιδιά, αφού γνωρίζουν πως αν χάσουν τη μητέρα τους, οι προοπτικές τους είναι ιδιαίτερα δυσοίωνες. Στο διάλογο που ακολουθεί, διακρίνεται μια αμφιθυμία για το αν θέλουν να πάνε στο ορφανοτροφείο ή όχι. Στην αρχή, το πρώτο παιδί λέει ότι θα στείλουν τα μωρά στο ορφανοτροφείο: *«1^ο παιδί: Λοιπόν τώρα θα στείλουμε τα μωρά στο ορφανοτροφείο. 2^ο παιδί: Ας μας ακολουθήσουν αυτά τα μωρά τα καημένα.»* Προφανώς εννοούν τα μικρότερα αδέρφια της οικογένειας. Σπάνια εκφράζονται συναισθήματα στο tantara, αλλά εδώ βλέπουμε ότι εκφράζουν συμπόνια προς τα μικρότερα ορφανά αδέρφια τους.

Δε μας είναι πολύ σαφής η δομή της οικογένειας, δηλαδή αν είναι όλα αδέρφια ή από δύο διαφορετικές οικογένειες. Ίσως δεν είναι ξεκάθαρο στο λόγο του παιδιού ή υπάρχουν ασάφειες στη μετάφραση. Σίγουρα πάντως το πρώτο παιδί θεωρεί καλύτερη τη λύση του να πάει στο ορφανοτροφείο με τα αδέρφια του, παρά να μείνει σε ένα σπίτι που ξέρει ότι είναι ανεπιθύμητο: *«1^ο παιδί: Καημένα; Ε, λοιπόν θα σου πω! Καλύτερα να πάμε όλοι μαζί στο ορφανοτροφείο παρά να μείνουμε εδώ. Γιατί είναι δύσκολο να ζούμε εδώ. Δε θέλουν να μας κρατήσουν εδώ γιατί είμαστε ορφανά.»* Θεωρεί πως αφού έχουν μείνει ορφανά από μητέρα, δε δικαιούνται να μείνουν σε αυτό το σπίτι. Ίσως προτιμά την απροσωπία ενός ιδρύματος όπου όλα τα παιδιά βρίσκονται λίγο πολύ στην ίδια μοίρα, παρά να ζει σε μια οικογένεια όπου οι γονείς τσακώνονται με αφορμή τα θετά (για τη μητέρα) παιδιά.

Το δεύτερο παιδί δε συμερίζεται την επιθυμία του άλλου για να πάει στο ορφανοτροφείο. Αντίθετα, θέλει κατά κάποιο τρόπο να κρυφτεί, να μην το βρουν ώστε να καταφέρει να μην το στείλουν στο ορφανοτροφείο. Εκείνο, ίσως προτιμά την ασφάλεια του σπιτιού, ακόμη και νιώθει ανεπιθύμητο: *«2^ο παιδί: Ααααάα. (άρνηση) Εγώ δε θέλω να πάω. Θέλω να μείνω μαζί σας. Άσε με να πάω σπίτι μου γιατί εκεί θα περιμένω τις αδερφές μου. Όμως σου αφήνω τα μωρά. Αααάα (καταφατικό) Εντάξει, φεύγω. Θα συναντηθούμε την άλλη μέρα. Λοιπόν θα σου πω: Αν έρθει κάποιος και με ψάξει, μη μιλήσεις για μένα. Μην πεις ότι είμαι εδώ. Φοβάμαι να πάω στο ορφανοτροφείο. Θέλω να μείνω μαζί σας. Έτσι;»* Ίσως εννοεί ότι θα μπορέσει να μείνει σε κάποιο γειτονικό σπίτι. Επίσης, παρά το αρχικό σχέδιο να πάνε τα μωρά στο ορφανοτροφείο, τελικά αποφασίζει να τα αφήσει στο σπίτι. Στο λόγο

του παιδιού κυριαρχεί ο φόβος και η αγωνία του να μην το βρουν. Αμέσως μετά αλλάζει γνώμη και προτείνει στην άλλη αδερφή να πάνε στην εκκλησία.

Αργότερα στο διάλογο με τρίτα πρόσωπα, βλέπουμε ότι το κορίτσι που αφηγείται βάζει το πρώτο παιδί να επιχειρηματολογήσει για την επιλογή τους να πηγαίνουν στην εκκλησία. Το συνδέει άμεσα με το γεγονός ότι είναι ορφανά, πράγμα που ίσως σημαίνει ότι η εκκλησία τους καλύπτει κάποιες από τις βιοποριστικές αλλά και συναισθηματικές ανάγκες που δεν καλύπτονται πλέον από τη μητρική παρουσία. Ίσως πρόκειται για αίσθημα του ανήκειν σε ένα πλαίσιο όπου είναι μάλλον αποδεκτά και αγαπητά. Εκεί βρίσκουν την ‘παρηγοριά’ όπως λέει το πρώτο παιδί για τα μικρότερα αδέρφια, τα οποία είναι τελείως απροστάτευτα όπως όλα δείχνουν: *«1^ο παιδί: Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά.»* Η διατύπωση αυτή μας παραπέμπει στην έβδομη θεματική.

Z) Η τελευταία αυτή θεματική αφορά στις σχέσεις των παιδιών με τους ευρύτερους θεσμούς. (βλ. πίνακα Π, πίνακα Ζ΄) Στα τέσσερα αυτά αποσπάσματα δε γίνεται μνεία σε κάποιο άλλο θεσμό (π.χ. το σχολείο ή τα δικαστήρια), παρά μόνο στην εκκλησία. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι το πλαίσιο όπου έλαβαν χώρα τα tantara ήταν οι κατασκηνώσεις της Ορθόδοξης εκκλησίας. Ίσως πάλι, η εκκλησία να αποτελεί όντως ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητας των παιδιών στη Μαδαγασκάρη. Αναφορά στην εκκλησία έχουμε στο τρίτο και το τέταρτο tantara. Στο τρίτο έχουμε την ‘πραγματική’ ιστορία με τα ορφανά παιδιά που διαπραγματεύονται το αν θα πάνε στο ορφανοτροφείο τα μικρότερα αδέρφια, αν θα κρυφτούν στο σπίτι των γειτόνων, το αν θα πάνε στο νεκροταφείο –στον τάφο της νεκρής μητέρας, ή στην εκκλησία. Από όλα αυτά καταλήγουν να πάνε στην εκκλησία και μάλιστα φροντίζουν να το ανακοινώσουν και σε τρίτους όπως έχουμε ήδη δει και θεωρούν υποχρέωση ή εκδήλωση συμπόνιας να πάρουν και τα μικρότερα αδέρφια μαζί τους: *«2^ο παιδί: Έτσι; Πάμε λοιπόν στην εκκλησία και να πάρουμε τα μωρά γιατί είναι καμένα, άμα δεν τα πάρουμε.»* Επιθυμούν μάλιστα να συμμετέχουν ισότιμα στην εκκλησιαστική κοινότητα, αφού ζητούν από έναν ενήλικα να τους δώσει τα χρήματα για τη συνδρομή τους στην εκκλησία (rektsa). Οι μικροί πρωταγωνιστές αυτής τις ιστορίας παρουσιάζονται ιδιαίτερα φοβισμένοι και με μια έλλειψη υποστήριξης της του ευρύτερου πλαισίου για τις αβέβαιες επιλογές τους. Ίσως όμως και το ίδιο το κορίτσι που παίζει να έχει αμφιβολίες για το θέμα του εκκλησιασμού, αφού βάζει έναν τρίτο να επικρίνει τα αδέρφια για την υπερβολική τους ευλάβεια: *«Αντζι: Κιόλας θα πάτε στην εκκλησία; Εσείς όλο εκκλησία, κάθε μέρα πάτε στην*

εκκλησία. *1^ο παιδί:* *Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά.*». Έτσι λοιπόν, τα παιδιά επιχειρηματολογούν γύρω από την επιλογή τους για εκκλησιασμό, ενδεχομένως για να καλύψουν την ανάγκη για αποδοχή και ασφάλεια, που δεν τους εξασφαλίζει το επισφαλές οικογενειακό πλαίσιο, όπως είδαμε στην προηγούμενη θεματική.

Στο τέταρτο tantara η αφήγηση ξεκινά με την παρότρυνση του παιδιού προς τη μητέρα για να πάνε στην εκκλησία: *«παιδί 1: Ελάτε, μητέρα, να πάμε στην εκκλησία. μητέρα: Πάμε να δοξάσουμε το Θεό. παιδί 1: Μαμά, θα πάμε να δούμε το Θεό!»* Μας κάνει εντύπωση ότι το παιδί παροτρύνει τη μητέρα να πάνε στην εκκλησία και όχι το αντίθετο. Το κορίτσι που παίζει ορίζει και το σκοπό του εκκλησιασμού δηλαδή το να δοξάσουν το Θεό. Από την άλλη, το παιδί με σιγουριά λέει ότι στην εκκλησία θα δούνε το Θεό. Από αυτό το διάλογο συμπεραίνουμε ότι το παιδί έχει αποκτήσει από το περιβάλλον του ένα έντονο συναίσθημα θρησκευτικότητας. Η μητέρα με τη σειρά της λέει στο παιδί να κάνει γρήγορα για να φτάσουν έγκαιρα στην εκκλησία: *«μητέρα: Πήγαινε να ντυθείς για να μην αργήσουμε.»* Η μητέρα με τη σειρά της λέει στο παιδί να κάνει γρήγορα για να φτάσουν έγκαιρα στην εκκλησία. Γενικά, ο εκκλησιασμός είναι μια μάλλον ευχάριστη διαδικασία για τα παιδιά της Μαδαγασκάρης όπου ψέλνουν όλα μαζί. Η εκκλησία αφενός μεν καλύπτει κάποιες από τις βιοποριστικές ανάγκες των παιδιών, αφετέρου δε επιβάλει και ένα κώδικα συμπεριφοράς που εσωτερικεύεται από τα παιδιά της ιστορίας. Παρά τον αμφιλεγόμενο ρόλο των διαφόρων εκκλησιών στη Μαδαγασκάρη, φαίνεται πως η θρησκευτικότητα κατέχει μία σημαντική θέση στη ζωή των ανθρώπων και των παιδιών ειδικότερα.

ix. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά λοιπόν, μέσα από το tantara φαίνεται το πώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται ρόλους, τους επεξεργάζονται, διαδραματίζουν τον εσωτερικό τους κόσμο με τους σημαντικούς άλλους, διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, δοκιμάζουν πράξεις και συνέπειες. Όλα αυτά πραγματώνονται μέσα από το πρίσμα των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στα διαφορετικά πρόσωπα εντός

και εκτός της οικογένειας. Μέσα από τη δημόσια εκφορά του εσωτερικού τους μονολόγου/διαλόγου, τα παιδιά αναδεικνύουν τον τρόπο που έχουν εσωτερικεύσει τις σχέσεις τους με τους άλλους και τη θέση των παιδιών μέσα σε αυτό στο σκηνικό που διαδραματίζεται η κάθε βιοματική ιστορία. Για παράδειγμα, πολλές φορές επισημάναμε στην παραπάνω ανάλυση τον τρόπο που έχει καταγραφεί η φιγούρα της μητέρας/μητριάς ως το ρυθμιστή της κοινωνικής αλλά και ψυχολογικής υπόστασης κάθε μέλους της οικογένειας, ως ο εκφραστής ενός άτεγκτου υπερεγώ. Ταυτόχρονα όμως διαπιστώσαμε πολλές φορές ότι το tantara καθίσταται μια ασφαλής συνθήκη για πειραματισμό με τις αυστηρές προδιαγραφές που οφείλει να βιώνεται η παιδικότητα στη Μαδαγασκάρη. Γενικότερα θα λέγαμε ότι το παιχνίδι δύναται να προσφέρει στον ερευνητή ένα πανόραμα του ψυχοκοινωνικού βίου των παιδιών της Μαδαγασκάρης και μάλιστα σε ένα πολύ μεγάλο φάσμα της αναπτυξιακής τους πορείας.

x. Περιορισμοί

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναγνωρίσουμε και κάποιους από τους περιορισμούς της παρούσας μελέτης, όπως για παράδειγμα τον περιορισμένο αριθμό των περιπτώσεων που αποτέλεσε το δείγμα μας. Πολύ περιορισμένες επίσης ήταν και οι πληροφορίες που φροντίσαμε να αντλήσουμε για τα συγκεκριμένα παιδιά και τις συνθήκες που το καθένα μεγαλώνει. Ακόμη, σε επίπεδο ανάλυσης, δεν εκμεταλλευτήκαμε το σύνολο των δεδομένων μας, όπως για παράδειγμα δεν κάναμε ανάλυση του οπτικού υλικού των βιντεοσκοπημένων αποσπασμάτων, αλλά παραμείναμε στο λεκτικοποιημένο υλικό. Επιπλέον, τα παιδιά που αποτέλεσαν το δείγμα μας, προέρχονταν μεν από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές, αλλά έπαιζαν πάντα στο πλαίσιο των κατασκηνώσεων της Ορθόδοξης Ιεραποστολής, γεγονός που ίσως περιόριζε το ρεπερτόριο συμπεριφοράς τους. Τέλος, για την ανάλυση των δεδομένων μας δε στηριχθήκαμε σε μία ή περισσότερες από τις γνωστές ψυχολογικές θεωρίες. Η επιλογή όμως αυτή έγινε συνειδητά, καθώς ο στόχος της παρούσας εργασίας και της αντίστοιχης μεθοδολογίας ήταν να περιγράψει κατ' αρχάς τα όσα αυτά τα παιδιά διαπραγματεύονται στο tantara. Και αυτό γιατί φρονούμε πως η απόπειρα εφαρμογής μιας σειράς από μοντέλα σκέψης που έχουν διαμορφωθεί στο

δυτικό πολιτισμό, καθίσταται ιδιαίτερα επισφαλής για ένα τόσο ανοίκειο σε μας πολιτισμικό πλαίσιο.

xi. Βιβλιογραφία

- Ahn, J., & Filipenko, M. (2007). Narrative, imaginary play, art, and self: Intersecting worlds. *Early Childhood Education Journal*, 34(4), 279-289.
- Anning, A. (1999). Learning to draw and drawing to learn. *International Journal of Art and Design Education*, 18(2), 162-172.
- Άντλερ Α. (1974) Το νόημα της ζωής, εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1974
- Αντωνάτος, Σ. (2010) Η θεωρία των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, στο <http://www.psychiatry-pulse.gr/analytika.jsp?ar9ro=26> (τελευταία προσπέλαση: 22/11/13)
- Backett-Milburn, K., & McKie, L. (1999). A critical appraisal of the draw and write technique. *Health Education Research*, 14(3), 387-398
- Ballet, J., Bhukuth, A., Rakotonirinjanahary, F., & Rakotonirinjanahary, M. (2010). Family rationales behind child begging in antananarivo. *Population*, 65(4), 695-712.
- Bloch, M. (1978). Marriage amongst equals: An analysis of the marriage ceremony of the merina of madagascar. *Man*, 13(1), 21-33.
- Bowlby, J. A secure base :Clinical applications of attachment theory /John Bowlby. London : Routledge, 1988.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bretherton, I. (1989). Pretense: The form and function of make-believe play. *Developmental Review*, 9(4), 383-401.
- Buckner, J. P., & Fivush, R. (1998). Gender and self in children's autobiographical narratives. *Applied Cognitive Psychology*, 12(4), 407-429.

Caillois, R., (1991) *Les jeux et les hommes: le masque et le vertige*, Volume 184 of *Folio. Essais*, Gallimard.

Campbell, C., Skovdal, M., Mupambireyi, Z., Madanhire, C., Robertson, L., Nyamukapa, C. A., & Gregson, S. (2012). Can AIDS stigma be reduced to poverty stigma? exploring zimbabwean children's representations of poverty and AIDS. *Child: Care, Health and Development*, 38(5), 732-742.

Case, A., Paxson, C., & Ableidinger, J. (2004). Orphans in africa: Parental death, poverty, and school enrollment. *Demography*, 41(3), 483-508.

Connolly, J. A., & Doyle, A. -. (1984). Relation of social fantasy play to social competence in preschoolers. *Developmental Psychology*, 20(5), 797-806.

Cox, M. P., Nelson, M. G., Tumonggor, M. K., Ricaut, F. -, & Sudoyo, H. (2012). A small cohort of island southeast asian women founded madagascar. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 279(1739), 2761-2768.

Freeman, L. (2013). Speech, silence, and slave descent in highland Madagascar. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 19(3), 600-617.

Gajdamaschko, N. (2005). Vygotsky on imagination: Why an understanding of the imagination is an important issue for schoolteachers. *Teaching Education*, 16(1), 13-22.

Glick, P., Randrianarisoa, J. C., & Sahn, D. E. (2011). Family background, school characteristics, and children's cognitive achievement in Madagascar. *Education Economics*, 19(4), 363-396.

Goldman, L., (1998) *Child's Play: Myth, Mimesis and Make-Believe*. New York: Berg Publishers.

Holodynski, M. (2013). The internalization theory of emotions: A cultural historical approach to the development of emotions. *Mind, Culture, and Activity*, 20(1), 4-38.

Janes, P., (2002) Theory of mind and pretense play: play behaviors in 4-year olds (μεταπτυχιακή εργασία, διαθέσιμη στο http://www.fcs.uga.edu/ss/docs/janes_patricia_200212_ms.pdf)

Lancy, D. F. (2007). Accounting for variability in mother-child play. *American Anthropologist*, 109(2), 273-284.

Lester, S. and Russell, W. (2010) *Children's right to play: An examination of the importance of play in the lives of children worldwide*. Working Paper No. 57. The Hague, The Netherlands: Bernard van Leer Foundation.

Lindsey, E. W., & Colwell, M. J. (2013). Pretend and physical play: Links to preschoolers' affective social competenc. *Merrill-Palmer Quarterly*, 59(3), 330-360.

Loomis, C., & Akkari, A. (2012). From the will to the field: Parent participation in early childhood education in madagascar. *Africa Development*, 37(3), 87-100.

Lyons, D. E., Young, A. G., & Keil, F. C. (2007). The hidden structure of overimitation. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 104 (50), 19751-19756.

Λουκρέζη, Σ., (2013) Ανάπτυξη δεξιοτήτων συμβολικού παιχνιδιού με αυτισμό, Διδακτορική διατριβή, Φ.Π.Ψ., Αθήνα

Mingat, A., & Seurat, A. (2010) Développement des enfants de 0 à 6 ans et pratiques Parentales à Madagascar, UNICEF

Nerine D., O., & Mokgadi, M. (2011). Use of indigenous stone play in child psychological assessment. *Journal of Psychology in Africa*, 21(4), 623-626.

Pellis, S., Pellis, V. & Bell C. (2010). The Function of Play in the Development of the Social Brain. *Board of Trustees of the University of Illinois*

Peralta, O., Salsa, A., Maita, M. D. S., & Mareovich, F. (2013). Scaffolding young children's understanding of symbolic objects. *Early Years*, 33(3), 266-274.

Peralta, O., Salsa, A., Maita, M., R. & Mareovich, F., (2013) Scaffolding young children's understanding of symbolic objects, *Early Years: An International Research Journal*, 33:3, 266-274

Piajet, J., (1951) Pensée égocentrique et pensée sociocentrique Cahiers internationaux de sociologie, 10, pp. 34-49.

Ramamonjisoa, J., B. (2010) *Un jeu d'enfants comme source pour l'histoire sociale ? Les kitantara des enfants de Toliara*, σεμιναριακή εργασία στο: Département de Malgache, Université de Toliara

Rogers, R., & Elias, M. (2012). Storied selves: A critical discourse analysis of young children's literate identifications. *Journal of Early Childhood Literacy*, 12(3), 259-292

Rossie, Jean-Pierre (2013). Rêves d'enfants : jeux et jouets de l'Anti-Atlas et du Sahara. Brochure pour l'exposition 'Rêves d'Enfants' à Turin. Gand, 55 p., 57 ill.

Röttger-Rössler, B., Scheidecker, G., Jung, S., & Holodynski, M. (2013). Socializing emotions in childhood: A cross-cultural comparison between the Bara in Madagascar and the Minangkabau in Indonesia. *Mind, Culture, and Activity*, 20(3), 260-287.

Schwartzman, H., B. (1976) The Anthropological Study of Children's Play, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 5: 289-328

Seligman, M. E. P. (1972). Learned helplessness. *Annual Review of Medicine*, 23(1), 407-412.

Smith, B., S. (2009) *The Ambiguity of Play*, Harvard University Press.

Sutherland, S. L., & Friedman, O. (2013). Just pretending can be really learning: Children use pretend play as a source for acquiring generic knowledge. *Developmental Psychology*, 49(9), 1660-1668.

Unesco, (1980) *Child and Play: Theoretical Approaches and Teaching Applications* (United Nations Educational, Scientific & Cultural Organization)

UNICEF Madagascar, (2011) *Country Programme, Briefing Kit*

Vygotskii, L. S. (1997) *Νους στην κοινωνία : η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών*, επιμ. Βοσνιάδου, Σ., μεταφ. Μπίμπου, Α., & Βοσνιάδου Σ. , Gutenberg, Αθήνα.

Witten, K., Kearns, R., Carroll, P., Asiasiga, L., & Tava'e, N. (2013). New Zealand parents' understandings of the intergenerational decline in children's independent outdoor play and active travel. *Children's Geographies*, 11(2), 215-229

Wolfberg, P. J. (1999), *Play and Imagination in Children with Autism*. Second Edition, *Teachers College Press, New York*.

Zahn-Waxler, C., Park, J. -, Usher, B., Belouad, F., Cole, P., & Gruber, R. (2008). Young children's representations of conflict and distress: A longitudinal study of boys and girls with disruptive behavior problems. *Development and Psychopathology*, 20(1), 99-119.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πίνακας 1 – 1^ο tantara

<p>Ρευστότητα στην οικογενειακή δομή Αίτημα αγάπης και στοργής από το αγόρι Ευκολία του να βρεθεί ένα παιδί εκτός οικογένειας και περιπτώσεις ‘παιδιών του δρόμου’</p> <p>Μητριαρχική η οργάνωση της οικογένειας Ανάγκη για επίτευξη του ανδρικού ρόλου για εργασία Αμφιθυμία μητέρας για την αποχώρηση ή μη του πατέρα προς αναζήτηση εργασίας Ανάθεση στον άνδρα και αποδοχή εκείνου ενός ‘γυναικείου’ καθήκοντος, του</p>	<p>1ο Στη Μαζένγκα</p> <p><i>(Ένα αγόρι μιλάει μάλλον με τον πατέρα του)</i></p> <p>Αγόρι: Καλύτερα να φύγω αφού δε μ’ αγαπάτε, να μη μείνω μαζί σας. <i>(Φεύγει, γι’ αυτό απομακρύνει την πέτρα και τις ταχτοποιεί για να συνεχίσει. Μία γυναίκα μιλά στον άντρα της:)</i></p> <p>Γυναίκα: Πηγαίνετε τώρα κύριε, μην καθυστερείτε εδώ. Πηγαίνετε στη δουλειά. Ή καλύτερα, ελάτε κύριε να μαγειρέψετε το φαγητό, αλλά μη βιάζεστε να πάτε στη δουλειά.</p>	<p>Αυτό το tantara πραγματοποιείται από ένα κορίτσι που είχε φέρει μαζί με έναν μεγαλύτερο αδερφό στο ορφανοτροφείο η κοινωνική λειτουργός. Τις πρώτες δύο μέρες έκλαιγε ασταμάτητα. Γενικότερα, το κλάμα είναι πολύ περιορισμένο στα παιδιά της Μαδαγασκάρης.</p> <p>Το κορίτσι έχει ήδη σχηματίσει στο πάτωμα ένα είδος ‘γεωγραφίας του χώρου’ που θυμίζει τμήμα από ιστό αράχνης. Πρόκειται για το σπίτι στο οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία.</p> <p>Μάλλον ως συνέχεια προηγούμενης ιστορίας (πριν αρχίσει η βιντεοσκόπηση) ένα αγόρι αποφασίζει και ανακοινώνει στους δικούς του ότι σκοπεύει να εγκαταλείψει το σπίτι, λόγω της έλλειψης αγάπης από εκείνους.</p> <p>Εντύπωση προκαλεί το πόσο εύκολα το κορίτσι δείχνει ότι μπορεί ένα παιδί να αποχωρήσει από την οικογένεια αν δε νιώθει επιθυμητό. Αυτό ίσως συνδέεται με το διαδεδομένο φαινόμενο των ‘παιδιών του δρόμου’ που συναντάμε στην Αφρική, ως αποτέλεσμα των πολλαπλών ‘γάμων’.</p> <p>Το γεγονός ότι κάθε πέτρα αντιπροσωπεύει και ένα συγκεκριμένο πρόσωπο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η πέτρα-αγόρι απομακρύνεται από το κορίτσι. Με αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται η αποχώρηση με έναν οπτικοποιημένο, υλικό τρόπο. Η πέτρα αυτή θα τοποθετηθεί παράμερα και δε θα ξαναχρησιμοποιηθεί, αφού το αγόρι δε θα ξαναεμφανιστεί.</p> <p>Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το διάλογο ανάμεσα στο αντρόγυνο, αρκετά ‘μητριαρχικό’ αφού φαίνεται πως η γυναίκα αποφασίζει για το πώς θα χειριστεί το χρόνο του ο άντρας. Του δίνει αρχικά την εντολή να πάει να δουλέψει (γεγονός που ίσως δηλώνει την αγωνία για εκπλήρωση του στερεοτυπικού ρόλου του άνδρα ως αυτός που θα εξασφαλίζει τα προς το ζειν.) Αμέσως όμως αναθεωρεί και δίνει μια αντιφατική οδηγία: του λέει να μην βιαστεί να πάει να εργαστεί, αλλά αντί για αυτό να μαγειρέψει. Μας κάνει</p>
--	---	--

<p>να μαγειρέψει</p> <p>Σχέσεις εξουσίας και ιεραρχίας ανάμεσα στα ετεροθαλή αδέρφια. Οι οικιακές εργασίες και δη το μαγείρεμα ως το διακύβευμα της αναζήτησης ισότιμου ρόλου στην οικογένεια. Η μητέρα αποφασίζει για το στάτους της θετής κόρης, δηλαδή αυτό της υπηρέτριας.</p> <p>Άρνηση του 'θετού' παιδιού να δεχτεί τη θυματοποίησή του</p> <p>Η 'φυσική' κόρη της μητέρας προσπαθεί να υποβάλει στην άλλη την κατωτερότητά της</p> <p>Υπό διαπραγμάτευση η κατανομή της εργασίας εντός της οικογένειας.</p>	<p>Άντρας: Ναι, θα το κάνω.</p> <p><i>(Αφήνει στην άκρη τις πέτρες για να συνεχίσει με άλλα πρόσωπα. Τα βάζει σε κύκλο για να ξέρει ότι έχει τελειώσει με αυτούς τους ρόλους. Ξεκινούν να συνομιλούν δύο κορίτσια, μάλλον αδερφές.)</i></p> <p>1ο κορίτσι: Πήγαινε να φτιάξεις το φαγητό. Μην κάθεται!</p> <p>2ο κορίτσι: Μήπως είμαι υπηρέτριά σας για να πάω να φτιάξω το φαγητό; <i>(Πιο θυμωμένα.)</i> Είμαι υπηρέτρια για να φτιάχνω φαγητό;</p> <p>1ο κορίτσι: Δεν ξέρεις ότι είπα η μάνα ότι είσαι υπηρέτριά μας εδώ; Αυτή είναι η δουλειά σου.</p> <p>2ο κορίτσι: Εγώ δε συμφωνώ με αυτό γιατί δε μένω μόνη μου εδώ.</p> <p>1ο κορίτσι: Δεν ξέρεις ότι είσαι υπηρέτρια εδώ;</p> <p>2ο κορίτσι: Να προσέχεις! Δε μου αρέσει καθόλου αυτό που κάνετε. Μόνο εγώ είμαι για να δουλεύω;</p>	<p>εντύπωση το πώς είναι επιτρεπτό στο φανταστικού του κοριτσιού το να αναλάβει ο άντρας ένα στερεοτυπικά γυναικείο ρόλο.</p> <p>Ο άντρας δέχεται το 'γυναικείο' ρόλο αντί του 'ανδρικού' χωρίς να το συζητήσει περαιτέρω.</p> <p>Και πάλι βλέπουμε ότι οι πέτρες εκπροσωπούν πρόσωπα, αφού και αυτές με τη σειρά τους τοποθετούνται στην άκρη, και μάλιστα σχηματίζοντας σιγά σιγά έναν τέλειο κύκλο μαζί με τις πέτρες που είχαν πρωταγωνιστήσει πριν αρχίσουμε τη βιντεοσκόπηση. Οι καινούριες πέτρες που αρχίζει να χτυπά σηματοδοτούν τα δύο νέα πρόσωπα. Χαρακτηριστικό είναι ότι δε μιλά όταν δε χτυπά τις πέτρες μεταξύ τους –σαν αυτά τα δύο (χτύπημα και ομιλία) να είναι αδιαχώριστα μεταξύ τους. Επίσης χρόνο αφιερώνει σε αυτό το σημείο για να ταχτοποιήσει τις πέτρες που πρόκειται να χρησιμοποιήσει στα δεξιά της, σε τοξοειδή μορφή.</p> <p>Όπως πριν η μητέρα έδωσε εντολή στον πατέρα να φτιάξει φαγητό, έτσι και η μία αδερφή λέει σε προστακτικό τόνο στην άλλη αδερφή να φτιάξει φαγητό. Αναδεικνύεται ο κεντρικός ρόλος που έχει η προετοιμασία του φαγητού, πράγμα που μοιάζει λογικό αφού πρόκειται για κατ' εξοχήν υποσιτισμένες κοινότητες.</p> <p>Το γεγονός ότι η 1^η αδερφή δίνει εντολή προσπαθώντας να ασκήσει εξουσία στην άλλη αδερφή, επιβεβαιώνεται από τη θυμωμένη αντίδραση της δεύτερης. Εμφατικά επαναλαμβάνει το ρητορικό ερώτημα αν είναι υπηρέτρια, αρνούμενη προφανώς να υποταχτεί στην εξουσία της πρώτης. Εδώ οι οικιακές δουλειές ταυτίζονται με το ρόλο της υπηρέτριας, ενώ θα μπορούσε να αφορά απλά τα συνήθη καθήκοντα των νεαρών κοριτσιών.</p> <p>Η 1^η αδερφή (όχι ηλικιακά πρώτη) επικαλείται τη μητέρα για να επιβεβαιώσει το ρόλο που αρνείται η δεύτερη. Μοιάζει σα να έπρεπε να ξέρει το ρόλο που έχει προαποφασίσει η (προφανώς) φυσική μητέρα του πρώτου κοριτσιού για το δεύτερο παιδί που δεν είναι δικό της αλλά του άνδρα της, όπως φαίνεται παρακάτω.</p> <p>Το δεύτερο κορίτσι εξακολουθεί να αρνείται να αποδεχτεί αυτό το υποτακτικό ρόλο που συνεπάγεται το γεγονός ότι δεν είναι φυσικό παιδί και των δύο γονιών.</p> <p>Η πρώτη επιμένει να τη ρωτά για το αν γνωρίζει την (κοινωνική και ιεραρχική) της θέση μέσα στην οικογένεια, που τη θέλει να υπηρετεί όλους τους υπόλοιπους.</p> <p>Με συνέπεια και σθένος το 2^ο κορίτσι εκδηλώνει την αντίθεση του σε όλη</p>
---	---	---

<p>Αιτιολόγηση της κατωτερότητας της 2^{ης} με κριτήρια ανάρμοστης συμπεριφοράς και έλλειψης σεβασμού στους γονείς</p> <p>Αντιστροφή του επιχειρήματος με τη μη τήρηση των εθμικών κανόνων συμπεριφοράς από τη 1^η Αυστηρός έλεγχος από τους γονείς για το ποιος επισκέπτεται την οικεία</p> <p>Ζητήματα συμπεριφοράς ως προς το σεβασμό των υλικών αγαθών και την έξωθεν καλή μαρτυρία προς τους φιλοξενούμενους.</p> <p>Ίσως λανθάνουσα επιθετικότητα το σπάσιμο των ποτηριών Ζητήματα του ανήκειν</p> <p>Η παρουσία της μητέρας,</p>	<p>Αλλά εσείς δε δουλεύετε καθόλου.</p> <p>1ο κορίτσι: Επειδή δεν είσαι φρόνιμη γι' αυτό καλύτερα να δουλεύεις. Επίσης, δεν ακούς τον μπαμπά και τη μαμά μου. Δεν είσαι φρόνιμη, φρόνιμη <i>(εμφατικά).</i></p> <p>2ο κορίτσι: Εγώ δεν είμαι άτακτη. Εσύ είσαι άτακτη, γιατί είπες σε ανθρώπους να μούνε στο σπίτι και έχεις πολύ θάρρος. Δεν είσαι καθόλου ευγενική. <i>(Εννοεί ότι δεν έχει σεβασμό για το σπίτι, καθώς ένα παιδί δεν μπορεί να καλέσει κάποιους φίλους μέσα στο σπίτι αν δεν έχει ρωτήσει τους γονείς)</i></p> <p>1ο κορίτσι: Εγώ δεν είμαι για σένα ευγενική ή εσύ δεν είσαι ευγενική; Γιατί όταν έχουμε ξένους, σπας συνέχεια τα ποτήρια εδώ στο σπίτι. Και σε βλέπουν οι άνθρωποι. Ε;, γιατί τα σπας; Δεν τα αγοράσαμε;</p> <p>2ο κορίτσι: Ας σπάσουν. Δεν έχει σημασία.</p>	<p>αυτή την προσπάθεια να το εξουσιάσουν και να το μεταχειριστούν ως κατώτερο ον. Θέτει το λογικό ερώτημα, γιατί να εργάζεται μόνο εκείνη και οι άλλοι να κάθονται. Βλέπουμε να επανέρχεται το θέμα της εργασίας (εντός του σπιτιού αυτή τη φορά) και τους μη σαφείς κανόνες για το ποιος κάνει τι.</p> <p>Το 1^ο κορίτσι προσπαθεί τώρα να αιτιολογήσει το ότι η 2^η πρέπει να δουλεύει με κριτήρια συμπεριφοράς. Υποβιβάζεται στο ρόλο της υπηρέτριας λόγω του ότι δε δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον κοινό πατέρα και τη θετή μητέρα. Για λόγους έμφασης επαναλαμβάνει τρεις φορές το ότι δεν είναι φρόνιμη, γι' αυτό θα πρέπει να τιμωρηθεί με το να τους υπηρετεί.</p> <p>Το 2^ο κορίτσι υπερασπίζεται και πάλι τον εαυτό του αντιστρέφοντας μάλιστα την κατηγορία της 'μη φρόνιμης' στην 1^η αδερφή. Τεκμηριώνει αυτή την κατηγορία μέσα από το γεγονός ότι η 1^η κάλεσε να μουν και να επισκεφτούν το σπίτι κάποιοι (συνομήλικοι ή όχι) χωρίς προηγούμενος να πάρει την άδεια των γονιών.</p> <p>Αρα, η αξία της υπακοής και του σεβασμού προς τους γονείς είναι εμπεδωμένη και από τα δύο παιδιά και γίνεται το διακύβευμα για το κατά πόσο μπορεί ή όχι να είναι ισότιμο ανάμεσα στα άλλα αδέρφια ή όχι. Επίσης, μέσα στη φαινομενική ρευστότητα των οικογενειακών δεσμών διαβλέπουμε κανόνες ρύθμισης της συμπεριφοράς, όπως το ότι δεν μπορεί κάποιο παιδί να καλέσει φίλους στο σπίτι χωρίς την άδεια των γονιών. (Στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι οι Μαδαγασκαριανοί χαρακτηρίζονται συχνά από τους Ευρωπαίους ως αφιλόξενοι, αφού σπάνια προσκαλούν μέσα στο σπίτι κάποιον και όταν το κάνουν δε συνηθίζουν να κερνούν κάτι.)</p> <p>Το πρώτο κορίτσι δεν απαντά στις κατηγορίες αυτές (ίσως λόγω της σιγουριάς που της δίνει η θέση εξουσίας) αλλά το θέμα της πρέπουσας συμπεριφοράς συνεχίζεται και μάλιστα ως προς τους φιλοξενούμενους. Κατηγορεί τώρα ότι το 2^ο κορίτσι σπάει τα ποτήρια, άρα δε σέβεται την οικογενειακή περιουσία που μοιάζει να οικειοποιείται και να υπερασπίζεται η ίδια. Επίσης βάζει το θέμα ότι αυτή η ανάρμοστη συμπεριφορά λαμβάνει χώρα μπροστά σε τρίτους, επιβαρύνοντας προφανώς έτσι τη θέση της.</p> <p>Το 2^ο κορίτσι δεν αρνείται αυτή τη</p>
---	---	--

<p>ως τελικός ρυθμιστής της ιεραρχικής τοποθέτησης.</p> <p>Νέα προσπάθεια διεκδίκησης μια ισότιμης μεταχείρισης και για το 2^ο παιδί</p> <p>Το θέμα του σεβασμού, αλλά και μιας επιτρεπτικής οικειότητας προς τους γονείς.</p> <p>Η παρουσία του 2^{ου} κοριτσιού ως επιθυμία του πατέρα, οπότε αυτομάτως χάνει το δικαίωμα σε μια πιο ισότιμη μεταχείριση.</p>	<p><i>(Ερχεται η μητέρα)</i></p> <p>Μητέρα: Γιατί τσακώνεστε;</p> <p><i>(Δεν της δίνουν σημασία και συνεχίζουν τη συζήτηση)</i></p> <p>2ο κορίτσι: Εγώ για σένα σπάω ποτήρια;</p> <p>1ο κορίτσι: Ναι κάθε φορά που έχουμε ξένους στο σπίτι, εσύ σπασ τα ποτήρια.</p> <p>2ο κορίτσι: Ααάα! (Αρνητικό)</p> <p>Αυτό τελείωσε. Μη μιλάς ξανά γιατί δε μου αρέσουν αυτά που κάνεις, γιατί βγάζεις γλώσσα μπροστά στη μαμά.</p> <p>1ο κορίτσι: Πρόσεχε! Εγώ δεν είμαι σαν μπαμπάς και μαμά σου για να μου αντιμιλάς.</p> <p>2ο κορίτσι: Μαμά, μπαμπά, μόνη μου εγώ θα κάνω τις δουλειές στο σπίτι;</p> <p>Μητέρα: Εγώ σου είπα να έρθεις εδώ; Ο πατέρας σου το ζήτησε.</p>	<p>φορά τις κατηγορίες, δείχνοντας αδιαφορία για την υλική περιουσία του σπιτιού, ωσάν να γνωρίζει ότι δεν την αφορούν, αφού ίσως δεν έχει δικαίωμα σε αυτή.</p> <p>Στο σημείο αυτό μπαίνει και μία τρίτη πέτρα, την οποία όμως δεν την παίρνει από τον ταχτοποιημένο κύκλο, αλλά από τις πέτρες που δεν έχει χρησιμοποιήσει ακόμη, παρόλο που η μητέρα έχει πρωταγωνιστήσει λίγο πριν.</p> <p>Η μητέρα ρωτά γιατί τσακώνονται αλλά τα παιδιά φαίνεται να την αγνοούν. Σε αυτή τη φάση, έχουμε στο επίκεντρο τρεις πέτρες, αλλά και πάλι οι διάλογοι είναι δυαδικοί, αφού μόνο μία πέτρα χτυπά στις άλλες και δίνει το ρυθμό. Με παρούσα τώρα τη μητέρα ως μάρτυρα, το 2^ο κορίτσι που φαίνεται να έχει οικειοποιηθεί το ρόλο του 'θύματος', επανέρχεται στην κατηγορία που της είχε απευθύνει η 1^η –ότι σπάει τα ποτήρια- παρόλο που λίγο πριν εμφανιστεί η μητέρα είχε δηλώσει αδιαφορία.</p> <p>Το 1^ο κορίτσι επαναλαμβάνει την κατηγορία συνδέοντας και πάλι την 'ανάρμοστη' συμπεριφορά με την παρουσία 'ξένων'.</p> <p>Το 2^ο κορίτσι –παρόλο που αυτό επανέφερε τη συζήτηση– (προφανώς λόγω της παρουσίας της μητέρας, όπως θα πει και η ίδια,) αποφασίζει να διακόψει τη συζήτηση και βάζοντας 'πάγο' στην αδερφή που την κατηγορεί συνεχώς. Τώρα έχει επιπλέον επιχειρήματα ότι η 1^η αυθαδιάζει μπροστά στη μητέρα.</p> <p>Σε αυτή την απολυτότητα της 2^{ης}, η πρώτα ανταπαντά λέγοντας ότι δεν μπορεί να ανεχτεί οποιαδήποτε ανάρμοστη συμπεριφορά γιατί δεν είναι 'μπαμπάς ή μαμά', υπονοώντας ίσως ότι οι φυσικοί γονείς έχουν άλλα περιθώρια ανοχής μια ανάρμοστης συμπεριφοράς απ' ό,τι μια ετεροθαλής αδερφή. Από την άλλη μας κάνει εντύπωση αυτό γιατί φαίνεται ο σεβασμός να απαιτείται περισσότερο προς την προηγούμενη γενιά.</p> <p>Το δεύτερο κορίτσι επαναφέρει το κεντρικό θέμα της συνομιλίας, όπου είναι ο άδικος καταμερισμός εργασίας και η απαίτηση που υπάρχει να κάνει εκείνη όλες τις οικιακές εργασίες. (απευθύνεται και στους δύο γονείς παρόλο που είναι παρούσα μόνο η θετή μητέρα.)</p> <p>Η μητέρα όχι μόνο δεν είναι υποστηρικτική, αλλά αποποιείται και της ευθύνης λέγοντας ότι η παρουσία της 2^{ης} κόρης είναι απόφαση του πατέρα. Ως τέτοια δεν μπορεί μάλλον να αγνοηθεί από τη μητέρα, αλλά από την άλλη δε θα πρέπει να ελπίζει το κορίτσι να έχει μια ισότιμη θέση με τη φυσική κόρη της μητέρας, σε αυτό το</p>
---	---	--

Πίνακας 2 - 2^ο tantara

<p>Παρέμβαση γονέων στην επιλογή των φίλων των παιδιών τους. Κατηγοριοποίηση των παιδιών σε ‘καλά’ και ‘κακά’ ίσως με κριτήριο αν είναι δικά τους ή όχι. Αυξημένη ενσυναίσθηση ενός παιδιού προς το άλλο. Διαισθητική επίγνωση της θέσης του κάθε παιδιού στο σύστημα της οικογένειας. Υπεράσπιση του εαυτού του παιδιού που ψυχογραφείται ως ανεπιθύμητο. Έμμεση ή μομφή προς το μεγαλύτερο πρόσωπο (μητέρα) το από το φανταστικό 2^ο παιδί της ιστορίας, όσο και από το ίδιο το παιδί που παίζει.</p>	<p>2^ο tantara: Μάνα συμβουλεύει παιδί</p> <p>Μάνα: Αν κάνεις παρέα με παιδιά που δεν είναι καλά, θα δεις τι θα σου κάνω. Έτσι όπως σου είπα τώρα κάνε!!</p> <p>1^ο παιδί: Και ποιος θα κάνει παρέα μαζί του;</p> <p>2^ο παιδί: Πάμε να παίξουμε; (διστάζει) Μήπως σου είπε κάτι η μάνα σου;</p> <p>1^ο παιδί: Ναι, μου είπε η μάνα μου να μην κάνω παρέα μαζί σου γιατί δεν είσαι καλό παιδί.</p> <p>2^ο παιδί: Εγώ δεν είμαι κακό, αλλά κακιά είναι αυτή η κυρία.</p> <p>Πήγαινε τώρα να τα πεις στη μάνα σου αυτά που λέω.</p>	<p>Το κορίτσι που παίζει εδώ σε αυτό το μικρό απόσπασμα που βιντεοσκοπήσαμε, βάζει μία μητέρα να υποδεικνύει αυστηρά στο παιδί να μην κάνει παρέα με παιδιά που δεν εγκρίνει εκείνη. Από την υπόλοιπη αφήγηση, που όμως δε διακρίνεται καθαρά ώστε να τη βιντεοσκοπήσουμε και να την απομαγνητοφωνήσουμε, φαίνεται πως το ‘κακό’ παιδί είναι παιδί του πατέρα της οικογένειας από διαφορετική μητέρα. Πολύ συχνά στη Μαδαγασκάρη συναντούμε αυτή τη δομή της οικογένειας όπου παιδιά από διαφορετικούς γονείς ζουν κάτω από την ίδια στέγη. Σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση βρίσκονται τα παιδιά που δε ζουν με τη φυσική τους μητέρα.</p> <p>Το παιδί της μητέρας αυτής που το απειλεί με μια αόριστη τιμωρία αν κάνει παρέα με το άλλο παιδί, δείχνει μια ενσυναίσθηση για το ‘αποπαίδι’ αφού διερωτάται ποιος θα κάνει παρέα μαζί του.</p> <p>Το εύλογο αυτό ερώτημα μένει αναπάντητο από τη μητέρα και αμέσως εμφανίζεται το ‘κακό’ παιδί που ‘ανυποψίαστο’ στην αρχή προτείνει στο πρώτο να παίξουν, ενώ αμέσως ‘διαισθάνεται’ ότι κάτι δεν πηγαίνει καλά και το ρωτά αν πήρε κάποια οδογεία από τη μητέρα του να μην παίζει μαζί του.</p> <p>Μας κάνει εντύπωση η δραματοουργική δεινότητα του κοριτσιού που παίζει. Ενώ η ίδια είναι ο παντογνώστης αφηγητής, βάζει το δεύτερο παιδί να μη γνωρίζει το διάλογο που μόλις προηγήθηκε, αλλά γνωρίζοντας ενδεχομένως τη δυσμενή του θέση στα μάτια της μητέρας, ‘υποψιάζεται’ ότι εκείνη απαγόρευσε στο παιδί της να κάνει παρέα μαζί του. Το σκηνοθετικό αυτό τέχνασμα μας δείχνει μια ευαισθησία στην προσέγγιση της ψυχολογικής κατάστασης του ‘ανεπιθύμητου’ παιδιού.</p> <p>Το 1^ο παιδί δε διαψεύδει τις υποψίες του 2^{ου} και μεταφέρει επακριβώς τις κατηγορίες της μητέρας του.</p> <p>Το 2^ο παιδί υπερασπίζοντας τον εαυτό του και με θάρρος</p>
---	--	--

		<p>αντιστρέφει τις κατηγορίες για 'κακία' στη ίδια τη μητέρα. Μάλιστα υποδεικνύει στο 1^ο παιδί να πάει και να μεταφέρει αυτήν του την άποψη στην ίδια.</p> <p>Δε γνωρίζουμε περισσότερα για το παιδί που αφηγείται αυτό το tantara, αλλά γενικότερα στη Μαδαγασκάρη ο κώδικας συμπεριφοράς προς τους μεγαλύτερους είναι πολύ αυστηρός. Το tantara όμως εδώ προσφέρει το ασφαλές πλαίσιο να εκφραστεί μια –κατά τ' άλλα – απαγορευμένη αρνητική άποψη για κάποιον μεγαλύτερο. Αλλά και σε αυτήν ακόμη την περίπτωση, το 2^ο παιδί δεν πηγαίνει το ίδιο να 'επιτεθεί' στη μητέρα που το κατηγορεί, αλλά στέλνει το πρώτο να της πει την άποψή του.</p>
--	--	---

Πίνακας 3 – 3^ο tantara

<p>Η εύθραυστη οικογενειακή δομή καθιστά ευάλωτα τα παιδιά που συμβιώνουν με τη μη φυσική τους μητέρα.</p> <p>Εκδίωξη ή εθελούσια αναχώρηση των παιδιών από το σπίτι λόγω της εχθρικότητας της μητριάς.</p> <p>Το ορφανοτροφείο ως διέξοδος για τα μικρά ορφανά παιδιά, αλλά και τα μεγαλύτερα που νιώθουν ανεπιθύμητα.</p> <p>Ενσυναίσθηση για τα μικρότερα απροστάτευτα αδέρφια.</p> <p>Μεγάλο ποσοστό ορφανών παιδιών</p>	<p>Ιστορία για ορφανά παιδιά</p> <p>1^ο παιδί: Λοιπόν τώρα θα στείλουμε τα μωρά στο ορφανοτροφείο.</p> <p>2^ο παιδί: Ας μας ακολουθήσουν αυτά τα μωρά τα καημένα.</p> <p>1^ο παιδί: Καημένα; Ε, λοιπόν θα σου πω! Καλύτερα να πάμε όλοι μαζί στο ορφανοτροφείο παρά να μείνουμε εδώ. Γιατί είναι δύσκολο να ζούμε εδώ. Δε θέλουν να μας κρατήσουν εδώ γιατί είμαστε ορφανά.</p> <p>2^ο παιδί: Ααααά. (άρνηση) Εγώ δε θέλω να πάω. Θέλω να μείνω μαζί σας. Άσε με να πάω σπίτι μου γιατί</p>	<p>Το απόσπασμα αυτό του tantara αφορά σε μια οικογενειακή πραγματικότητα που συναντάμε αρκετά συχνά στη Μαδαγασκάρη. Είτε λόγω της χαλαρής δομής της οικογένειας, είτε λόγω της μεγάλης θνησιμότητας πολλά παιδιά καθίστανται 'ανεπιθύμητα' αφού μεγαλώνουν με την καινούρια σύντροφο του πατέρα τους που δεν είναι η πραγματική τους μητέρα</p> <p>Στο συγκεκριμένο απόσπασμα υπάρχουν κάποια αδέρφια που έχει πεθάνει η μητέρα τους και η καινούρια γυναίκα του σπιτιού θέλει να τα απομακρύνει. Υποθέτουμε πως αυτή η θεματική θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα αγγαρόνα για τα παιδιά, αφού γνωρίζουν πως αν χάσουν τη μητέρα τους, οι προοπτικές τους είναι ιδιαίτερα δυσοίονες.</p> <p>Στο διάλογο που ακολουθεί, διακρίνεται μια αμφιθυμία για το αν θέλουν να πάνε στο ορφανοτροφείο ή όχι.</p> <p>Στην αρχή λέει το 1^ο παιδί ότι θα στείλουν τα μωρά στο ορφανοτροφείο. Προφανώς εννοούν τα μικρότερα αδέρφια της οικογένειας. Έχουμε παρατηρήσει έξω από ορφανοτροφεία να υπάρχει το λεγόμενο «boite a bebe», δηλαδή κουτί για μωρά, όπου τοποθετούν τα μωρά που δεν μπορούν να συντηρηθούν, για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο 'μωρά στα σκουπίδια'. Σπάνια εκφράζονται συναισθήματα στο tantara, αλλά εδώ βλέπουμε ότι εκφράζουν συμπόνια προς τα μικρότερα ορφανά.</p> <p>Δε μας είναι σαφής η δομή της οικογένειας, αν είναι όλα αδέρφια ή από δύο διαφορετικές οικογένειες. Ίσως δεν είναι ξεκάθαρο στο λόγο του παιδιού ή υπάρχουν ασάφειες στη μετάφραση.</p> <p>Σίγουρα πάντως το πρώτο παιδί θεωρεί καλύτερη τη λύση του να πάει στο ορφανοτροφείο με τα αδέρφια του,</p>
--	--	--

<p>Φόβος για το ορφανοτροφείο, προτίμηση για το γειτονικό σπίτι.</p> <p>Ο φόβος ως κυρίαρχο συναίσθημα των ορφανών παιδιών ή φόβος για ορφάνια.</p> <p>Η θρησκευτική ζωή συνδεδεμένη με την τιμή της μνήμης της νεκρής μητέρας.</p> <p>Πρόωρη ανάληψη ενήλικων ρόλων από τα μεγαλύτερα αδέρφια προς τα μικρότερα.</p> <p>Διάθεση ανεξαρτητοποίησης των παιδιών που βιώνουν την απόρριψη, αλλά και εσωτερικευμένος κοινωνικός έλεγχος</p>	<p>εκεί θα περιμένω τις αδερφές μου.</p> <p>Όμως σου αφήνω τα μωρά. Αααάα (καταφατικό) Εντάξει, φεύγω. Θα συναντηθούμε την άλλη μέρα. Λοιπόν θα σου πω: Αν έρθει κάποιος και με ψάξει, μη μιλήσεις για μένα. Μην πεις ότι είμαι εδώ. Φοβάμαι να πάω στο ορφανοτροφείο. Θέλω να μείνω μαζί σας. Έτσι; Μεγάλη αδερφή, τότε θα πάμε στην εκκλησία;</p> <p>1^ο παιδί: Μετά θα πάμε, έτσι;</p> <p>2^ο παιδί: Πότε θα πάμε λουλούδια στον τάφο της μητέρας μας που έχει πεθάνει;</p> <p>1^ο παιδί: Δεν ξέρω. Ας πάμε εμείς στην εκκλησία.</p> <p>2^ο παιδί: Έτσι; Πάμε λοιπόν στην εκκλησία και να πάρουμε τα μωρά γιατί είναι καημένα, άμα δεν τα πάρουμε.</p> <p>1^ο παιδί: Όταν θα πάμε στην εκκλησία να πάρουμε τα μωρά.</p> <p>(Μία από τις δύο απευθύνεται σε ένα τρίτο πρόσωπο)</p> <p>2^ο παιδί: Αν κάποιος μας ψάχνει, πες</p>	<p>παρά να μείνει σε ένα σπίτι που ξέρει ότι είναι ανεπιθύμητο. Θεωρεί πως αφού έχουν μείνει ορφανά από μητέρα, δε δικαιούνται να μείνουν σε αυτό το σπίτι. Ίσως προτιμά την απροσωπία ενός ιδρύματος όπου όλα τα παιδιά βρίσκονται λίγο πολύ στην ίδια μοίρα, παρά να ζει σε μια οικογένεια όπου οι γονείς τσακώνονται με αφορμή τα θετά (για τη μητέρα) παιδιά.</p> <p>Το 2^ο παιδί δε συμμερίζεται την επιθυμία του άλλου για να πάει στο ορφανοτροφείο. Αντίθετα, θέλει κατά κάποιο τρόπο να κρυφτεί, να μην το βρουν ώστε να μπορέσει να μην το διώξουν στο ορφανοτροφείο. Εκείνο προτιμά τη θαλπωρή του σπιτιού, ακόμη και είναι ανεπιθύμητο. Ίσως εννοεί ότι θα μπορέσει να μείνει σε κάποιο γειτονικό σπίτι. Επίσης, παρά το αρχικό σχέδιο να πάνε τα μωρά στο ορφανοτροφείο, τελικά αποφασίζει να τα αφήσει στο σπίτι. Στο λόγο του παιδιού κυριαρχεί ο φόβος και η αγωνία του να μην το βρουν. Αμέσως μετά αλλάζει γνώμη και προτείνει στην άλλη αδερφή να πάνε στην εκκλησία.</p> <p>Από τις δύο διαφορετικές αντιδράσεις των δύο φανταστικών παιδιών, υποθέτουμε πως και στις δύο περιπτώσεις το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία δε θα ένιωθε καλά. Και τα δύο σενάρια –να πάει στο ορφανοτροφείο ή να παραμείνει κρυφά – του προξενούν αισθήματα φόβου.</p> <p>Παρόλο που το 1^ο παιδί έχει δηλώσει ότι θα φύγει, τώρα το 2^ο παιδί το ρωτά τότε θα πάνε στην εκκλησία.</p> <p>Το 2^ο παιδί συνδέει τον εκκλησιασμό με τον ενταφιασμό και τη μνήμη της νεκρής μητέρας, στον τάφο της οποίας θέλουν να πάνε λουλούδια για να την τιμήσουν. Οι Μαλγκάσιοι τιμούν ιδιαίτερος τους νεκρούς τους με μεγαλόπρεπους τάφους και εκταφές κάθε κάποια χρόνια παρουσία μεγάλου πλήθους φίλων και συγγενών.</p> <p>Το 1^ο παιδί, δε συμμερίζεται την ανάγκη του δεύτερου για τιμήσει τη μνήμη της μητέρας και επιμένει να πάνε στην εκκλησία.</p> <p>Το 2^ο μοιάζει να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, αφού πέρα από την ανάγκη του να ‘επικοινωνήσει’ με τη νεκρή μητέρα, έχει την έννοια των μικρών αδερφών για τα οποία τρέφει αισθήματα συμπάθειας και συμπόνιας. Τα μικρότερα ορφανά βρίσκονται προφανώς στην ίδια δυσμενή θέση, αλλά επιπλέον δεν έχουν δυνατότητες επιλογών, λόγω ηλικίας.</p> <p>Η μεγάλη αδερφή συμφωνεί να τα πάρουν στην εκκλησία. Όπως και στην αρχή του αποσπάσματος, βλέπουμε πως αυτά τα δύο αδέρφια που συνδιαλέγονται, παίρνουν και τις αποφάσεις για τη ζωή των μικρότερων. Γενικά, τα παιδιά αναλαμβάνουν πολύ νωρίς ρόλους και υπευθυνότητες ενηλίκων, πόσο μάλλον εδώ που καλούνται να αυτοπροστατευτούν από τους εχθρικούς ενήλικες.</p> <p>Το 2^ο παιδί, όπως και προηγουμένως, σκέφτεται ότι μπορεί να τους αναζητήσουν, οπότε δίνει εντολή σε</p>
--	---	--

<p>για αυτή</p> <p>Διάθεση για ισότιμη συμβολή στην εκκλησιαστική ζωή.</p> <p>Μη υποστήριξη της κοινής γνώμης στη διάθεση των παιδιών για ανεξαρτητοποίηση από την αφιλόξενη οικογένεια.</p> <p>Ίσως η θρησκευτική κοινότητα υποκαθιστά συναισθηματικά ως ένα βαθμό την ανεπαρκή οικογένεια.</p> <p>Αίσθημα αβοηθησίας για τα βρέφη-ορφανά.</p> <p>Ανατροπή του άγραφου νόμου που αξιώνει σεβασμό προς τους μεγαλύτερους όταν αυτοί δεν</p>	<p>του πως δεν είμαστε εδώ γιατί πήγαμε στην εκκλησία.</p> <p>3^ο πρόσωπο: Αν έρθουν οι γονείς σας τι να κάνω;</p> <p>2^ο παιδί: Ας τους! Φεύγουμε εμείς στη εκκλησία. Δεν έχει σημασία.</p> <p>3^ο πρόσωπο: Έτσι;</p> <p>1^ο παιδί: Μήπως έχετε λίγο raktsa (χρήματα για την εκκλησία);</p> <p>ενήλικας: Δεν έχω raktsa για σας.</p> <p>1^ο παιδί: Δεν έχεις;</p> <p>ενήλικας: Να περιμένετε τους γονείς σας.</p> <p>(Ερχεται ακόμη ένα πρόσωπο που ονομάζεται ως: Άντζι)</p> <p>Άντζι: Πού πάτε;</p> <p>1^ο παιδί: Θα πάμε στην εκκλησία.</p> <p>Άντζι: Κιόλας θα πάτε στην εκκλησία;</p> <p>Εσείς όλο εκκλησία, κάθε μέρα πάτε στην εκκλησία.</p> <p>1^ο παιδί: Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά. Γιατί αυτά τα δύο αδέρφια είναι καημένα και εμείς λίγο λυπόμαστε για αυτά γιατί δεν έχουν γονείς για να</p>	<p>κάποιο τρίτο πρόσωπο να πει ότι έχουν πάει στην εκκλησία.</p> <p>Το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία 'προγνορίζει' ότι θα τα αναζητήσουν οι γονείς, οπότε το 3^ο πρόσωπο ρωτά τι να απαντήσει.</p> <p>Είναι φανερό πως τα παιδιά της ιστορίας θέλουν να ανεξαρτητοποιηθούν από το ασφυκτικό πλαίσιο της οικογένειας, αφού δείχνουν να αδιαφορούν επιδεικτικά για το αν θα τα αναζητήσουν οι γονείς τους.</p> <p>Το κορίτσι που αφηγείται γνωρίζει τους κανόνες των ενηλίκων στην εκκλησιαστική κοινότητα, ότι δηλαδή πρέπει όλοι να συνεισφέρουν οικονομικά, ακόμη και αν βρίσκονται σε αυτήν τη δυσμενή θέση. Η πρακτική αυτή είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στην προτεσταντική εκκλησία, και λιγότερο στην καθολική ή την ορθόδοξη.</p> <p>Το 3^ο πρόσωπο αρνείται να δώσει στα παιδιά χρήματα για την εκκλησία, προφανώς για να μη διευκολύνει την αυτονόμησή τους. Γι' αυτό όταν το 1^ο παιδί προσπαθεί να διευκρινίσει αν δε δίνει τα χρήματα επειδή δεν έχει, εκείνος επαναλαμβάνει ότι πρέπει να περιμένουν τους γονείς τους. Εικάζουμε πως το πρόσωπο αυτό είναι κάποιος ενήλικας, αφού έχει χρήματα και υπερασπίζεται εμμέσως τους γονείς των παιδιών.</p> <p>Οπότε, το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία γνωρίζει ότι η διαδικασία αυτονόμησης των παιδιών ακόμη και από άθλιες οικογενειακές συνθήκες δε βρίσκει σύμφωνη την κοινή γνώμη που δεν τα υποστηρίζει.</p> <p>Αντιστοίχως, μη υποστηρικτικό παρουσιάζεται και το αγόρι που λέγεται Άντζι. Όταν του λένε ότι θα πάνε στην εκκλησία, εκείνος αντιδρά μάλλον κοροϊδευτικά για το γεγονός ότι θέλουν συνέχεια να πηγαίνουν στην εκκλησία. Τις κατηγορεί για υπερβολική θρησκευτικότητα.</p> <p>Το κορίτσι που αφηγείται βάζει το 1^ο παιδί να επιχειρηματολογήσει για την επιλογή τους να πηγαίνουν στην εκκλησία. Το συνδέει άμεσα με το γεγονός ότι είναι ορφανά, πράγμα που σημαίνει ότι η εκκλησία τους καλύπτει κάποιες από τις συναισθηματικές ανάγκες που δεν καλύπτονται πλέον από τη μητρική παρουσία. Ίσως πρόκειται για αίσθημα του ανήκειν σε ένα πλαίσιο όπου είναι αποδεκτά και αγαπητά. Εκεί βρίσκουν την 'παρηγοριά' όπως λέει το 1^ο παιδί για τα μικρότερα αδέρφια, τα οποία είναι τελείως απροστάτευτα όπως όλα δείχνουν.</p> <p>Μας κάνει εντύπωση το γεγονός ότι και τα δύο μεγαλύτερα είναι ορφανά, λυπούνται και χαρακτηρίζουν ως 'καημένα' τα μικρότερα, προφανώς λόγω της αβοηθησίας που αυτά βιώνουν. Η μεγάλη αδερφή έχει 'εμπεδώσει' την ευθύνη που έχουν προς τα μικρότερα αφού θεωρεί ότι είναι 'αδύνατον' να τα αφήσουν.</p> <p>Ο Άντζι εκπροσωπώντας προφανώς και</p>
---	--	---

<p>ανταποκρίνονται στο ρόλο τους.</p> <p>Για αποκατάσταση της δικαιοσύνης ο πατέρας οφείλει να ζητήσει συγγνώμη για το ότι τα έδωσε.</p> <p>Η μητριά αξιώνει το αποκλειστικό ενδιαφέρον του συζύγου</p> <p>Ανταγωνιστική η σχέση μητριάς και παιδιών</p> <p>Εντολή μητριάς προς το σύζυγο να πάει για δουλειά. Προσφυγή στους παραδοσιακούς ρόλους για την αποφυγή ενδοοικογενειακών συγκρούσεων.</p> <p>Αποχώρηση συζύγου λόγω έλλειψης αγάπης από τη σύζυγο.</p> <p>Τα προσωπικά ή κοινωνικά βιώματα ως η βάση για την</p>	<p>παρηγορηθούν. Είναι αδύνατον να τα αφήσουμε έτσι.</p> <p>Άντζι: Πότε θα πάτε στους γονείς σας;</p> <p>1^ο παιδί: Δε θα πάμε γιατί μας έδωσε ο πατέρας.</p> <p>2^ο παιδί: Εμείς θα ζητήσουμε συγγνώμη, ενώ αυτοί μας δώξανε; Άσε αυτούς να μας ζητήσουν συγχώρεση. Αλλά εμείς δε θα ζητήσουμε συγχώρηση.</p> <p>Άντζι: Έτσι;</p> <p>1^ο παιδί: Ναι λοιπόν. Ελάτε τώρα, πάμε!</p> <p>(έρχονται οι γονείς)</p> <p>Πατέρας: Πού είναι τα παιδιά;</p> <p>Μητέρα: Άστα αυτά. Εσύ, μόνο αυτά έχεις στο μυαλό σου. Εγώ δεν είμαι τίποτα εδώ; Και δεν έχουμε και κανένα να μας βοηθάει.</p> <p>Μητέρα: Πήγαινε στη δουλειά να δουλέψεις, να μην ταράζεις το σπίτι.</p> <p>Πατέρας: Ωστε έτσι; Φεύγω λοιπόν αφού δε μ' αγαπάς.</p> <p>(Ένας παραβρισκόμενος ενήλικας εξηγεί στα γαλλικά: Είναι μια ιστορία</p>	<p>εκείνος τον κόσμο των ενηλίκων στη συνείδηση της αφηγήτριας, αφού τα ρωτά τότε θα πάνε στους γονείς τους.</p> <p>Το 1^ο παιδί αναλαμβάνει και πάλι να υπερασπιστεί τις επιλογές τους, καθώς ο πατέρας τα έδωσε για να ευχαριστήσει την καινούρια του σύντροφο.</p> <p>Παρόλα αυτά, το κορίτσι που αφηγείται, νιώθει μάλλον ότι έτσι παραβιάζεται ο άγραφος νόμος του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους και για αυτό θα όφειλαν να ζητήσουν συγγνώμη. Ίσως για αυτό βάζει το 2^ο παιδί να απολογείται για το ότι δεν ζητούν συγγνώμη στους γονείς –παρόλο που ο Άντζι δε ρώτησε κάτι σχετικό. Το 2^ο παιδί μάλιστα προσπαθεί κατά κάποιο τρόπο να υποδείξει το δίκαιο, δηλαδή το να ζητήσουν οι γονείς συγγνώμη για το ότι τους έδωξαν.</p> <p>Έτσι φαίνεται πως το κορίτσι που παίζει γνωρίζει αφενός ότι έχει παραβιαστεί ο κανόνας του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους, αλλά αφετέρου εκείνοι δεν έχουν ανταποκριθεί στο ρόλο τους. Αφού λοιπόν οι γονείς δεν έχουν εκπληρώσει την ελάχιστη υποχρέωσή τους που είναι η παροχή στέγης και ασφάλειας στα παιδιά, τότε το δίκαιο θα αποκατασταθεί κατά κάποιο τρόπο μόνο αν ζητήσουν εκείνοι συγγνώμη.</p> <p>Η σκηνή με το Άντζι κλείνει με την οριστική αποχώρηση των παιδιών. Έρχονται στο προσκήνιο, -όπως νωρίτερα είχε 'προβλεφθεί'- ο πατέρας με τη νέα του γυναίκα.</p> <p>Το πρώτο πράγμα που κάνει ο πατέρας είναι να αναζητήσει τα παιδιά του.</p> <p>Αυτό προκαλεί τη θυμωμένη αντίδραση της γυναίκας του που είναι ξεκάθαρα ανταγωνιστική με τα παιδιά του. Τον κατηγορεί ότι δίνει προτεραιότητα σε αυτά έναντι εκείνης και αφήνει παράλληλα μομφή εναντίον τους λέγοντας ότι δεν τη βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού ως οφείλουν. Θέτει έμμεσα το δίλλημα στον πατέρα να διαλέξει ανάμεσα σε εκείνη και τα παιδιά του.</p> <p>Για να λήξει όσο το δυνατόν πιο ανώδυνα αυτό ο τσακωμός, η μητέρα στέλνει τον πατέρα να πάει να δουλέψει. Με αυτό τον τρόπο, είναι σα να αποκαθίσταται η 'κοινωνική ισορροπία' αφού η γυναίκα παραμένει στο σπίτι για να αποφασίσει τα του οίκου, όπως την παρουσία ή όχι των παιδιών και ο πατέρας να πάει να εξασφαλίσει τα της επιβίωσης.</p> <p>Ο πατέρας εκλαμβάνει την εντολή της γυναίκας του ως έλλειψη αγάπης και εν τέλει αποφασίζει να φύγει. Δε γνωρίζουμε αν η αποχώρησή του είναι προσωρινή ή οριστική.</p> <p>Παρόν στη βιντεοσκόπηση του αποσπάσματος αυτού του tantara ήταν ένας ενήλικας που γνωρίζει γαλλικά και παράλληλα μετέφραζε. Εξηγεί με λίγα λόγια την 'υπόθεση' της ιστορίας και μετά μεταφράζει στα μαλαγκάσι κάποιες ερωτήσεις διευκρινιστικές προς το</p>
--	---	--

<p>πλοκή του tantara</p>	<p>που αφορά ορφανά παιδιά, που θέλουν να πάνε σε ένα άλλο σπίτι, γιατί οι γονείς τους θέλουν να τα διώξουν γιατί η μητέρα τους έχει ήδη πεθάνει. Ο πατέρας τους πήρε μια άλλη γυναίκα και αυτή η γυναίκα που δεν είναι μητέρα τους θέλει να τα διώξει. Γιατί δε θέλει να ζει με τα παιδιά του άντρα της, αφού η μάνα τους έχει πεθάνει.</p> <p>(Ο ίδιος ρωτά το παιδί που παίζει):</p> <p>Σπ: Έχεις κάποια σχέση η ίδια με την ιστορία;</p> <p>Παιδί: Ναι. Είναι μια αληθινή ιστορία.</p> <p>Σπ: Πού συνέβη;</p> <p>Παιδί: Στην ενορία μας, στο χωριό.</p> <p>Σπ: Γιατί διώζανε τα παιδιά;</p> <p>Παιδί: Κάθε μέρα υπάρχουν τσακωμοί ανάμεσα στην μητέρα και τον πατέρα. Γι' αυτό τα παιδιά προσπαθούν να ξεφύγουν γιατί δεν αντέχουν τους τσακωμούς κάθε μέρα, κάθε μέρα. Η γυναίκα δεν αγαπάει τα παιδιά αυτά, γιατί δεν έχει δικά της παιδιά. Έτσι</p>	<p>κορίτσι.</p> <p>Από τις απαντήσεις του κοριτσιού καταλαβαίνουμε ότι τα tantara δεν είναι άσχετα με την καθημερινότητα του παιδιού. Έχει τέτοιου είδους βιώματα, αν και όχι στο άμεσο περιβάλλον της όπως ισχυρίζεται η ίδια. Για εκείνη είναι πολύ ξεκάθαρη η ιστορία από την οποία αφορμάται για να πλέξει όλη την πλοκή: το αντρόγυνο που τσακώνεται γιατί η γυναίκα δεν έχει δικά της παιδιά, οπότε αξιώνει την απομάκρυνση των παιδιών του άντρα της από το σπίτι. Στην πραγματικότητα, ο άντρας διώχνει τα παιδιά του για να αποδείξει την αγάπη του στη γυναίκα του. Στο tantara όμως βλέπουμε ένα διαφορετικό ενδεχόμενο τέλος, καθώς ο άντρας φεύγει από το σπίτι διαπιστώνοντας (παιδικά θα λέγαμε) ότι η γυναίκα του δεν τον αγαπά.</p>
--------------------------	--	--

	<p>δεν τα ήθελε. Γι' αυτό είπε στον άντρα της να τα διώξουν. Ο άντρας δέχτηκε επειδή αγαπάει τη γυναίκα του.</p>	
--	--	--

Πίνακας 4 – 4^ο tantara

<p>Η αφήγηση επηρεάζεται από το περιβάλλον που βρίσκεται το παιδί τη στιγμή που παίζει.</p> <p>Έντονο το θρησκευτικό συναίσθημα στα παιδιά – προθυμία για εκκλησιασμό.</p> <p>Ευλάβεια κατά τον εκκλησιασμό.</p> <p>Το μαγείρεμα ανατίθεται σε ένα από τα παιδιά.</p>	<p>4^ο tantara για φαγητό</p> <p>Παιδί 1: «Ελάτε, μητέρα, να πάμε στην εκκλησία.»</p> <p>Μητέρα: «Πάμε να δοξάσουμε το Θεό».</p> <p>Παιδί 1: «Μαμά, θα πάμε να δούμε το Θεό!»</p> <p>Μαμά: «Πήγαινε να ντυθείς για να μην αργήσουμε.»</p> <p>Όταν έφτασαν στην εκκλησία στέκονται όρθιοι για να υμνήσουν το Θεό.</p> <p>Παιδί 1: «Τελείωσε η προσευχή, πάμε στο σπίτι.</p>	<p>Η αφήγηση ξεκινά με την παρότρυνση του παιδιού προς τη μητέρα για να πάνε στην εκκλησία. Ίσως η αφήγηση του κοριτσιού να είναι επηρεασμένη από το θρησκευτικό περιβάλλον της Ορθόδοξης κατασκίνωσης στην οποία συμμετέχει.</p> <p>Εντύπωση κάνει ότι το παιδί παροτρύνει τη μητέρα να πάνε στην εκκλησία και όχι το αντίθετο. Το κορίτσι που παίζει ορίζει και το σκοπό του εκκλησιασμού δηλαδή το να δοξάσουν το Θεό. Από την άλλη, το παιδί με σιγουριά λέει ότι στην εκκλησία θα δούνε το Θεό. Από αυτό το διάλογο συμπεραίνουμε ότι το παιδί έχει αποκτήσει από το περιβάλλον του ένα έντονο συναίσθημα θρησκευτικότητας.</p> <p>Η μητέρα με τη σειρά της λέει στο παιδί να κάνει γρήγορα για να φτάσουν έγκαιρα στην εκκλησία. Γενικά, ο εκκλησιασμός είναι μια μάλλον ευχάριστη διαδικασία για τα παιδιά της Μαδαγασκάρης όπου ψέλνουν όλα μαζί. Το ότι λέγεται εδώ ότι στέκονται όρθιοι δείχνει μια μεγαλύτερη ευλάβεια.</p> <p>Μετά τον εκκλησιασμό επιστρέφουν στο σπίτι και η μητέρα αναθέτει το μαγείρεμα σε ένα από τα παιδιά.</p> <p>Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της καθημερινότητας</p>
---	--	--

<p>Οι οικιακές εργασίες μέρος των υποχρεώσεων των παιδιών, αλλά και μέθοδος εκπαίδευσής τους για το μέλλον.</p> <p>Φροντίδα του ενός παιδιού για να φάει αρκετά το αδελφάκι του,</p> <p>αλλά και ανταγωνισμός για το ποιος δικαιούται επιπλέον φαγητό.</p> <p>Αλληλεγγύη μεταξύ των παιδιών και αγώνας επιβίωσης ταυτόχρονα.</p>	<p>Έφυγαν και οι άλλοι</p> <p>Μητέρα: «Τώρα φτάσαμε στο σπίτι. Πήγαινε (2) να φτιάξεις το φαί.</p> <p>Παιδί 2: «Μάλιστα, Πάω να φτιάξω το φαγητό».</p> <p>(Τρώνε) «Καλή όρεξη»</p> <p>Μαμά: «Ευχαριστώ».</p> <p>(Ένα παιδί τελειώνει πολύ γρήγορα το φαγητό του και το ένα παιδί λέει σε αυτό που μαγειρεύει):</p> <p>Παιδί 1: Βάλε ρύζι ξανά στο παιδί γιατί το παιδί αυτό είναι λαίμαργο.</p> <p>Παιδί 2: Ναι σε αυτόν θα βάλω, αλλά σε εσένα δε θα ξαναβάλω γιατί πριν είχες ξαναπάρει.</p> <p>Παιδί 1: «Το δικό μου ήταν λίγο λίγο.»</p> <p>Παιδί 3: (δείχνει το 'λαίμαργο') Αυτό δεν αργεί να φάει.</p>	<p>είναι το φαγητό και η όλη προετοιμασία του, η οποία συνήθως ανατίθεται στα μεγαλύτερα κορίτσια της οικογένειας. Είναι μια συνήθης πρακτική, τόσο για λόγους εκπαίδευσης των νέων κοριτσιών που πολύ νωρίς κάνουν δική τους οικογένεια, αλλά και για να μπορεί η μητέρα που συχνά μεγαλώνει μόνη της τα παιδιά της να αναζητήσει εργασία εκτός σπιτιού.</p> <p>Έτσι το κορίτσι δέχεται χωρίς αντίρρηση να προετοιμάσει το φαγητό.</p> <p>Στην αφήγηση του tantara ο χρόνος 'πυκνώνει' όπου χρειάζεται και έτσι έχουμε την άμεση προετοιμασία του φαγητού. Αρχίζουν να τρώνε αφού ευχηθούν 'καλή όρεξη'.</p> <p>Ο διάλογος που ακολουθεί δείχνει από τη μια το πόσο νοιάζεται το ένα παιδί για το αν έχει φάει αρκετά, αλλά από την άλλη έναν ανταγωνισμό στο θέμα του φαγητού –μια μάχη επιβίωσης θα λέγαμε. Στην καθημερινότητα των περισσότερων παιδιών, η ύπαρξη φαγητού δεν είναι καθόλου δεδομένη και για το λόγο αυτό το θέμα επανέρχεται συνεχώς στις αφηγήσεις των παιδιών.</p> <p>Τα παιδιά συζητούν με επιχειρήματα για το ποιος δικαιούται επιπλέον ρύζι και ποιος όχι. Το παιδί που τρώει γρήγορα το χαρακτηρίζουν ως 'λαίμαργο' –έναν χαρακτηρισμό που τον ακούει κανείς συχνά στη Μαδαγασκάρη.</p>
--	---	--

<p>Κεντρικότερη θέση στην καθημερινότητα το φαγητό, όπως και ο σεβασμός προς τους μεγαλύτερους.</p> <p>Αυστηροί οι άγραφοι κανόνες συμπεριφοράς ως προς τη διαδικασία του φαγητού και γενικότερα.</p> <p>Το tantara ως ευκαιρία για ασφαλή παραβίαση των ορίων και των κοινωνικών κανόνων.</p> <p>Οι ενήλικες ως 'θεματοφύλακες' των κανόνων συμπεριφοράς</p>	<p>(Ίσως άλλη μέρα):</p> <p>Παιδί: «Γιατί δεν αρχίζουμε να τρώμε και να μην τους περιμένουμε;»</p> <p>Μητέρα: Εσείς δεν είστε ευγενικά παιδιά, γιατί τρώτε πριν που αυτούς που είναι μεγαλύτεροι. (Τα παιδιά δεν ακούν και τρώνε. Μετά το φαγητό τους πήγαν να φωνάξουν τον παππού και τη γιαγιά.)</p> <p>Παιδί: «Παππού, γιαγιά, ελάτε να φάτε.»</p> <p>Παππούς & γιαγιά: «Εμείς δε θα έρθουμε να φάμε γιατί φάγαμε» <i>(Αυτό όμως δεν είναι αλήθεια, το λένε επειδή θύμωσαν)</i></p> <p>Γιαγιά: «Εσείς είστε τα πιο αγενή παιδιά, γιατί οι γονείς σας (δηλαδή οι</p>	<p>Το θέμα του φαγητού επανέρχεται στο ίδιο tantara, σε άλλο 'επεισόδιο' που υποτίθεται πως εξελίσσεται κατά πάσα πιθανότητα μια άλλη μέρα. Το φαγητό είναι έτοιμο και τα παιδιά λένε στους γονείς τους να καθίσουν να φάνε, αλλά οι γονείς τους θέλουν να περιμένουν τον παππού και τη γιαγιά.</p> <p>Διακρίνουμε ότι η διαδικασία του φαγητού δεν καλύπτει μόνο μια βιοποριστική ανάγκη, αλλά διέπεται και από συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς.</p> <p>Πράγματι, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις μας, είναι αδύνατον στη Μαδαγασκάρη να αρχίσει κάποιος να τρώει αν δεν έχουν έρθει όλοι και αντιστοίχως δε σηκώνεται κάποιος από το τραπέζι αν δεν έχουν τελειώσει όλοι το φαγητό.</p> <p>Το παιδί που γνωρίζει προφανώς τον κανόνα αυτό προτείνει την παραβίασή του και στα υπόλοιπα αδέρφια του που αρχίζουν να τρώνε.</p> <p>Γενικά το tantara προσφέρει ένα πολύ ασφαλές πλαίσιο στα παιδιά να 'φλερτάρουν' με την παραβίαση των κανόνων και τις συνέπειες αυτών.</p> <p>Το κορίτσι που αφηγείται, γνωρίζει ότι οι ενήλικες, και συγκεκριμένα η μητέρα είναι επιφορτισμένη με τη μέριμνα για την τήρηση των άγραφων κανόνων σεβασμού προς τους μεγαλύτερους γι' αυτό και η τελευταία χαρακτηρίζει τα παιδιά ως αγενή που δεν περιμένουν τους μεγαλύτερους.</p> <p>Παρατηρούμε μια διαφορετική αντίληψη από την αντίστοιχη των 'δυτικών' κοινωνιών που το παιδί προηγείται σε θέματα φαγητού, αλλά και γενικότερα.</p> <p>Σύμφωνα με την ιστορία, μόνο όταν τελειώσουν πηγαίνουν να φωνάξουν τον παππού και τη γιαγιά για φαγητό, αλλά όπως συχνά συμβαίνει στα tantara τα πρόσωπα που τους αφορά το γεγονός που μόλις προηγήθηκε,</p>
---	---	--

<p>Εσωτερική των κανόνων συμπεριφοράς και γνώση των συνεπειών της παράβασής τους.</p> <p>Η κοινωνία της Μαδαγασκάρης δεν είναι παιδοκεντρική, προτεραιότητα στους μεγαλύτερους</p> <p>Η συμμετοχή στη θρησκευτική ζωή συνεπάγεται και ένα αντίστοιχο ήθος και τήρηση του κώδικα αξιών</p>	<p>μεγαλύτεροι) δεν έχουν φάει, αλλά εσείς που είστε παιδιά τρώτε πριν από αυτούς.»</p> <p>Παιδιά: «Εμείς φταίμε παππού και γιαγιά. Αλλά δε θα ξανακάνουμε αυτό»</p> <p>Γιαγιά: «Μην ξανακάνετε το ίδιο.» (Τα παιδιά φεύγουν και η γιαγιά λέει στον παππού:</p> <p>Γιαγιά: «Πάμε να φάμε. Ή μήπως εσύ δε θα έρθεις να φας;» (και φύγανε)</p> <p>(Όταν τα παιδιά επέστρεψαν στο σπίτι η μητέρα τα μάλωσε πάλι):</p> <p>Μαμά: «Τι είναι αυτό που κάνατε και δεν είστε ευγενικοί; Οι μεγαλύτεροί σας δεν έχουν φάει, αλλά εσείς φάγατε πριν από αυτούς. Εσείς δεν είστε ευγενικά. Μόλις τώρα δε γυρίσατε από την</p>	<p>το γνωρίζουν ήδη. Έτσι, ο παππούς και οι γιαγιά εκφράζουν αρχικά εμμέσως την αποδοκιμασία τους για το γεγονός ότι τα παιδιά έφαγαν πριν από εκείνους. Αμέσως μετά αναλαμβάνει άλλη μια γυναικεία ενήλικη φιγούρα –η γιαγιά – να τα επιπλήξει για το ίδιο γεγονός, χαρακτηρίζοντάς τα ‘πιο αγενή παιδιά’.</p> <p>Τα παιδιά, γνωρίζοντας ότι έχουν παραβιάσει έναν άγραφο κανόνα, δεν υπερασπίζονται τον εαυτό τους (όπως σε άλλες περιπτώσεις) αλλά παραδέχονται το λάθος τους και υπόσχονται ότι δε θα το ξανακάνουν. Η γιαγιά τους επισημαίνει και πάλι να μην το ξανακάνουν.</p> <p>Αυτό μας δείχνει ότι το κορίτσι που παίζει έχει εσωτερικεύσει τον κανόνα για το φαγητό αλλά και γενικότερα τον οφειλόμενο σεβασμό προς τους μεγαλύτερους. Έτσι, αφού ‘παίξει’ με τα όρια και την παραβίαση τους, τα αποδέχεται ως δικαιολογημένα.</p> <p>Η γιαγιά και ο παππούς πηγαίνουν τελικά να φάνε, δείγμα το ότι όντως δεν είχαν φάει, αλλά αρνήθηκαν για να δώσουν το απαραίτητο ‘μάθημα’ στα παιδιά.</p> <p>Η ‘εμπέδωση’ όμως δεν έχει γίνει, αφού με την επιστροφή τους στο σπίτι η μητέρα και πάλι τα μαλώνει για το ίδιο θέμα. Μάλιστα στο σημείο αυτό, επανερχόμαστε στην αρχή του tantara όπου είχαν προετοιμαστεί και πάει στην εκκλησία. Εδώ η μητέρα υπονοεί ότι είναι ασύμβατη η αγενής συμπεριφορά τους με το</p>
---	---	---

	εκκλησία;	γεγονός του εκκλησιασμού.
--	-----------	---------------------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Πίνακας Α' – 1^η θεματική

1) Κοινωνικές συμβάσεις και κανόνες συμπεριφοράς

<p>Αιτιολόγηση της κατωτερότητας της 2^{ης} με κριτήρια ανάρμοστης συμπεριφοράς και έλλειψης σεβασμού στους γονείς</p> <p>Αντιστροφή του επιχειρήματος με τη μη τήρηση των εθιμικών κανόνων συμπεριφοράς από τη 1^η</p> <p>Αυστηρός έλεγχος από τους γονείς για το ποιος επισκέπτεται την οικεία</p> <p>Ζητήματα συμπεριφοράς ως προς το σεβασμό των υλικών αγαθών και την έξωθεν καλή μαρτυρία προς τους φιλοξενούμενους.</p> <p>Ίσως λανθάνουσα επιθετικότητα το σπάσιμο</p>	<p>1ο κορίτσι: Επειδή δεν είσαι φρόνιμη γι' αυτό καλύτερα να δουλεύεις. Επίσης, δεν ακούς τον μπαμπά και τη μαμά μου. Δεν είσαι φρόνιμη, φρόνιμη (εμφατικά).</p> <p>2ο κορίτσι: Εγώ δεν είμαι άτακτη. Εσύ είσαι άτακτη, γιατί είπες σε ανθρώπους να μπουνε στο σπίτι και έχεις πολύ θάρρος. Δεν είσαι καθόλου ευγενική. (Εννοεί ότι δεν έχει σεβασμό για το σπίτι, καθώς ένα παιδί δεν μπορεί να καλέσει κάποιους φίλους μέσα στο σπίτι αν δεν έχει ρωτήσει τους γονείς)</p> <p>1ο κορίτσι: Εγώ δεν είμαι για σένα ευγενική ή εσύ δεν είσαι ευγενική; Γιατί όταν έχουμε ξένους, σπας συνέχεια τα ποτήρια εδώ στο</p>	<p>Το 1^ο κορίτσι προσπαθεί τώρα να αιτιολογήσει το ότι η 2^η πρέπει να δουλεύει με κριτήρια συμπεριφοράς. Υποβιβάζεται στο ρόλο της υπηρέτριας λόγω του ότι δε δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον κοινό πατέρα και τη θετή μητέρα. Για λόγους έμφασης επαναλαμβάνει τρεις φορές το ότι δεν είναι φρόνιμη, γι' αυτό θα πρέπει να τιμωρηθεί με το να τους υπηρετεί.</p> <p>Το 2^ο κορίτσι υπερασπίζεται και πάλι τον εαυτό του αντιστρέφοντας μάλιστα την κατηγορία της 'μη φρόνιμης' στην 1^η αδερφή. Τεκμηριώνει αυτή την κατηγορία μέσα από το γεγονός ότι η 1^η κάλεσε να μπουνε και να επισκεφτούν το σπίτι κάποιιοι (συνομήλικοι ή όχι) χωρίς προηγουμένως να πάρει την άδεια των γονιών.</p> <p>Άρα, η αξία της υπακοής και του σεβασμού προς τους γονείς είναι εμπδωμένη και από τα δύο παιδιά και γίνεται το διακύβευμα για το κατά πόσο μπορεί ή όχι να είναι ισότιμο ανάμεσα στα άλλα αδέρφια ή όχι. Επίσης, μέσα στη φαινομενική ρευστότητα των οικογενειακών δεσμών διαβλέπουμε κανόνες ρύθμισης της συμπεριφοράς, όπως το ότι δεν μπορεί κάποιιο παιδί να καλέσει φίλους στο σπίτι χωρίς την άδεια των γονιών. (Στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι οι Μαδαγασκαριανοί χαρακτηρίζονται συχνά από τους Ευρωπαίους ως αφιλόξενοι, αφού σπάνια προσκαλούν μέσα στο σπίτι κάποιον και όταν το κάνουν δε συνηθίζουν να κερνούν κάτι.)</p> <p>Το πρώτο κορίτσι δεν απαντά στις κατηγορίες αυτές (ίσως λόγω της σιγουριάς που της δίνει η θέση εξουσίας) αλλά το θέμα της πρόπουσας συμπεριφοράς συνεχίζεται και μάλιστα ως προς τους φιλοξενούμενους. Κατηγορεί τώρα ότι το 2^ο κορίτσι σπάει</p>
--	--	--

		<p>λόγω της παρουσίας της μητέρας, όπως θα πει και η ίδια,) αποφασίζει να διακόψει τη συζήτηση και βάζοντας 'πάγο' στην αδερφή που την κατηγορεί συνεχώς. Τώρα έχει επιπλέον επιχείρημα ότι η 1^η αυθαδιάζει μπροστά στη μητέρα.</p> <p>Σε αυτή την απολυτότητα της 2^{ης}, η πρώτα ανταπαντά λέγοντας ότι δεν μπορεί να ανεχτεί οποιαδήποτε ανάρμοστη συμπεριφορά γιατί δεν είναι 'μπαμπάς ή μαμά', υπονοώντας ίσως ότι οι φυσικοί γονείς έχουν άλλα περιθώρια ανοχής μια ανάρμοστης συμπεριφοράς απ' ό,τι μια ετεροθαλής αδερφή. Από την άλλη μας κάνει εντύπωση αυτό γιατί φαίνεται ο σεβασμός να απαιτείται περισσότερο προς την προηγούμενη γενιά</p>
<p>Διαισθητική επίγνωση της θέσης του κάθε παιδιού στο σύστημα της οικογένειας.</p> <p>Υπεράσπιση του εαυτού του παιδιού που ψυχογραφείται ως ανεπιθύμητο.</p>	<p>2^ο παιδί: Πάμε να παίξουμε; (διστάζει)</p> <p>Μήπως σου είπε κάτι η μάνα σου;</p> <p>1^ο παιδί: Ναι, μου είπε η μάνα μου να μην κάνω παρέα μαζί σου γιατί δεν είσαι καλό παιδί.</p>	<p>Το παιδί της μητέρας αυτής που το απειλεί με μια αόριστη τιμωρία αν κάνει παρέα με το άλλο παιδί, δείχνει μια ενσυναίσθηση για το 'αποπαίδι' αφού διερωτάται ποιος θα κάνει παρέα μαζί του.</p> <p>Το εύλογο αυτό ερώτημα μένει αναπάντητο από τη μητέρα και αμέσως εμφανίζεται το 'κακό' παιδί που 'ανυποψίαστο' στην αρχή προτείνει στο πρώτο να παίξουν, ενώ αμέσως 'διαισθάνεται' ότι κάτι δεν πηγαίνει καλά και το ρωτά αν πήρε κάποια οδογεία από τη μητέρα του να μην παίζει μαζί του.</p>
<p>Διάθεση για ισότιμη συμβολή στην εκκλησιαστική ζωή.</p>	<p>1^ο παιδί: Μήπως έχετε λίγο raktsa (χρήματα για την εκκλησία);</p> <p>ενήλικας: Δεν έχω raktsa για σας.</p>	<p>Το κορίτσι που αφηγείται γνωρίζει τους κανόνες των ενηλίκων στην εκκλησιαστική κοινότητα, ότι δηλαδή πρέπει όλοι να συνεισφέρουν οικονομικά, ακόμη και αν βρίσκονται σε αυτήν τη δυσμενή θέση. Η πρακτική αυτή είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στην προτεσταντική εκκλησία, και λιγότερο στην καθολική ή την ορθόδοξη.</p> <p>Το 3^ο πρόσωπο αρνείται να δώσει στα παιδιά χρήματα για την εκκλησία, προφανώς για να μη διευκολύνει την αυτονομήσή τους. Γι' αυτό όταν το 1^ο παιδί προσπαθεί να διεκρινίσει αν δε δίνει τα χρήματα επειδή δεν έχει, εκ</p>

	<p>1^ο παιδί: Δεν έχεις;</p> <p>ενήλικας: Να περιμένετε τους γονείς σας.</p>	
<p>Ανατροπή του άρθρου νόμου που αξιώνει σεβασμό προς τους μεγαλύτερους όταν αυτοί δεν ανταποκρίνονται στο ρόλο τους.</p> <p>Για αποκατάσταση της δικαιοσύνης ο πατέρας οφείλει να ζητήσει συγγνώμη για το ότι τα έδωσε.</p>	<p>1^ο παιδί: Δε θα πάμε γιατί μας έδωσε ο πατέρας.</p> <p>2^ο παιδί: Εμείς θα ζητήσουμε συγγνώμη, ενώ αυτοί μας διώξαν; Άσε αυτούς να μας ζητήσουν συγγνώμη. Αλλά εμείς δε θα ζητήσουμε συγχώρηση.</p>	<p>Το 1^ο παιδί αναλαμβάνει και πάλι να υπερασπιστεί τις επιλογές τους, καθώς ο πατέρας τα έδωσε για να ευχαριστήσει την καινούρια του σύντροφο.</p> <p>Παρόλα αυτά, το κορίτσι που αφηγείται, νιώθει μάλλον ότι έτσι παραβιάζεται ο άρθρος νόμος του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους και για αυτό θα όφειλαν να ζητήσουν συγγνώμη. Ίσως για αυτό βάζει το 2^ο παιδί να απολογείται για το ότι δεν ζητούν συγγνώμη στους γονείς –παρόλο που ο Άντζι δε ρώτησε κάτι σχετικό. Το 2^ο παιδί μάλιστα προσπαθεί κατά κάποιο τρόπο να υποδείξει το δικαίο, δηλαδή το να ζητήσουν οι γονείς συγγνώμη για το ότι τους έδωσε.</p> <p>Έτσι φαίνεται πως το κορίτσι που παίζει γνωρίζει αφενός ότι έχει παραβιαστεί ο κανόνας του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους, αλλά αφετέρου εκείνοι δεν έχουν ανταποκριθεί στο ρόλο τους. Αφού λοιπόν οι γονείς δεν έχουν εκπληρώσει την ελάχιστη υποχρέωσή</p>

Πίνακας Β' – 2^η θεματική
Καταμερισμός εργασίας (εντός και εκτός σπιτιού)

<ul style="list-style-type: none"> • Μητριαρχική η οργάνωση της οικογένειας • Ανάγκη για επιτέλεση του ανδρικού ρόλου για εργασία • Αμφιθυμία μητέρας για την αποχώρηση ή μη του πατέρα προς αναζήτηση εργασίας • Ανάθεση στον άνδρα και αποδοχή εκείνου ενός 'γυναικείου' καθήκοντος, του να μαγειρέψει 	<p>Γυναίκα: Πηγαίνετε τώρα κύριε, μην καθυστερείτε εδώ.</p> <p>Πηγαίνετε στη δουλειά. Ή καλύτερα, ελάτε κύριε να μαγειρέψετε το φαγητό, αλλά μη βιάζεστε να πάτε στη δουλειά.</p>	<p>Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το διάλογο ανάμεσα στο αντρόγυνο, αρκετά 'μητριαρχικό' αφού φαίνεται πως η γυναίκα αποφασίζει για το πώς θα χειριστεί το χρόνο του ο άντρας. Του δίνει αρχικά την εντολή να πάει να δουλέψει (γεγονός που ίσως δηλώνει την αγωνία για εκπλήρωση του στερεοτυπικού ρόλου του άνδρα ως αυτός που θα εξασφαλίσει τα προς το ζειν.) Αμέσως όμως αναθεωρεί και δίνει μια αντιφατική οδηγία: του λέει να μην βιαστεί να πάει να εργαστεί, αλλά αντί για αυτό να μαγειρέψει. Μας κάνει εντύπωση το πώς είναι επιτρεπτό στο φαντασιακό του κοριτσιού το να αναλάβει ο άντρας ένα στερεοτυπικά γυναικείο ρόλο.</p> <p>Ο άντρας δέχεται το 'γυναικείο' ρόλο</p>
--	--	--

		αντί του 'ανδρικού' χωρίς να το συζητήσει περαιτέρω.
<ul style="list-style-type: none"> Οι οικιακές εργασίες και δη το μαγείρεμα ως το διακύβευμα της αναζήτησης ισότιμου ρόλου στην οικογένεια. 	<p>2ο κορίτσι: Μήπως είμαι υπηρέτριά σας για να πάω να φτιάξω το φαγητό; <i>(Πιο θυμωμένα:)</i> Είμαι υπηρέτρια για να φτιάχνω φαγητό;</p>	<p>Το γεγονός ότι η 1^η αδερφή δίνει εντολή προσπαθώντας να ασκήσει εξουσία στην άλλη αδερφή, επιβεβαιώνεται από τη θυμωμένη αντίδραση της δεύτερης. Εμφατικά επαναλαμβάνει το ρητορικό ερώτημα αν είναι υπηρέτρια, αρνούμενη προφανώς να υποταχτεί στην εξουσία της πρώτης. Εδώ οι οικιακές δουλειές ταυτίζονται με το ρόλο της υπηρέτριας, ενώ θα μπορούσε να αφορά απλά τα συνήθη καθήκοντα των νεαρών κοριτσιών.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Υπό διαπραγμάτευση η κατανομή της εργασίας εντός της οικογένειας. 	<p>2ο κορίτσι: Να προσέχεις! Δε μου αρέσει καθόλου αυτό που κάνετε. Μόνο εγώ είμαι για να δουλεύω; Αλλά εσείς δε δουλεύετε καθόλου.</p>	<p>Με συνέπεια και σθένος το 2^ο κορίτσι εκδηλώνει την αντίθεση του σε όλη αυτή την προσπάθεια να το εξουσιάσουν και να το μεταχειριστούν ως κατώτερο. Θέτει το λογικό ερώτημα, γιατί να εργάζεται μόνο εκείνη και οι άλλοι να κάθονται. Βλέπουμε να επανέρχεται το θέμα της εργασίας (εντός του σπιτιού αυτή τη φορά) και τους μη σαφείς κανόνες για το ποιος κάνει τι.</p>
<p>Εντολή μητριάς προς το σύζυγο να πάει για δουλειά.</p> <p>Προσφυγή στους παραδοσιακούς ρόλους για την αποφυγή ενδοοικογενειακών συγκρούσεων.</p>	<p>Μητέρα: Πήγαινε στη δουλειά να δουλέψεις, να μην ταράξεις το σπίτι.</p>	<p>Για να λήξει όσο το δυνατόν πιο ανώδυνα αυτό ο τσακωμός, η μητέρα στέλνει τον πατέρα να πάει να δουλέψει. Με αυτό τον τρόπο, είναι σα να αποκαθίσταται η 'κοινωνική ισορροπία' αφού η γυναίκα παραμένει στο σπίτι για να αποφασίσει τα του οίκου, όπως την παρουσία ή όχι των παιδιών και ο πατέρας να πάει να εξασφαλίσει τα της επιβίωσης.</p>
<p>Το μαγείρεμα ανατίθεται σε ένα από τα παιδιά.</p> <p>Οι οικιακές εργασίες μέρος των υποχρεώσεων των παιδιών, αλλά και μέθοδος εκπαίδευσής τους</p>	<p>Παιδί 1: «Τελείωσε η προσευχή, πάμε στο σπίτι. Έφυγαν και οι άλλοι</p> <p>Μητέρα: «Τώρα φτάσαμε</p>	<p>Μετά τον εκκλησιασμό επιστρέφουν στο σπίτι και η μητέρα αναθέτει το μαγείρεμα σε ένα από τα παιδιά.</p> <p>Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της καθημερινότητας είναι το φαγητό και η όλη προετοιμασία του, η οποία συνήθως ανατίθεται στα</p>

για το μέλλον.	στο σπίτι. Πήγαινε (2) να φτιάξεις το φαΐ. Παιδί 2: «Μάλιστα, Πάω να φτιάξω το φαγητό».	μεγαλύτερα κορίτσια της οικογένειας. Είναι μια συνήθης πρακτική, τόσο για λόγους εκπαίδευσης των νέων κοριτσιών που πολύ νωρίς κάνουν δική τους οικογένεια, αλλά και για να μπορεί η μητέρα που συχνά μεγαλώνει μόνη της τα παιδιά της να αναζητήσει εργασία εκτός σπιτιού. Έτσι το κορίτσι δέχεται χωρίς αντίρρηση να προετοιμάσει το φαγητό.
----------------	---	---

Πίνακας Γ' – 3^η θεματική

3) Κοινωνικοί ρόλοι εντός και εκτός οικογένειας (ιεραρχίες/αξιολογικές κατατάξεις, εξουσίες)

<ul style="list-style-type: none"> • Η μητέρα αποφασίζει για το στάτους της θετής κόρης, δηλαδή αυτό της υπηρέτριας. • Άρνηση του 'θετού' παιδιού να δεχτεί τη θυματοποίησή του • Η 'φυσική' κόρη της μητέρας προσπαθεί να υποβάλει στην άλλη την κατωτερότητά της 	<p>1ο κορίτσι: Δεν ξέρεις ότι είπε η μάνα ότι είσαι υπηρέτριά μας εδώ; Αυτή είναι η δουλειά σου.</p> <p>2ο κορίτσι: Εγώ δε συμφωνώ με αυτό γιατί δε μένω μόνη μου εδώ.</p> <p>1ο κορίτσι: Δεν ξέρεις ότι είσαι υπηρέτρια εδώ;</p>	<p>Το γεγονός ότι η 1^η αδερφή δίνει εντολή προσπαθώντας να ασκήσει εξουσία στην άλλη αδερφή, επιβεβαιώνεται από τη θυμωμένη αντίδραση της δεύτερης. Εμφατικά επαναλαμβάνει το ρητορικό ερώτημα αν είναι υπηρέτρια, αρνούμενη προφανώς να υποταχτεί στην εξουσία της πρώτης. Εδώ οι οικιακές δουλειές ταυτίζονται με το ρόλο της υπηρέτριας, ενώ θα μπορούσε να αφορά απλά τα συνήθη καθήκοντα των νεαρών κοριτσιών.</p> <p>Η 1^η αδερφή (όχι ηλικιακά πρώτη) επικαλείται τη μητέρα για να επιβεβαιώσει το ρόλο που αρνείται η δεύτερη. Μοιάζει σα να έπρεπε να ξέρει το ρόλο που έχει προαποφασίσει η (προφανώς) φυσική μητέρα του πρώτου κοριτσιού για το δεύτερο παιδί που δεν είναι δικό της αλλά του άνδρα της, όπως φαίνεται παρακάτω.</p> <p>Το δεύτερο κορίτσι εξακολουθεί να αρνείται να αποδεχτεί αυτό το υποτακτικό ρόλο που συνεπάγεται το γεγονός ότι δεν είναι φυσικό παιδί και των δύο γονιών.</p> <p>Η πρώτη επιμένει να τη ρωτά για το αν γνωρίζει την (κοινωνική και ιεραρχική) της θέση μέσα στην οικογένεια, που τη θέλει να υπηρετεί όλους τους υπόλοιπους.</p>
---	--	--

<p>Το θέμα του σεβασμού, αλλά και μιας επιτρεπτικής οικειότητας προς τους γονείς.</p> <p>Η παρουσία του 2^{ου} κοριτσιού ως επιθυμία του πατέρα, οπότε αυτομάτως χάνει το δικαίωμα σε μια πιο ισότιμη μεταχείριση.</p>	<p>2ο κορίτσι: Ααάαα! (Αρνητικό) Αυτό τελείωσε. Μη μιλάς ξανά γιατί δε μου αρέσουν αυτά που κάνεις, γιατί βγάζεις γλώσσα μπροστά στη μαμά.</p> <p>1ο κορίτσι: Πρόσεχε! Εγώ δεν είμαι σαν μπαμπάς και μαμά σου για να μου αντιμιλάς.</p> <p>2ο κορίτσι: Μαμά, μπαμπά, μόνη μου εγώ θα κάνω τις δουλειές στο σπίτι;</p> <p>Μητέρα: Εγώ σου είπα να έρθεις εδώ; Ο πατέρας σου το ζήτησε.</p>	<p>Το 2^ο κορίτσι –παρόλο που αυτό επανέφερε τη συζήτηση– (προφανώς λόγω της παρουσίας της μητέρας, όπως θα πει και η ίδια,) αποφασίζει να διακόψει τη συζήτηση και βάζοντας ‘πάγο’ στην αδερφή που την κατηγορεί συνεχώς. Τώρα έχει επιπλέον επιχείρημα ότι η 1^η αυθαδιάζει μπροστά στη μητέρα.</p> <p>Σε αυτή την απολυτότητα της 2^{ης}, η πρώτα ανταπαντά λέγοντας ότι δεν μπορεί να ανεχτεί οποιαδήποτε ανάρμοστη συμπεριφορά γιατί δεν είναι ‘μπαμπάς ή μαμά’, υπονοώντας ίσως ότι οι φυσικοί γονείς έχουν άλλα περιθώρια ανοχής μια ανάρμοστης συμπεριφοράς απ’ ό,τι μια ετεροθαλής αδερφή. Από την άλλη μας κάνει εντύπωση αυτό γιατί φαίνεται ο σεβασμός να απαιτείται περισσότερο προς την προηγούμενη γενιά.</p> <p>Το δεύτερο κορίτσι επαναφέρει το κεντρικό θέμα της συνομιλίας, όπου είναι ο άδικος καταμερισμός εργασίας και η απαίτηση που υπάρχει να κάνει εκείνη όλες τις οικιακές εργασίες. (απευθύνεται και στους δύο γονείς παρόλο που είναι παρούσα μόνο η θετή μητέρα.)</p> <p>Η μητέρα όχι μόνο δεν είναι υποστηρικτική, αλλά αποποιείται και της ευθύνης λέγοντας ότι η παρουσία της 2^{ης} κόρης είναι απόφαση του πατέρα. Ως τέτοια δεν μπορεί μάλλον να αγνοηθεί από τη μητέρα, αλλά από την άλλη δε θα πρέπει να ελπίζει το κορίτσι να έχει μια ισότιμη θέση με τη φυσική κόρη της μητέρας, σε αυτό το μάλλον μητριαρχικό περιβάλλον.</p>
<p>Έμμεση η μομφή προς το μεγαλύτερο πρόσωπο (μητέρα) το από το φανταστικό 2^ο παιδί της ιστορίας, όσο και από το ίδιο το παιδί που παίζει.</p>	<p>2^ο παιδί: Εγώ δεν είμαι κακό, αλλά κακιά είναι αυτή η κυρία. Πήγαινε τώρα να τα πεις στη μάνα σου αυτά που</p>	<p>Μας κάνει εντύπωση η δραματουργική δεινότητα του κοριτσιού που παίζει. Ενώ η ίδια είναι ο παντογνώστης αφηγητής, βάζει το δεύτερο παιδί να μη γνωρίζει το διάλογο που μόλις προηγήθηκε, αλλά γνωρίζοντας ενδεχομένως τη δυσμενή του θέση στα μάτια της μητέρας, ‘υποψιάζεται’ ότι εκείνη απαγόρευσε στο παιδί της να κάνει παρέα μαζί του. Το σκηνοθετικό αυτό τέχνασμα μας δείχνει μια ευαισθησία στην προσέγγιση της ψυχολογικής κατάστασης του ‘ανεπιθύμητου’ παιδιού.</p> <p>Το 1^ο παιδί δε διαψεύδει τις υποψίες του 2^{ου} και μεταφέρει</p>

	<p>λέω.</p>	<p>επακριβώς τις κατηγορίες της μητέρας του.</p> <p>Το 2^ο παιδί υπερασπίζοντας τον εαυτό του και με θάρρος αντιστρέφει τις κατηγορίες για 'κακία' στη ίδια τη μητέρα. Μάλιστα υποδεικνύει στο 1^ο παιδί να πάει και να μεταφέρει αυτήν του την άποψη στην ίδια.</p> <p>Δε γνωρίζουμε περισσότερα για το παιδί που αφηγείται αυτό το tantara, αλλά γενικότερα στη Μαδαγασκάρη ο κώδικας συμπεριφοράς προς τους μεγαλύτερους είναι πολύ αυστηρός. Το tantara όμως εδώ προσφέρει το ασφαλές πλαίσιο να εκφραστεί μια –κατά τ' άλλα – απαγορευμένη αρνητική άποψη για κάποιον μεγαλύτερο. Αλλά και σε αυτήν ακόμη την περίπτωση, το 2^ο παιδί δεν πηγαίνει το ίδιο να 'επιτεθεί' στη μητέρα που το κατηγορεί, αλλά στέλνει το πρώτο να της πει την άποψή του.</p>
<p>Διάθεση ανεξαρτητοποίησης των παιδιών που βιώνουν την απόρριψη, αλλά και εσωτερικευμένος κοινωνικός έλεγχος για αυτή</p> <p>Μη υποστήριξη της κοινής γνώμης στη διάθεση των παιδιών για ανεξαρτητοποίηση από την αφιλόξενη οικογένεια.</p>	<p>(Μία από τις δύο απευθύνεται σε ένα τρίτο πρόσωπο)</p> <p>2^ο παιδί: Αν κάποιος μας ψάχνει, πες του πως δεν είμαστε εδώ γιατί πήγαμε στην εκκλησία.</p> <p>3^ο πρόσωπο: Αν έρθουν οι γονείς σας τι να κάνω;</p> <p>2^ο παιδί: Ας τους! Φεύγουμε εμείς στη εκκλησία. Δεν έχει σημασία.</p> <p>3^ο πρόσωπο: Έτσι;</p>	<p>Το 2^ο παιδί, όπως και προηγουμένως, σκέφτεται ότι μπορεί να τους αναζητήσουν, οπότε δίνει εντολή σε κάποιο τρίτο πρόσωπο να πει ότι έχουν πάει στην εκκλησία.</p> <p>Το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία 'προγνωρίζει' ότι θα τα αναζητήσουν οι γονείς, οπότε το 3^ο πρόσωπο ρωτά τι να απαντήσει.</p> <p>Είναι φανερό πως τα παιδιά της ιστορίας θέλουν να ανεξαρτητοποιηθούν από το ασφυκτικό πλαίσιο της οικογένειας, αφού δείχνουν να αδιαφορούν επιδεικτικά για το αν θα τα αναζητήσουν οι γονείς τους.</p> <p>Το 3^ο πρόσωπο αρνείται να δώσει στα παιδιά χρήματα για την εκκλησία, προφανώς για να μη διευκολύνει την αυτονόμησή τους. Γι' αυτό όταν το 1^ο παιδί προσπαθεί να διευκρινίσει αν δε δίνει τα χρήματα επειδή δεν έχει, εκείνος επαναλαμβάνει ότι πρέπει να περιμένουν τους γονείς τους. Εικάζουμε πως το πρόσωπο αυτό είναι κάποιος ενήλικας, αφού έχει χρήματα και υπερασπίζεται εμμέσως τους γονείς των παιδιών.</p> <p>Οπότε, το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία γνωρίζει ότι η διαδικασία αυτονόμησης των παιδιών ακόμη και από άθλιες οικογενειακές συνθήκες δε βρίσκει σύμφωνη την κοινή γνώμη που δεν τα υποστηρίζει.</p>

<p>Ανατροπή του άγραφου νόμου που αξιώνει σεβασμό προς τους μεγαλύτερους όταν αυτοί δεν ανταποκρίνονται στο ρόλο τους.</p> <p>Για αποκατάσταση της δικαιοσύνης ο πατέρας οφείλει να ζητήσει συγγνώμη για το ότι τα έδωξε.</p>	<p>1^ο παιδί: Θα πάμε στην εκκλησία.</p> <p>Άντζι: Κιόλας θα πάτε στην εκκλησία; Εσείς όλο εκκλησία, κάθε μέρα πάτε στην εκκλησία.</p> <p>.....</p> <p>Άντζι: Πότε θα πάτε στους γονείς σας;</p> <p>1^ο παιδί: Δε θα πάμε γιατί μας έδωξε ο πατέρας.</p> <p>2^ο παιδί: Εμείς θα ζητήσουμε συγγνώμη, ενώ αυτοί μας δώξανε; Άσε αυτούς να μας ζητήσουν συγχώρεση. Αλλά εμείς δε θα ζητήσουμε συγχώρηση.</p>	<p>Αντιστοίχως, μη υποστηρικτικό παρουσιάζεται και το αγόρι που λέγεται Άντζι. Όταν του λένε ότι θα πάνε στην εκκλησία, εκείνος αντιδρά μάλλον κοροϊδευτικά για το γεγονός ότι θέλουν συνέχεια να πηγαίνουν στην εκκλησία. Τις κατηγορεί για υπερβολική θρησκευτικότητα.</p> <p>Ο Άντζι εκπροσωπώντας προφανώς και εκείνος τον κόσμο των ενηλίκων στη συνείδηση της αφηγήτριας, αφού τα ρωτά πότε θα πάνε στους γονείς τους.</p> <p>Το 1^ο παιδί αναλαμβάνει και πάλι να υπερασπιστεί τις επιλογές τους, καθώς ο πατέρας τα έδωξε για να ευχαριστήσει την καινούρια του σύντροφο.</p> <p>Παρόλα αυτά, το κορίτσι που αφηγείται, νιώθει μάλλον ότι έτσι παραβιάζεται ο άγραφος νόμος του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους και για αυτό θα όφειλαν να ζητήσουν συγγνώμη. Ίσως για αυτό βάζει το 2^ο παιδί να απολογείται για το ότι δεν ζητούν συγγνώμη στους γονείς –παρόλο που ο Άντζι δε ρώτησε κάτι σχετικό. Το 2^ο παιδί μάλιστα προσπαθεί κατά κάποιο τρόπο να υποδείξει το δίκαιο, δηλαδή το να ζητήσουν οι γονείς συγγνώμη για το ότι τους έδωξαν.</p> <p>Έτσι φαίνεται πως το κορίτσι που παίζει γνωρίζει αφενός ότι έχει παραβιαστεί ο κανόνας του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους, αλλά αφετέρου εκείνοι δεν έχουν ανταποκριθεί στο ρόλο τους. Αφού λοιπόν οι γονείς δεν έχουν εκπληρώσει την ελάχιστη υποχρέωσή τους που είναι η παροχή στέγης και ασφάλειας στα παιδιά, τότε το δίκαιο θα αποκατασταθεί κατά κάποιο τρόπο μόνο αν ζητήσουν εκείνοι συγγνώμη.</p> <p>Η σκηνή με το Άντζι κλείνει με την οριστική αποχώρηση των παιδιών. Έρχονται στο προσκήνιο, -όπως ναίτερα είχε 'προβλεφθεί'- ο πατέρας με τη νέα του γυναίκα.</p>

<p>Η μητριά αξιώνει το αποκλειστικό ενδιαφέρον του συζύγου</p> <p>Ανταγωνιστική η σχέση μητριάς και παιδιών</p>	<p>(έρχονται οι γονείς)</p> <p>Πατέρας: Πού είναι τα παιδιά;</p> <p>Μητέρα: Άστα αυτά. Εσύ, μόνο αυτά έχεις στο μυαλό σου. Εγώ δεν είμαι τίποτα εδώ; Και δεν έχουμε και κανένα να μας βοηθάει.</p>	<p>Έρχονται στο προσκήνιο, -όπως ναυρίτερα είχε 'προβλεφθεί'- ο πατέρας με τη νέα του γυναίκα.</p> <p>Το πρώτο πράγμα που κάνει ο πατέρας είναι να αναζητήσει τα παιδιά του.</p> <p>Αυτό προκαλεί τη θυμωμένη αντίδραση της γυναίκας του που είναι ξεκάθαρα ανταγωνιστική με τα παιδιά του. Τον κατηγορεί ότι δίνει προτεραιότητα σε αυτά έναντι εκείνης και αφήνει παράλληλα μομφή εναντίον τους λέγοντας ότι δεν τη βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού ως οφείλουν. Θέτει έμμεσα το δίλλημα στον πατέρα να διαλέξει ανάμεσα σε εκείνη και τα παιδιά του.</p>
<p>Εσωτερίκευση των κανόνων συμπεριφοράς και γνώση των συνεπειών της παράβασής τους.</p> <p>Η κοινωνία της Μαδαγασκάρης δεν είναι παιδοκεντρική, προτεραιότητα στους μεγαλύτερους</p>	<p>Γιαγιά: «Μην ξανακάνετε το ίδιο.» (Τα παιδιά φεύγουν και η γιαγιά λέει στον παππού:</p> <p>Γιαγιά: «Πάμε να φάμε. Ή μήπως εσύ δε θα έρθεις να φας;» (και φύγανε)</p> <p>(Όταν τα παιδιά επέστρεψαν στο σπίτι η μητέρα τα μάλωσε πάλι):</p> <p>Μαμά: «Τι είναι αυτό που κάνατε και δεν είστε ευγενικοί; Οι μεγαλύτεροί σας δεν έχουν φάει, αλλά εσείς φάγατε πριν από αυτούς.</p>	<p>Τα παιδιά, γνωρίζοντας ότι έχουν παραβιάσει έναν άγραφο κανόνα, δεν υπερασπίζονται τον εαυτό τους (όπως σε άλλες περιπτώσεις) αλλά παραδέχονται το λάθος τους και υπόσχονται ότι δε θα το ξανακάνουν. Η γιαγιά τους επισημαίνει και πάλι να μην το ξανακάνουν.</p> <p>Αυτό μας δείχνει ότι το κορίτσι που παίζει έχει εσωτερικεύσει τον κανόνα για το φαγητό αλλά και γενικότερα τον οφειλόμενο σεβασμό προς τους μεγαλύτερους. Έτσι, αφού 'παίξει' με τα όρια και την παραβίαση τους, τα αποδέχεται ως δικαιολογημένα.</p> <p>Η γιαγιά και ο παππούς πηγαίνουν τελικά να φάνε, δείγμα το ότι όντως δεν είχαν φάει, αλλά αρνήθηκαν για να δώσουν το απαραίτητο 'μάθημα' στα παιδιά.</p>

Πίνακας Δ' – 4^η θεματική

4) Σχέσεις γονέων -παιδιών (διαπαιδαγώγηση, συμβουλές, συναισθήματα)

<p>Αιτιολόγηση της κατωτερότητας της 2^{ης} με κριτήρια ανάρμοστης συμπεριφοράς και έλλειψης σεβασμού στους γονείς</p>	<p>κορίτσι: Επειδή δεν είσαι φρόνιμη γι' αυτό καλύτερα να δουλεύεις. Επίσης, δεν ακούς τον μπαμπά και τη μαμά μου. Δεν είσαι φρόνιμη, φρόνιμη (εμφατικά).</p>	<p>Το 1^ο κορίτσι προσπαθεί τώρα να αιτιολογήσει το ότι η 2^η πρέπει να δουλεύει με κριτήρια συμπεριφοράς. Υποβιβάζεται στο ρόλο της υπηρέτριας λόγω του ότι δε δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον κοινό πατέρα και τη θετή μητέρα. Για λόγους έμφασης επαναλαμβάνει τρεις φορές το ότι δεν είναι φρόνιμη, γι' αυτό θα πρέπει να τιμωρηθεί με το να τους υπηρετεί.</p>
<p>Η παρουσία της μητέρας, ως τελικός ρυθμιστής της ιεραρχικής τοποθέτησης.</p>	<p>(<i>Ερχεται η μητέρα</i>) Μητέρα: Γιατί τσακώνεστε; (<i>Δεν της δίνουν σημασία και συνεχίζουν τη συζήτηση</i>)</p>	<p>Στο σημείο αυτό μπαίνει και μία τρίτη πέτρα, την οποία όμως δεν την παίρνει από τον ταχτοποιημένο κύκλο, αλλά από τις πέτρες που δεν έχει χρησιμοποιήσει ακόμη, παρόλο που η μητέρα έχει πρωταγωνιστήσει λίγο πριν. Η μητέρα ρωτά γιατί τσακώνονται αλλά τα παιδιά φαίνεται να την αγνοούν.</p>
<p>Η παρουσία του 2^{ου} κοριτσιού ως επιθυμία του πατέρα, οπότε αυτομάτως χάνει το δικαίωμα σε μια πιο ισότιμη μεταχείριση.</p>	<p>1ο κορίτσι: Πρόσεχε! Εγώ δεν είμαι σαν μπαμπάς και μαμά σου για να μου αντιμιλάς. 2ο κορίτσι: Μαμά, μπαμπά, μόνη μου εγώ θα κάνω τις δουλειές στο σπίτι; Μητέρα: Εγώ σου είπα να έρθεις εδώ; Ο πατέρας σου το ζήτησε.</p>	<p>Σε αυτή την απολυτότητα της 2^{ης}, η πρώτα ανταπαντά λέγοντας ότι δεν μπορεί να ανεχτεί οποιαδήποτε ανάρμοστη συμπεριφορά γιατί δεν είναι 'μπαμπάς ή μαμά', υπονοώντας ίσως ότι οι φυσικοί γονείς έχουν άλλα περιθώρια ανοχής μια ανάρμοστη συμπεριφοράς απ' ό,τι μια ετεροθαλής αδερφή. Από την άλλη μας κάνει εντύπωση αυτό γιατί φαίνεται ο σεβασμός να απαιτείται περισσότερο προς την προηγούμενη γενιά. Το δεύτερο κορίτσι επαναφέρει το κεντρικό θέμα της συνομιλίας, όπου είναι ο άδικος καταμερισμός εργασίας και η απαίτηση που υπάρχει να κάνει εκείνη όλες τις οικιακές εργασίες. (απευθύνεται και στους δύο γονείς παρόλο που είναι παρούσα μόνο η θετή μητέρα.) Η μητέρα όχι μόνο δεν είναι υποστηρικτική, αλλά αποποιείται και της ευθύνης λέγοντας ότι η παρουσία της 2^{ης} κόρης είναι απόφαση του</p>

		πατέρα. Ως τέτοια δεν μπορεί μάλλον να αγνοηθεί από τη μητέρα, αλλά από την άλλη δε θα πρέπει να ελπίζει το κορίτσι να έχει μια ισότιμη θέση με τη φυσική κόρη της μητέρας, σε αυτό το μάλλον μητριαρχικό περιβάλλον.
Παρέμβαση γονέων στην επιλογή των φίλων των παιδιών τους. Κατηγοριοποίηση των παιδιών σε 'καλά' και 'κακά' ίσως με κριτήριο αν είναι δικά τους ή όχι.	Μάνα: Αν κάνεις παρέα με παιδιά που δεν είναι καλά, θα δεις τι θα σου κάνω. Έτσι όπως σου είπα τώρα κάνε!!	Το κορίτσι που παίζει εδώ σε αυτό το μικρό απόσπασμα που βιντεοσκοπήσαμε, βάζει μία μητέρα να υποδεικνύει αυστηρά στο παιδί να μην κάνει παρέα με παιδιά που δεν εγκρίνει εκείνη. Από την υπόλοιπη αφήγηση, που όμως δε διακρίνεται καθαρά ώστε να τη βιντεοσκοπήσουμε και να την απομαγνητοφωνήσουμε, φαίνεται πως το 'κακό' παιδί είναι παιδί του πατέρα της οικογένειας από διαφορετική μητέρα. Πολύ συχνά στη Μαδαγασκάρη συναντούμε αυτή τη δομή της οικογένειας όπου παιδιά από διαφορετικούς γονείς ζουν κάτω από την ίδια στέγη. Σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση βρίσκονται τα παιδιά που δε ζουν με τη φυσική τους μητέρα. Το παιδί της μητέρας αυτής που το απειλεί με μια αόριστη τιμωρία αν κάνει παρέα με το άλλο παιδί, δείχνει μια ενσυναίσθηση για το 'αποπαίδι' αφού διερωτάται ποιος θα κάνει παρέα μαζί του.
Διάθεση ανεξαρτητοποίησης των παιδιών που βιώνουν την απόρριψη, αλλά και εσωτερικευμένος κοινωνικός έλεγχος για αυτή	3 ^ο πρόσωπο: Αν έρθουν οι γονείς σας τι να κάνω; 2 ^ο παιδί: Ας τους! Φεύγουμε εμείς στη εκκλησία. Δεν έχει σημασία.	Το 2 ^ο παιδί, όπως και προηγουμένως, σκέφτεται ότι μπορεί να τους αναζητήσουν, οπότε δίνει εντολή σε κάποιο τρίτο πρόσωπο να πει ότι έχουν πάει στην εκκλησία. Το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία 'προγνώριζει' ότι θα τα αναζητήσουν οι γονείς, οπότε το 3 ^ο πρόσωπο ρωτά τι να απαντήσει. Είναι φανερό πως τα παιδιά της ιστορίας θέλουν να ανεξαρτητοποιηθούν από το ασφυκτικό πλαίσιο της οικογένειας, αφού δείχνουν να αδιαφορούν επιδεικτικά για το αν θα τα αναζητήσουν οι γονείς τους.
Η μητριά αξιώνει το αποκλειστικό ενδιαφέρον του συζύγου Ανταγωνιστική η σχέση μητριάς	(έρχονται οι γονείς) Πατέρας: Πού είναι τα	Η σκηνή με το Αντζί κλείνει με την οριστική αποχώρηση των παιδιών. Έρχονται στο προσκήνιο, -όπως νωρίτερα είχε 'προβλεφθεί'- ο πατέρας με τη νέα του γυναίκα. Το πρώτο πράγμα που κάνει ο πατέρας είναι να αναζητήσει τα παιδιά

<p>και παιδιών</p>	<p>παιδιά;</p> <p>Μητέρα: Άστα αυτά. Εσύ, μόνο αυτά έχεις στο μυαλό σου. Εγώ δεν είμαι τίποτα εδώ; Και δεν έχουμε και κανένα να μας βοηθάει.</p>	<p>του.</p> <p>Αυτό προκαλεί τη θυμωμένη αντίδραση της γυναίκας του που είναι ξεκάθαρα ανταγωνιστική με τα παιδιά του. Τον κατηγορεί ότι δίνει προτεραιότητα σε αυτά έναντι εκείνης και αφήνει παράλληλα μομφή εναντίον τους λέγοντας ότι δεν τη βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού ως οφείλουν. Θέτει έμμεσα το δίλημμα στον πατέρα να διαλέξει ανάμεσα σε εκείνη και τα παιδιά του.</p>
<p>Οι οικιακές εργασίες μέρος των υποχρεώσεων των παιδιών, αλλά και μέθοδος εκπαίδευσής τους για το μέλλον.</p>	<p>Μητέρα: «Τώρα φτάσαμε στο σπίτι. Πήγαινε (2) να φτιάξεις το φαΐ.</p>	<p>Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της καθημερινότητας είναι το φαγητό και η όλη προετοιμασία του, η οποία συνήθως ανατίθεται στα μεγαλύτερα κορίτσια της οικογένειας. Είναι μια συνήθης πρακτική, τόσο για λόγους εκπαίδευσης των νέων κοριτσιών που πολύ νωρίς κάνουν δική τους οικογένεια, αλλά και για να μπορεί η μητέρα που συχνά μεγαλώνει μόνη της τα παιδιά της να αναζητήσει εργασία εκτός σπιτιού.</p>
<p>Η συμμετοχή στη θρησκευτική ζωή συνεπάγεται και ένα αντίστοιχο ήθος και τήρηση του κώδικα αξιών</p>	<p>Μητέρα: Εσείς δεν είστε ευγενικά παιδιά, γιατί τρώτε πριν που αυτούς που είναι μεγαλύτεροι.</p> <p>.....</p> <p>Μαμά: «Τι είναι αυτό που κάνατε και δεν είστε ευγενικοί; Οι μεγαλύτεροί σας δεν έχουν φάει, αλλά εσείς φάγατε πριν από αυτούς. Εσείς δεν είστε</p>	<p>Η ‘εμπέδωση’ όμως δεν έχει γίνει, αφού με την επιστροφή τους στο σπίτι η μητέρα και πάλι τα μαλώνει για το ίδιο θέμα. Μάλιστα στο σημείο αυτό, επανερχόμαστε στην αρχή του tantara όπου είχαν προετοιμαστεί και πάει στην εκκλησία. Εδώ η μητέρα υπονοεί ότι είναι ασύμβατη η αγενής συμπεριφορά τους με το γεγονός του εκκλησιασμού.</p>

	ευγενικά. Μόλις τώρα δε γυρίσατε από την εκκλησία;	
--	--	--

Πίνακας Ε΄ – 5^η θεματική

5) Σχέσεις μεταξύ παιδιών (φροντίδα, ενσυναίσθηση, εξουσιαστική διάθεση, οίκτος)

Σχέσεις εξουσίας και ιεραρχίας ανάμεσα στα ετεροθαλή αδέρφια.	1ο κορίτσι: Πήγαινε να φτιάξεις το φαγητό. Μην κάθесαι!	Όπως πριν η μητέρα έδωσε εντολή στον πατέρα να φτιάξει φαγητό, έτσι και η μία αδερφή λέει σε προστακτικό τόνο στην άλλη αδερφή να φτιάξει φαγητό.
Το θέμα του σεβασμού, αλλά και μιας επιτρεπτικής οικειότητας προς τους γονείς.	1ο κορίτσι: Πρόσεχε! Εγώ δεν είμαι σαν μπαμπάς και μαμά σου για να μου αντιμιλάς.	Σε αυτή την απολυτότητα της 2 ^{ης} , η πρώτα ανταπαντά λέγοντας ότι δεν μπορεί να ανεχτεί οποιαδήποτε ανάρμοστη συμπεριφορά γιατί δεν είναι 'μπαμπάς ή μαμά', υπονοώντας ίσως ότι οι φυσικοί γονείς έχουν άλλα περιθώρια ανοχής μια ανάρμοστη συμπεριφοράς απ' ότι μια ετεροθαλής αδερφή. Από την άλλη μας κάνει εντύπωση αυτό γιατί φαίνεται ο σεβασμός να απαιτείται περισσότερο προς την προηγούμενη γενιά.
Αυξημένη ενσυναίσθηση ενός παιδιού προς το άλλο.	1^ο παιδί: Και ποιος θα κάνει παρέα μαζί του;	Το παιδί της μητέρας αυτής που το απειλεί με μια αόριστη τιμωρία αν κάνει παρέα με το άλλο παιδί, δείχνει μια ενσυναίσθηση για το 'αποπαίδι' αφού διερωτάται ποιος θα κάνει παρέα μαζί του.
Πρόωρη ανάληψη ενήλικων ρόλων από τα μεγαλύτερα	2^ο παιδί: Έτσι; Πάμε λοιπόν στην εκκλησία και να	Το 2 ^ο μοιάζει να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, αφού πέρα από την ανάγκη του να 'επικοινωνήσει' με τη νεκρή μητέρα, έχει την έννοια των μικρών αδερφών για τα οποία τρέφει αισθήματα συμπάθειας και συμπόνιας. Τα

<p>αδέρφια προς τα μικρότερα.</p>	<p>πάρουμε τα μωρά γιατί είναι καημένα, άμα δεν τα πάρουμε.</p>	<p>μικρότερα ορφανά βρίσκονται προφανώς στην ίδια δυσμενή θέση, αλλά επιπλέον δεν έχουν δυνατότητες επιλογών, λόγω ηλικίας.</p> <p>Η μεγάλη αδερφή συμφωνεί να τα πάρουν στην εκκλησία. Όπως και στην αρχή του αποσπάσματος, βλέπουμε πως αυτά τα δύο αδέρφια που συνδιαλέγονται, παίρνουν και τις αποφάσεις για τη ζωή των μικρότερων. Γενικά, τα παιδιά αναλαμβάνουν πολύ νωρίς ρόλους και υπευθυνότητες ενηλίκων, πόσο μάλλον εδώ που καλούνται να αυτοπροστατευτούν από τους εχθρικούς ενήλικες.</p>
<p>Αίσθημα αβοηθησίας για τα βρέφη-ορφανά.</p>	<p>1^ο παιδί: Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά. Γιατί αυτά τα δύο αδέρφια είναι καημένα και εμείς λίγο λυπόμαστε για αυτά γιατί δεν έχουν γονείς για να παρηγορηθούν. Είναι αδύνατον να τα αφήσουμε έτσι.</p>	<p>Μας κάνει εντύπωση το γεγονός ότι και τα δύο μεγαλύτερα είναι ορφανά, λυπούνται και χαρακτηρίζουν ως ‘καημένα’ τα μικρότερα, προφανώς λόγω της αβοηθησίας που αυτά βιώνουν. Η μεγάλη αδερφή έχει ‘εμπεδώσει’ την ευθύνη που έχουν προς τα μικρότερα αφού θεωρεί ότι είναι ‘αδύνατον’ να τα αφήσουν.</p>
<p>Φροντίδα του ενός παιδιού για να φάει αρκετά το αδελφάκι του,</p> <p>αλλά και ανταγωνισμός για το ποιος δικαιούται επιπλέον φαγητό.</p> <p>Αλληλεγγύη μεταξύ των παιδιών και αγώνας επιβίωσης ταυτόχρονα.</p>	<p>(Ένα παιδί τελειώνει πολύ γρήγορα το φαγητό του και το ένα παιδί λέει σε αυτό που μαγειρεύε):</p> <p>Παιδί 1: Βάλε ρύζι ξανά στο παιδί γιατί το παιδί αυτό είναι λαίμαργο.</p> <p>Παιδί 2: Ναι σε αυτόν θα βάλω, αλλά σε εσένα δε θα ξαναβάλω γιατί πριν είχες ξαναπάρει.</p>	<p>Στην αφήγηση του tantara ο χρόνος ‘πυκνώνει’ όπου χρειάζεται και έτσι έχουμε την άμεση προετοιμασία του φαγητού. Αρχίζουν να τρώνε αφού ευχηθούν ‘καλή όρεξη’.</p> <p>Ο διάλογος που ακολουθεί δείχνει από τη μια το πόσο νοιάζεται το ένα παιδί για το αν έχει φάει αρκετά, αλλά από την άλλη έναν ανταγωνισμό στο θέμα του φαγητού –μια μάχη επιβίωσης θα λέγαμε. Στην καθημερινότητα των περισσότερων παιδιών, η ύπαρξη φαγητού δεν είναι καθόλου δεδομένη και για το</p>

	<p>Παιδί 1: «Το δικό μου ήταν λίγο λίγο.»</p> <p>Παιδί 3: (δείχνει το 'λαίμαργο') Αυτό δεν αργεί να φάει.</p>	<p>λόγο αυτό το θέμα επανέρχεται συνεχώς στις αφηγήσεις των παιδιών.</p> <p>Τα παιδιά συζητούν με επιχειρήματα για το ποιος δικαιούται επιπλέον ρύζι και ποιος όχι. Το παιδί που τρώει γρήγορα το χαρακτηρίζουν ως 'λαίμαργο' –ένας χαρακτηρισμό που τον ακούει κανείς συχνά στη Μαδαγασκάρη.</p>
--	---	---

Πίνακας ΣΤ' – 6^η θεματική

6) Η ζωή εκτός οικογένειας (ορφάνια, εκδίωξη ή αποχώρηση από την οικογένεια)

<p>Ρευστότητα στην οικογενειακή δομή</p> <p>Αίτημα αγάπης και στοργής από το αγόρι</p> <p>Ευκολία του να βρεθεί ένα παιδί εκτός οικογένειας και περιπτώσεις 'παιδιών του δρόμου'</p>	<p><i>(Ένα αγόρι μιλάει μάλλον με τον πατέρα του)</i></p> <p>Αγόρι: Καλύτερα να φύγω αφού δε μ' αγαπάτε, να μη μείνω μαζί σας. <i>(Φεύγει, γι' αυτό απομακρύνει την πέτρα και τις ταχτοποιεί για να συνεχίσει. Μία γυναίκα μιλά στον άντρα της:)</i></p>	<p>Αυτό το tantara πραγματοποιείται από ένα κορίτσι που είχε φέρει μαζί με έναν μεγαλύτερο αδερφό στο ορφανοτροφείο η κοινωνική λειτουργός. Τις πρώτες δύο μέρες έκλαιγε ασταμάτητα. Γενικότερα, το κλάμα είναι πολύ περιορισμένο στα παιδιά της Μαδαγασκάρης.</p> <p>Το κορίτσι έχει ήδη σχηματίσει στο πάτωμα ένα είδος 'γεωγραφίας του χώρου' που θυμίζει τμήμα από ιστό αράχνης. Πρόκειται για το σπίτι στο οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία.</p> <p>Μάλλον ως συνέχεια προηγούμενης ιστορίας (πριν αρχίσει η βιντεοσκόπηση) ένα αγόρι αποφασίζει και ανακοινώνει στους δικούς του ότι σκοπεύει να εγκαταλείψει το σπίτι, λόγω της έλλειψης αγάπης από εκείνους.</p> <p>Εντύπωση προκαλεί το πόσο εύκολα το κορίτσι δείχνει ότι μπορεί ένα παιδί να αποχωρήσει από την οικογένεια αν δε νιώθει επιθυμητό. Αυτό ίσως συνδέεται με το διαδεδομένο φαινόμενο των «παιδιών του δρόμου» που συναντάμε στην Αφρική, ως αποτέλεσμα των πολλαπλών 'γάμων'.</p>
--	---	--

<p>Η εύθραυστη οικογενειακή δομή καθιστά ευάλωτα τα παιδιά που συμβιώνουν με τη μη φυσική τους μητέρα.</p> <p>Εκδίωξη ή εθελούσια αναχώρηση των παιδιών από το σπίτι λόγω της εχθρικότητας της μητριάς.</p> <p>Το ορφανοτροφείο ως διέξοδος για τα μικρά ορφανά παιδιά, αλλά και τα μεγαλύτερα που νιώθουν ανεπιθύμητα.</p> <p>Ενσυναίσθηση για τα μικρότερα απροστάτευτα αδέρφια.</p> <p>Μεγάλο ποσοστό ορφανών παιδιών</p> <p>Φόβος για το ορφανοτροφείο, προτίμηση για το γειτονικό σπίτι.</p>	<p>1^ο παιδί: Λοιπόν τώρα θα στείλουμε τα μωρά στο ορφανοτροφείο.</p> <p>2^ο παιδί: Ας μας ακολουθήσουν αυτά τα μωρά τα καημένα.</p> <p>1^ο παιδί: Καημένα; Ε, λοιπόν θα σου πω! Καλύτερα να πάμε όλοι μαζί στο ορφανοτροφείο παρά να μείνουμε εδώ. Γιατί είναι δύσκολο να ζούμε εδώ. Δε θέλουν να μας κρατήσουν εδώ γιατί είμαστε ορφανά.</p> <p>2^ο παιδί: Ααααά. (άρνηση) Εγώ δε θέλω να πάω. Θέλω να μείνω μαζί σας. Άσε με να πάω σπίτι μου γιατί εκεί θα περιμένω τις αδερφές μου. Όμως σου αφήνω τα μωρά. Αααάα (καταφατικό) Εντάξει, φεύγω. Θα συναντηθούμε την άλλη μέρα. Λοιπόν θα σου πω: Αν έρθει κάποιος και με ψάξει, μη μιλήσεις για μένα. Μην πεις ότι είμαι εδώ. Φοβάμαι να πάω στο ορφανοτροφείο. Θέλω να μείνω μαζί σας. Έτσι;</p>	<p>Το απόσπασμα αυτό του tantara αφορά σε μια οικογενειακή πραγματικότητα που συναντάμε αρκετά συχνά στη Μαδαγασκάρη. Είτε λόγω της χαλαρής δομής της οικογένειας, είτε λόγω της μεγάλης θνησιμότητας πολλά παιδιά καθίστανται 'ανεπιθύμητα' αφού μεγαλώνουν με την καινούρια σύντροφο του πατέρα τους που δεν είναι η πραγματική τους μητέρα.</p> <p>Στο συγκεκριμένο απόσπασμα υπάρχουν κάποια αδέρφια που έχει πεθάνει η μητέρα τους και η καινούρια γυναίκα του σπιτιού θέλει να τα απομακρύνει. Υποθέτουμε πως αυτή η θεματική θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα αγχογόνα για τα παιδιά, αφού γνωρίζουν πως αν χάσουν τη μητέρα τους, οι προοπτικές τους είναι ιδιαίτερα δυσσώϊνες.</p> <p>Στο διάλογο που ακολουθεί, διακρίνεται μια αμφιθυμία για το αν θέλουν να πάνε στο ορφανοτροφείο ή όχι.</p> <p>Στην αρχή λέει το 1^ο παιδί ότι θα στείλουν τα μωρά στο ορφανοτροφείο. Προφανώς εννοούν τα μικρότερα αδέρφια της οικογένειας. Έχουμε παρατηρήσει έξω από ορφανοτροφεία να υπάρχει το λεγόμενο «foite a bebe», δηλαδή κουτί για μωρά, όπου τοποθετούν τα μωρά που δεν μπορούν να συντηρηθούν, για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο 'μωρά στα σκουπίδια'. Σπάνια εκφράζονται συναισθήματα στο tantara, αλλά εδώ βλέπουμε ότι εκφράζουν συμπόνια προς τα μικρότερα ορφανά.</p> <p>Δε μας είναι σαφής η δομή της οικογένειας, αν είναι όλα αδέρφια ή από δύο διαφορετικές οικογένειες. Ίσως δεν είναι ξεκάθαρο στο λόγο του παιδιού ή υπάρχουν ασάφειες στη μετάφραση.</p> <p>Σίγουρα πάντως το πρώτο παιδί θεωρεί καλύτερη τη λύση του να πάει στο ορφανοτροφείο με τα αδέρφια του, παρά να μείνει σε ένα σπίτι που ξέρει ότι είναι ανεπιθύμητο. Θεωρεί πως αφού έχουν μείνει ορφανά από μητέρα, δε δικαιούνται να μείνουν σε αυτό το σπίτι. Ίσως προτιμά την απροσωπία ενός ιδρύματος όπου όλα τα παιδιά βρίσκονται λίγο πολύ στην ίδια μοίρα, παρά να ζει σε μια οικογένεια όπου οι γονείς τσακώνονται με αφορμή τα θετά (για τη μητέρα) παιδιά.</p> <p>Το 2^ο παιδί δε συμερίζεται την επιθυμία του άλλου για να πάει στο ορφανοτροφείο. Αντίθετα, θέλει κατά κάποιο τρόπο να κρυφτεί, να μην το</p>
---	---	---

<p>Ο φόβος ως κυρίαρχο συναίσθημα των ορφανών παιδιών ή φόβος για ορφάνια.</p>		<p>βρουν ώστε να μπορέσει να μην το διώξουν στο ορφανοτροφείο. Εκείνο προτιμά τη θαλπωρή του σπιτιού, ακόμη και είναι ανεπιθύμητο. Ίσως εννοεί ότι θα μπορέσει να μείνει σε κάποιο γειτονικό σπίτι. Επίσης, παρά το αρχικό σχέδιο να πάνε τα μωρά στο ορφανοτροφείο, τελικά αποφασίζει να τα αφήσει στο σπίτι. Στο λόγο του παιδιού κυριαρχεί ο φόβος και η αγωνία του να μην το βρουν. Αμέσως μετά αλλάζει γνώμη και προτείνει στην άλλη αδερφή να πάνε στην εκκλησία.</p>
	<p>1^ο παιδί: Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά. Γιατί αυτά τα δύο αδέρφια είναι καημένα και εμείς λίγο λυπόμαστε για αυτά γιατί δεν έχουν γονείς για να παρηγορηθούν. Είναι αδύνατον να τα αφήσουμε έτσι.</p>	<p>Το κορίτσι που αφηγείται βάζει το 1^ο παιδί να επιχειρηματολογήσει για την επιλογή τους να πηγαίνουν στην εκκλησία. Το συνδέει άμεσα με το γεγονός ότι είναι ορφανά, πράγμα που σημαίνει ότι η εκκλησία τους καλύπτει κάποιες από τις συναισθηματικές ανάγκες που δεν καλύπτονται πλέον από τη μητρική παρουσία. Ίσως πρόκειται για αίσθημα του ανήκειν σε ένα πλαίσιο όπου είναι αποδεκτά και αγαπητά. Εκεί βρίσκουν την 'παρηγοριά' όπως λέει το 1^ο παιδί για τα μικρότερα αδέρφια, τα οποία είναι τελείως απροστάτευτα όπως όλα δείχνουν.</p>

Πίνακας Ζ' – 7^η θεματική

7) Σχέσεις με ευρύτερους θεσμούς (εκκλησία)

<p>Η θρησκευτική ζωή συνδεδεμένη με την τιμή της μνήμης της νεκρής μητέρας.</p>	<p>Έτσι; Μεγάλη αδερφή, πότε θα πάμε στην εκκλησία; 1^ο παιδί: Μετά θα πάμε, έτσι;</p>	<p>Αμέσως μετά αλλάζει γνώμη και προτείνει στην άλλη αδερφή να πάνε στην εκκλησία. Από τις δύο διαφορετικές αντιδράσεις των δύο φανταστικών παιδιών, υποθέτουμε πως και στις δύο περιπτώσεις το κορίτσι που αφηγείται την ιστορία δε θα ένιωθε καλά. Και τα</p>
---	---	--

	<p>2^ο παιδί: Πότε θα πάμε λουλούδια στον τάφο της μητέρας μας που έχει πεθάνει;</p> <p>1^ο παιδί: Δεν ξέρω. Ας πάμε εμείς στην εκκλησία.</p> <p>2^ο παιδί: Έτσι; Πάμε λοιπόν στην εκκλησία και να πάρουμε τα μωρά γιατί είναι καημένα, άμα δεν τα πάρουμε.</p>	<p>δύο σενάρια –να πάει στο ορφανοτροφείο ή να παραμείνει κρυφά – του προξενούν αισθήματα φόβου.</p> <p>Παρόλο που το 1^ο παιδί έχει δηλώσει ότι θα φύγει, τώρα το 2^ο παιδί το ρωτά πότε θα πάνε στην εκκλησία.</p> <p>Το 2^ο παιδί συνδέει τον εκκλησιασμό με τον ενταφιασμό και τη μνήμη της νεκρής μητέρας, στον τάφο της οποίας θέλουν να πάνε λουλούδια για να την τιμήσουν. Οι Μαλγκάσιοι τιμούν ιδιαίτερος τους νεκρούς τους με μεγαλόπρεπους τάφους και εκταφές κάθε κάποια χρόνια παρουσία μεγάλου πλήθους φίλων και συγγενών.</p> <p>Το 1^ο παιδί, δε συμεριζεται την ανάγκη του δεύτερου για τιμήσει τη μνήμη της μητέρας και επιμένει να πάνε στην εκκλησία.</p> <p>Το 2^ο μοιάζει να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, αφού πέρα από την ανάγκη του να ‘επικοινωνήσει’ με τη νεκρή μητέρα, έχει την έννοια των μικρών αδερφών για τα οποία τρέφει αισθήματα συμπάθειας και συμπόνιας. Τα μικρότερα ορφανά βρίσκονται προφανώς στην ίδια δυσμενή θέση, αλλά επιπλέον δεν έχουν δυνατότητες επιλογών, λόγω ηλικίας.</p> <p>Η μεγάλη αδερφή συμφωνεί να τα πάρουν στην εκκλησία.</p>
<p>Ίσως η θρησκευτική κοινότητα υποκαθιστά συναισθηματικά ως ένα βαθμό την ανεπαρκή οικογένεια.</p>	<p>1^ο παιδί: Μήπως έχετε λίγο raktsa (χρήματα για την εκκλησία);</p> <p>ενήλικας: Δεν έχω raktsa για σας.</p>	<p>στα παιδιά χρήματα για την εκκλησία, προφανώς για να μη διευκολύνει την αυτονομισή τους. Γι’ αυτό όταν το 1^ο παιδί προσπαθεί να διευκρινίσει αν δε δίνει τα χρήματα επειδή δεν έχει, εκείνος επαναλαμβάνει ότι πρέπει να περιμένουν τους γονείς τους. Εικάζουμε πως το πρόσωπο αυτό είναι κάποιος ενήλικας, αφού έχει χρήματα και υπερασπίζεται εμμέσως τους γονείς των παιδιών.</p>
	<p>Άντζι: Πού πάτε;</p> <p>1^ο παιδί: Θα πάμε στην εκκλησία.</p> <p>Άντζι: Κιόλας θα πάτε στην</p>	<p>Αντιστοίχως, μη υποστηρικτικό παρουσιάζεται και το αγόρι που λέγεται Άντζι. Όταν του λένε ότι θα πάνε στην εκκλησία, εκείνος αντιδρά μάλλον κοροϊδευτικά για το γεγονός ότι θέλουν συνέχεια να πηγαίνουν στην εκκλησία. Τις κατηγορεί για υπερβολική θρησκευτικότητα.</p> <p>Το κορίτσι που αφηγείται βάζει το 1^ο παιδί να επιχειρηματολογήσει για την</p>

	<p>εκκλησία; Εσείς όλο εκκλησία, κάθε μέρα πάτε στην εκκλησία.</p> <p>1^ο παιδί: Ναι, εμείς πάμε στην εκκλησία γιατί είμαστε ορφανά.</p>	<p>επιλογή τους να πηγαίνουν στην εκκλησία. Το συνδέει άμεσα με το γεγονός ότι είναι ορφανά, πράγμα που σημαίνει ότι η εκκλησία τους καλύπτει κάποιες από τις συναισθηματικές ανάγκες που δεν καλύπτονται πλέον από τη μητρική παρουσία. Ίσως πρόκειται για αίσθημα που ανήκει σε ένα πλαίσιο όπου είναι αποδεκτά και αγαπητά. Εκεί βρίσκουν την 'παρηγοριά' όπως λέει το 1^ο παιδί για τα μικρότερα αδέρφια, τα οποία είναι τελείως απροστάτευτα όπως όλα δείχνουν.</p>
<p>Η αφήγηση επηρεάζεται από το περιβάλλον που βρίσκεται το παιδί τη στιγμή που παίζει.</p> <p>Έντονο το θρησκευτικό συναίσθημα στα παιδιά – προθυμία για εκκλησιασμό.</p> <p>Ευλάβεια κατά τον εκκλησιασμό.</p>	<p>Παιδί 1: «Ελάτε, μητέρα, να πάμε στην εκκλησία.»</p> <p>Μητέρα: «Πάμε να δοξάσουμε το Θεό».</p> <p>Παιδί 1: «Μαμά, θα πάμε να δούμε το Θεό!»</p> <p>Μαμά: «Πήγαινε να ντυθείς για να μην αργήσουμε.»</p> <p>Όταν έφτασαν στην εκκλησία στέκονται όρθιοι για να υμνήσουν το Θεό.</p> <p>Παιδί 1: «Τελείωσε η προσευχή...»</p>	<p>Η αφήγηση ξεκινά με την παρότρυνση του παιδιού προς τη μητέρα για να πάνε στην εκκλησία. Ίσως η αφήγηση του κοριτσιού να είναι επηρεασμένη από το θρησκευτικό περιβάλλον της Ορθόδοξης κατασκήνωσης στην οποία συμμετέχει.</p> <p>Εντύπωση κάνει ότι το παιδί παροτρύνει τη μητέρα να πάνε στην εκκλησία και όχι το αντίθετο. Το κορίτσι που παίζει ορίζει και το σκοπό του εκκλησιασμού δηλαδή το να δοξάσουν το Θεό. Από την άλλη, το παιδί με σιγουριά λέει ότι στην εκκλησία θα δούνε το Θεό. Από αυτό το διάλογο συμπεραίνουμε ότι το παιδί έχει αποκτήσει από το περιβάλλον του ένα έντονο συναίσθημα θρησκευτικότητας.</p> <p>Η μητέρα με τη σειρά της λέει στο παιδί να κάνει γρήγορα για να φτάσουν έγκαιρα στην εκκλησία. Γενικά, ο εκκλησιασμός είναι μια μάλλον ευχάριστη διαδικασία για τα παιδιά της Μαδαγασκάρης όπου ψέλνουν όλα μαζί. Το ότι λέγεται εδώ ότι στέκονται όρθιοι δείχνει μια μεγαλύτερη ευλάβεια.</p>
<p>Η συμμετοχή στη θρησκευτική ζωή</p>	<p>(Όταν τα παιδιά</p>	<p>Η 'εμπέδωση' όμως δεν έχει γίνει, αφού με την επιστροφή</p>

<p>συνεπάγεται και ένα αντίστοιχο ήθος και τήρηση του κώδικα αξιών</p>	<p>επέστρεψαν στο σπίτι η μητέρα τα μάλωσε πάλι):</p> <p>Μαμά: «Τι είναι αυτό που κάνατε και δεν είστε ευγενικοί; Οι μεγαλύτεροί σας δεν έχουν φάει, αλλά εσείς φάγατε πριν από αυτούς. Εσείς δεν είστε ευγενικά. Μόλις τώρα δε γυρίσατε από την εκκλησία;</p>	<p>τους στο σπίτι η μητέρα και πάλι τα μαλώνει για το ίδιο θέμα. Μάλιστα στο σημείο αυτό, επανερχόμαστε στην αρχή του tantara όπου είχαν προετοιμαστεί και πάει στην εκκλησία. Εδώ η μητέρα υπονοεί ότι είναι ασύμβατη η αγενής συμπεριφορά τους με το γεγονός του εκκλησιασμού.</p>
--	---	--